پاشکۆی ڕووداو

هەفتەنامەیەکی سیاسی گشتییە کۆمپانیای رووداو دەریدەکات | ژمارە (106) دووشەممە 2010/3/29 | www.rudaw.net

پرۆگرامی کوردیی رادیۆی قاهیره

(1964 – 1957)

چاپی کوردستان

پرۆگرامی کوردیی رادیۆی قاهیره

له هاوینی1957دا چۆن دامەزرا؟

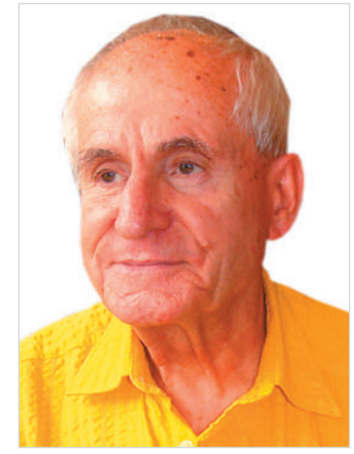

جەمال نەبەز – ئەڵمانیا

چەند وشەیەکی پێویست

پرۆگرامی کوردیی رادیۆی قاهیره کە له هاوینـــی1957دا کەوتەکار، بۆ کاتی خۆی، واتە 53 ساڵ لەمەوبەر، رووداوێکی رامیاریی و فەرهەنگیی یەکجار گرنگ بوو له مێژووی سەتەی رابردووی کورد و رۆژهەڵاتی ناڤیندا، کە رژێمە داگیرکەرەکانی کوردستانی خستە ترس و لەرز و شـڵەژانەوەو، ناچاریکردن بەگرتنەرێی چەند کاردانەوەیەکی وا، کە له ئەنجامدا بوونە مایەی کەڵک بۆ کورد.

ئێســتە رەنگە هێندەک هەبن، لەوانەی لەو سـەردەمەدا نەژیاون، پێیانسـەیربێ، پرۆگرامێکی رادیۆیی توانیبێتی رۆڵێکی ئاوا گرنـگ بنوێنێ. چۆنکە نازانن کە ئەو رۆژە رۆژێکـی وەک ئەوڕۆی ئێسـتە نەبوو، کە ئەگەر چەند کەسێکی بە ژمارە کەم پێکەوە کۆببنـەوە و، خۆیان نێوبنێـن "حیزب" و برێک پارەشـیان بە دەسـتەوەبێ، بتوانن ببنە خاوەنی وێسـتگەی رادیۆ و رۆژنامە و تەنانـەت تەلەفزیۆنیش. ئەو رۆژە رۆژی تەلەفزیۆنی ساتەلیت و ئینتەرنێت و فاکس و ئیمەیل و یووتوب و فێس بووک و تویتەر، نەبوو. شۆرشی تەکنیکی راگەیاندن هێشتا روویندابـوو، رۆژێک بوو کـە رادیۆ، بە پێچەوانەی؛ چاپنامە Presseی سنووردار و بەرگیراوی ئەو سەردەمەوە، دەزگەیەکی هەواڵگوزاریـی زۆر گرنـگ و بێ بەرگر و، تەنێ بەدەست دەوڵەتەوە بوو. خۆ ئەگەر تاقمێک ئەفسـەر کودەتایەکیان بکردایە، جارێ لەپێشـدا دەچوون دەستیانبەسـەر وێستگەی رادیۆدا دەگرت. ئەگەر گەلێکیش شۆرشـی بکردایە، هەوڵی دەسـتگرتنی بەسـەر وێسـتگەی رادیـۆدا دەدا. لـە هەموو عێراقیشـدا، تاکە یەک وێسـتگەی رادیۆیـی حکوومەتیی هەبوو لـە گەڕەکی ساڵحییە"ساڵەیی"بەغدا. ئەم وێستگەیە؛ له ساڵی 1937ەوە، رۆژانە، چەند دەمژمێرێکی کەمی بـۆ زمانی کوردی، له سـنوورێکی دیاریکراودا، تەرخانکردبوو. ئیدی لە هەموو جیهاندا، رادیۆی هیچ دەوڵەتێک پرۆگرامی بە زمانـی کوردی نەبوو، بـەڵام دەوڵەتە گـەورەکان و، ژمارەیەکی باش له دەوڵەتە مامنێوەندیـی و گچکەکانیـش، بەرنامەی رۆژنامەیـان به عەرەبی و فارسـی و ترکی هەبوو. کوردیش خواخـوای ئەوەیان بوو، رادیۆیەک، یـان رۆژنامەیەک، یان تەنانەت کاربەدەسـتێکی گچکەی بیانی، نێوێکیان بهێنـێ، لێ، نێـوی کورد لـە کوولەکەی تەرپیشـدا راسـتەوخۆ نەدەهێنـدرا. خۆ ئەگەر جاروبارێکیش بەرێکەوت و، بەهۆی باسێکی دیکەوە، نێوبیهێندرایە، ئەوا، یان بە چەند هۆرێکـی لەنێوخۆیاندا ناکۆک و دوور لە شارسـتانێتی، یان بە کۆمۆنیست و نۆکەر و زوڕناژەنی سۆڤێت، یان بە رێگر و چەتە و شەڕانی، دەدرانە قەڵەم. یەکێکی وەک رامیار و نووسـەری ناسراوی کورد؛ رەحمەتـی برایم ئەحمەد دەیگـوت: " کە جاروبار رادیۆی عەرەبیی بەغدا نێوی"حنطة کردیە"(گەنمـە کـوردی) دەهێنـێ، گەشکە دەمگرێ لە خۆشـیاندا". کورت و کرمانجی؛ کورد ئەسـتێرەی بە ئاسمانەوە نەبوو. سنوورە دەسـتکردەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان، بەپێی پەیمانی فەرەنسـا ـ ئەنقـەرە (1921)، پەیمانـی ئێـران ـ ترکیـا (23-1-1932)، پەیمانی سادابادا (سەعد ئاباد 1937)، پەیمانی عێراق ـ ترکیا (1946) و پەیمانی بەغدا (1953)] کـە له دواییدا بووبە پەیمانی"سـەنتۆ " [لەسـەر کورد خڕاخرابوون. ئەم سنوورە، بـە زۆر و هێزی چەک بەسـەر کـورددا سەپێندراوانە، سـەرەڕای جەنگی ساردی نێوان ئـەو دوو دژبەرەی کە بـە "بەرەی سـەرمایەداری" و "بەرەی سۆسـیالیزم" نێودەبـران، لەلایەن هـەردوو زلهێزەکەوە (ئەمریکا و سـۆڤێت) و بلۆکـی هەردوو لاوە، وەک یەک، دەپارێزران. لەو پارچانەی کوردسـتاندا کە لە بندەستی ئێران و ترک و سوریادا بوون، رێنەدەدرا، یەک رۆژنامە، یـان کاتنامە، یان تەنانـەت پەرتۆکێک و نامەیەک، بە ئاشـکرا، بە زمانـی کوردی دەربچێ. لە هەموو باشـووری کوردستان و عێراقدا، تەنێ هەفتەنامەی (ژین)هەبوو کە بە چـوار لاپەڕەی قەوارە بچـووک لە سـلێمانی دەردەچوو. گۆڤارێکی مانگانەی چەند لاپەڕەییش بەنێـوی (هەتاو)ەوە لە چاپخانەی کوردستان لە هەولێر دەردەچوو. کە ئـەم دووانـە، هەردووکیـان، وێژەیی بـوون. دەرکردنـی چاپنامـەی رامیاریی بۆ کورد رێبەند (ممنوع)کرابوو [سـەرنج: وشـەی"چاپنامە"م بەرامبـەرPresse ی ئینگلیزی و ئەڵمانی داناوە، بۆ جیاکردنەوەی لە "چاپەمەنی" (مطبوعات)].

له ساڵێکیشـدا، پەرتۆکێک یان دووان، بـە کـوردی چاپدەکـران. بۆ ئـەوەش، دەبـوو وەزارەتی نێوخۆی عێـراق؛ رێ بە چاپکردنیان بدات. ئێدی، ئاو بێنە و دەست بشۆ.

ئێسـتە، بەرلەوەی بێمە سـەر باسـی هۆی دامەزراندن و کارکردنی ئەم پرۆگرامە کوردییـەی رادیـۆی قاهیـرەی پێتەختی میسـر، کە لەپڕ هاتە کایـە و، رۆژانە بۆ مـاوەی دەمژمێرێـک پەخشـدەکرا و، لە هەموو رۆژهەڵاتـی ناڤیندا دەبیسـترا و، هاتنە کایەشـی پێوەندییەکی راستەوخۆی بەخۆمەوە هەیە و، ماوەیەکە، چەند کەس و لایەنێکی سـاختەکار، نابەرپرسیارانە و بێشـەرمانە و خۆهەڵکێشـانە، هێنـدەک هەواڵـی ئاخنـدراو بە درۆ و دەلەسـە و فیشـاڵیان، لەوبارەیەوە بڵاوکردووەتەوەو، گەلێک دۆست و ناسیاویش رووبەدەمیان لە من کردووە، کە لەم بارەیەوە بێدەنگ نەبم و قسـەیەک بکەم، وادێمە وەرام، بەڵام بە پێویستی دەزانم، جارێ سەرنجێکی کورتی هەلومەرجـی ئەو سـەردەمەی خـۆم و، کورتە چیرۆکێکـی باروذۆخی ئەو رۆژانەی کوردستان و نێوچەکە بخەمە بەرچاو، ئەوجا بێمە سەر نێوەرۆکی بابەتەکە. مەبەستیشم لێرەدا خزمەتی مێژووە، نەک خۆپەسندان. چۆنکـە رووی راسـتینەی رووداوەکانـی سـەرگۆڕەپانی مێژوو؛ نابێ بشاردرێنەوە و ون بن، یـان بە چەوتوچەوێڵـی بێنە گێڕانەوە. شێوێنەرانی راستیش، پێویستە، بێلەروودامـان، کارنامـەی بۆگەنی خۆیان بدرێتـەوە بە چـاوی دزێوانە و ئێسـکی گرانیاندا.

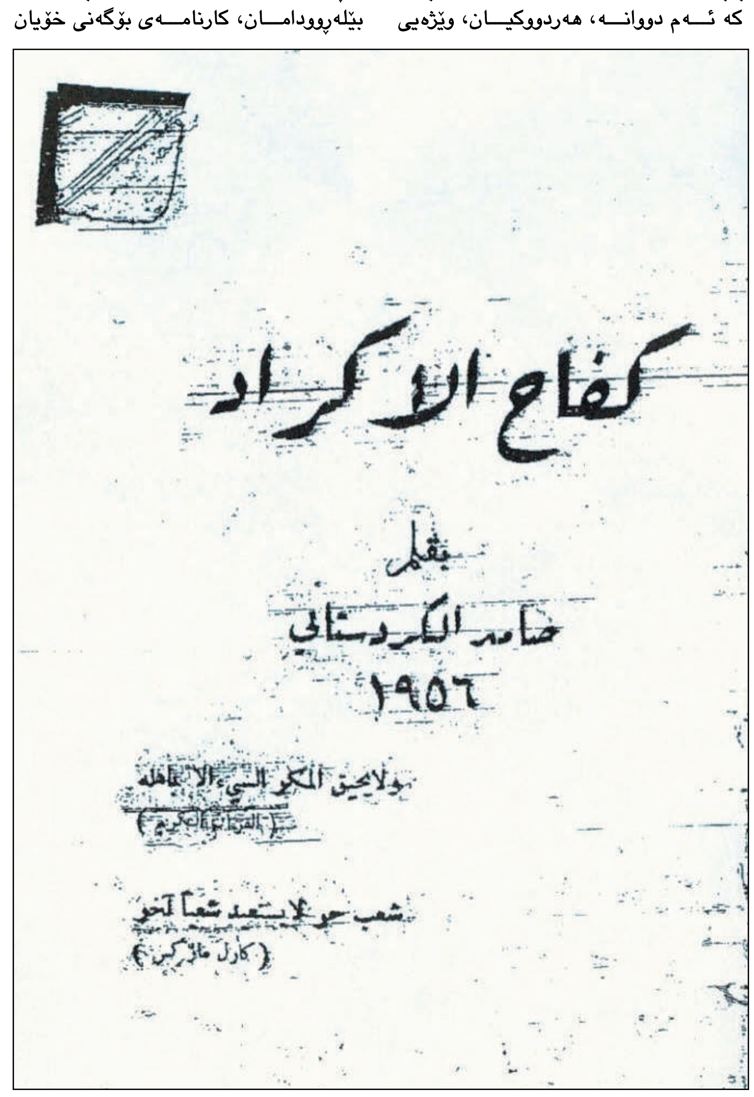
کفاح الاکراد

بقلم

خامە الکردستانی

١٩٥٦

ولا یحیق المکر السیء الا باهله

(القرآن الکریم)

شعب حرلا یستعبد شعبا آخر

(کارل مارکس)

بەرگی ئەو نامیلکەیەی کە جەمال نەبەز بۆ جەمال عەبدولناسری نارد

ئاوڕدانەوەیەکی مێژوویی بۆچوونە نێو باس

لە نیوەی یەکەمی سـەتەی رابردوودا، هێندەک کارەساتی گەورەی جیهانشڵەقێن روویانـدا، وێنـەی جیهانیـان گـۆڕی و، چارەنووسی کوردستانیشـیان بەرەو ئەم رۆژە رەشـە هانی. سەردەسـتەی ئـەو کارەساتانە؛ جەنگی یەکەمی جیهانی بوو، کە هەرەسهێنانی ئیمپراتۆرێتیی رووسیای قەیسـەری و هاتنـە کایـەی یەکێتییـی سـۆڤێتی لێکەوتـەوە و، جیهانیشـی، لەگـەڵ کات، کـرد بـە دوو بەشـی دژ بەیەکەوە. ئەوەش لە مانگـی ئۆکتۆبەری 1917دا بـوو، واتـە پێش تەواوبوونی جەنگ لە مانگی ئەیلوولـی 1918دا. ئەم جەنگە لەنێـوان دوو لایەندا هەڵگیرسـا، لایەنی یەکەم"هاوپەیمانان" (لە پێشـەوە؛ بەریتانیـا و ژاپۆن و فەرەنسـا و ئیتاڵیا و یۆنان و رووسـیا و، ئەوجـا ژمارەیەکی زۆر لـە دەوڵەتانـی دی، وەک ئەمریکا و چینی چووە سـەر). لایەنی دووەمیش کە بە"هێزەکانی نێوەند" نێودەبران (بریتیبوون لـە ئەڵمانیا و ئیمپراتۆرێتیی ئۆسـمانی و نەمسا و هەنگاریا و بولگاریا).

پاش هەڵگیرسـانی شۆرشی رووس لە شـوباتی1917دا، فەرمانـدەی لەشـکری ئەڵمانیا، لە دژی رووسـیای قەیسـەری، ڤلادیمیـر لێنینـی، بـە دزییـەوە و، بە شەمەندەفەری سەربازیی ئەڵمان گەیاندەوە رووسیا، بۆ ئەوەی لە شۆرشدا دژی رژێمی قەیسەر بەشـدارییکا، کە ئەو دەمە لێنین چەند ساڵێک بوو لە سویسرا وەک پەنابەر دەژیا. پـاش سـەرکەوتنی شـۆرش لە ئۆکتۆبەری1917دا کە بووە هۆی رووخاندنی حکوومەتـی تەمـەن کـورت و لیبەراڵی سـەرۆکڤەژیران و ڤەژیری جەنگی رووسیا ئەلێکساندەر کەرەنسـکی (1881ـ 1970) لەلایەن دامەزرێنەر و فەرماندەی"لەشکری سـوور" لیێیڤ ترۆتسکی (1879ـ 1940)، لێنین کرا بە سەرۆکی "کۆڕی کۆمیساریا (ن وێنەرایەتی)ی گەل".

هەرچەندە لێنین (1870 ـ 1924) پاش دامەزراندنـی سـۆڤێت زۆر نەژیـا، بەڵام سنوورە دەسـتکردە کۆلۆنیالیستییەکەی رووسیای قەیسـەری، بە نێزیکە، هەروەک خۆی هێشـتەوە و، لەو ماوە کورتەدا، کە هێشـتا جەنگ کۆتاییینەهاتبوو، سوڵتانی ئۆسمانی (سـوڵتان محەممەدی شەشەم) هێشـتا خۆی بـە دەسـتەوە نەدابوو (لە 1918/9/30دا خۆی دا بەدەستەوە) لێنین لەگەڵ دەوڵەتی ئۆسمانی و سەرکردەکانی ئەڵمانیا رێکـەوت و، پەیمانی بریسـت ـ لیتۆڤیسـک ی لە مانگی مارتـی1918دا واژۆ کـرد لەگەڵیان و، دانینا بـەوەدا کە سـنووری سـۆڤێت و دەوڵەتی ئۆسمانی، بە شـێوەیەکی گشـتی و، بە گۆڕینێکی زۆرکەم، وەک خۆی بمێنێتەوە، کە بەپێی ئەم پەیمانە، بەشێکی گچکەی کوردستان کەوتـە سـنووری یەکێتیی سـۆڤێتەوە، کە ئەو بەشـە، کوردسـتانی سۆریشـی دەگرتەوە، بەڵام کوردسـتانی ئۆسـمانی، هەروەک جاران، بۆ ئیمپراتۆرێتیی ئۆسمانی مایەوە.

کە پەیمانی سـێڤر لـە 1920/8/10دا لەلایـەن هاوپەیمانانـی سـەرکەوتووی جەنگـەوە خرایە سـەر کاغەز، رژێمـی سـۆڤێت، بـە سـەرکردەیەتیی لێنیـن، دانیپێدانەنـا، بەڵکو لەلایەکـەوە، کەوتە هاوکاریی لەگەڵ رەزاخان (1878ـ 1944)ی کودەتاکەر و ملهۆڕ و، لە 1921/2/26دا، پەیماننامەی"رێزگرتنـی سـنووری ئێران" و "لابردنـی پەیماننامـەی ترکمانچایـی" سـاڵی 1848ی بـۆ واژۆ کـرد. لەلایەکی دیکەشـەوە، لەگەڵ "حکوومەتی ئەنگۆرا" کە بە سەرکردەیەتیی ئەفسەری سەرکێش "یاخـی بوو" مسـتەفا کەمـال (1881 ـ 1938/1/10)کەوتبووەگەڕ، "پەیماننامەی دۆستایەتیی" لە 1921/3/16دا، بەست.

حکوومەتی مسـتەفا کەمالی سەرکێش، سـەر بە "گەنجە ترکەکان"بوو کە بە"ژۆن ترک"نێویانرۆیبـوو. ئەمانە، دەسـتەیەک تۆرانی و شـۆڤێنی و تێرۆریسـت بوون، کە لەرێـی کودەتایەکی سـوپاییەوە، لە 1908/7/24دا و، بە بیانووی خستنەکاری دەسـتووری ئۆسـمانیی1876ەوە کـە خرابووە پشتگوێ، دەسـەڵاتیان بەدەست سـوڵتانەوە نەهێشـتبوو؛ سـاڵێکیش دوای ئەوە (1909)بەجـارێ حکوومەتیان گرتەدەست خۆیان. ئەمانە، بیری ترکچێتی و تۆرانێتییـان لە چەنـد پەرتۆکێکی بۆ ترکـی وەرگێـڕدراوەوە وەرگرتبـوو، کە یەکێکیان هی جوولەکەیەکـی ئینگلیزبوو بەنێـوی (Arthur L. David) و ئـەوی دیش هی جوولەکەیەکی فەرەنسـی بوو بە نێوی ب (David L. Cohun)، کە رەگەزی ترکیان بە رەگەزێکی دانسـقەی سەربەخۆ و بەرزتـر لـە رەگەزەکانی دی دابـووە قەڵەم. تەنانـەت رۆژهەڵاتناس بێرنـارد لێڤیـی دەبێژێ" ترکـەکان بەقۆپیێکردنی بەرهەمی رۆژئاوایـی، نەتەوایەتیی خۆیان دۆزییەوە" (سەرنجی:جەمال نەبەز:ناسنامە و کێشـەی ناسـیۆنالی کورد، بڵاوکراوەی بنکـەی کوردنامە؛ لەنـدەن 2002"ل56/ 130بەدە).

ژۆن ترکەکان کەوتبوونە سەر کەڵکەڵەی دامەزراندنی دەوڵەتێک بۆ "رەگەزی ترک" لەسەر خاکی کوردستان و یۆنان و ئەرمەن و لاز و چەرکـەز، لەرێـی گەلکوژییـەوە لـەو نەتەوانە. چۆنکە، ترکـەکان گەلێکی کۆچکـردوو بـوون بۆ ئاسـیای گچکە و، نیشـتمانێکی مێژوویی تایبەت بە خۆیان، لـە وڵاتـی مێزۆپۆتامیـا و ئەناتۆڵ (کە وشەکە یۆنانییە و بە مانای خۆرهەڵاتە و، ترکەکان کردوویانە بە "ئەنەدۆلو") دا نەبوو. شایەنی باسە، ئیمپراتۆرێتیی ئۆسمانی، کە بناخەکـەی لە 1515دا، بە پشـتگیریی و یارمەتیی سوپایی میرنشـینە کوردەکانی دژ بـە دەوڵەتی سـەفەوی و، دەڵاڵـی و خۆفرۆشـی و بەرتیلخۆریی مەلا ئیدریسی بیتلیسی یەوە (کە لە 1520دا مرد) دامەزرا، دەوڵەتی ترک نەبوو، تەنێ سـوڵتانەکانی؛ سەر بە بنەماڵەی"ئۆسمان"نێوێک بوون.

"ژۆن ترکەکان"، کە وشەی"ژۆن" یان لە jeune ی فەرەنسییەوە، کە مانای "گەنج"ە وەرگرتبـوو، لە ماوەی جەنگـی یەکەمیی جیهانیدا، بوونە هەڤاڵبەنـدی ئەڵمانیا و، بە چەکی ئەڵمانیا گەلکوژییان لە یۆنانییە پۆنتییەکان و ئەوجا ئەرمەنییەکان و ئەوجا کورد کرد. هەڤاڵبەندێتیی ترک و ئەڵمان، لە سەردەمی ئۆسمانی و لە سەتەی 19ەوە دەسـتیپێکربوو، کە بە یارمەتیی چەک و ئەفسەرانی ئەڵمانیی پروسـیا، میرنشینە کـوردەکان رووخێنـدران و، درێـژەی ئەم باسـەش لـەو نامانەدا دەردەکـەون کـە ئەفسـەری ئەڵمـان هێلموت فـۆن مۆڵتکـە (1800 ـ 1891)وەک رێکخـەری لەشـکری ئۆسـمانی، لە کوردسـتانەوە ناردوونی بـۆ ژنەکەی (تەماشـای جەمال نەبەز: کورتە مێژوویەکی کوردناسـیی لە ئەڵمانیادا، بەشـی یەکەم، بەرگی دووەم، گۆڤاری "کۆڕی زانیاری کورد" بەغدا 1974 لـە 422 ـ 424،بکـە".]سـەرنج: لەبەر ئەوەی وتارەکەمیـان نەناردەوە بـۆم تا هەڵەچاپییەکانی سەرڕاستبکەمەوە، گەلێک هەڵـەی چاپـی تێکەوتووە، کە ئەمـەش راددەی لێوەشـاوەیی کارمەندانی"کـۆڕ" بەباشی دەخاتەڕوو[. هەروەها ئەو نامانەی کە مۆڵتکە لـە 1886/2/16دا لە وەرامی ئەمین عالی بەدرخـان (1851 ـ 1926)ی کوڕی بەدرخان پاشـادا نووسیوێتی بۆی کە چارەنووسـی باوکی خۆی پرسیوە لێی و، مۆڵتکـە، پاش ئەوەی بەدرخان پاشـا بە کوردێکی ئازا دەداتـە قەڵەم دەبێژێ: پـاش ئەوەی مەڵبەندەکـەی وێرانکراوە و خۆی گیراوە، ئێدی ئاگای لە چارەنووسی نەماوە (جمـال نبز: الامیر الکـردی میر محمد الرواندزی الملقب ب"میری کۆرە" ... ترجمة الی العربیة، فخری سلاحشـور من منشـورات الاکادیمیة الکردیة للعلم والفن. اربیـل 1994، ص 266 الطبعـة الثانیهة .اربیل 2003 ص206 ئـەم چاپەی دوایی لە لایەن "ئاراس"ەوە کراوە، بێ پێشاندانی بە من، لەبـەر ئەمە، هەڵەی چاپیی زۆری تێکەوتووە).

فۆن مۆڵتکە،بەرامبەر بـەو خزمەتەی،

الاهداء

الى محرر مصر ومنقذ العروبة،

الى المناضل العنيد من أجل السلم والاخاء بين الامم،

الى قاهر الاستعمار والاستغلال الداخلي،

الى بطل تأميم القناة واحباط الاحلاف العسكرية،

الى صديق الشعب الكردي والشعوب المستعبدة الأخرى،

الى حبيب الجماهير العربية ومحررها،

الى حياة الرئيس البطل جمال عبدالناصر،

أهدي هذه الرسالة

ئەو پێشکێشکردنەی لە پێشەوەی نامیلکەکە کە بۆ جەمال عەبدولناسر نووسراوە

کە وەک بەکرێگیراوێکی رژێمی ئۆسـمانی بەجێیهێنابوو، واتە بەشداریکردنی لە تاوانی جەنگـدا بەرامبەر بە گەلی کورد، هەروەها بەشداریکردن لە شەڕی پروسیا (ئەڵمان)دا دژ بە فەرەنسـا (لـە 1870/7/19ەوە تا 1/28/ 1871) کە بووە هۆی دامەزراندنی ئیمپراتۆرێتیـی ئەلمانیـا و بوونی ولیەمی یەکەم بە ئیمپراتۆری ئەلمان و، دەرهێنانی ئەلزاس و لۆرین لە دەسـت فەرەنسا، کرا بە فیلد مارشال.

سـەرکەوتنی هاوپەیمانان (بە تایبەتی بەریتانیـا و فەرەنسـا و ئیتالیـا و یۆنان)بەسەر حکوومەتی "ژۆن ترکەکان"و ئەلمانیادا، بووە هۆی داگیرکردنی ئەلمانیا و رووخاندنـی ئیمپراتۆرێتیی ئۆسـمانی، بـەڵام نەبوو بەهـۆی لەنێوبردنـی "ژۆن ترکەکان" کە تاوانی جەنـگ و گەلکوژیی دەکەوتە ئەستۆیان. بە پێچەوانەوە، "ژۆن ترکەکان" بە سەرۆکایەتیی مستەفا کەمالی سـەرکێش (متمرد)و، بە یارمەتیی هوردە بۆرژوای "جلخوار"و نیشتمانفرۆشـی کورد و، پشـتگیریی و یارمەتیی رژێمـی تازە دامەزراوی سـۆڤێت و، سـووتوەرگرتنی داروەدەستەی مسـتەفا کەمال لە دەرفەت، توانییـان هاوپەیمانـان واڵیبکـەن، چاو

وێنەی قازی محەممەد، کە لە لاپەڕەکانی پێشەوەی نامیلکەکەدا لەژێرەوەی نووسراوە: ڕێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستان و سەرۆکی کۆماری کوردستانی ئازاد کە لە ساڵی 1945 لە مەهاباد دامەزرا، قوربانیی گەلی کورد و مرۆڤایەتی پێشکەوتووخواز، شەهید قازی محەممەد.

وێنەی مستەفا بارزانی، کە لە لاپەڕەکانی پێشەوەی نامیلکەکەدا لەژێریدا نووسراوە: تێکۆشەری کوردی جەماوەریی پاڵەوان و فەرماندەی سەربازیی بوێر و فەرماندەی سوپای ڕزگاری میللی لە کوردستان، جەنەرال مستەفا بارزانی.

لە پەیماننامەی سێڤر دابخەن و، بەپێی پەیمانی لۆزان (1923/7/24)دەوڵەتێک بۆ ترک دەستنیشان بکەن، کە باکووری کوردستانیشی بخرێتە سەر. بێجگە لەمەش، چەند دەوڵەتێکی عەرەبیی ڕژێمدەرەبەگیش دروستکران کە فەرمانڕەواکانیان گوێڕایەڵی خۆیان بوون. بۆ بنبەستکردنی بەرژەوەندیی ئابووری و ستراتیژیی خۆیان و بەهێزکردنی کەمایەتیی عەرەبی سوننە، ئینگلیزەکان شانشینیی باشووری کوردستانیان ڕووخاند و، باشووریان بە زۆری چەک نووساند بە عێراقی دەستکردەوە و، چاویان لە مافی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش پۆشی و، دایانە دەست ڕەزاخانی دیکتاتۆر. لەم کاتە بەدواوە، هەرسێ دەوڵەتە دەستکردەکە؛ عێراق و ترکیا و ئێران، بەبەرچاوی هەموو جیهانەوە، کەوتنە گەلکوژیی لە کورد. گەلکوژیی دێرسم لە 1937 دا بە گازی ژەهراوی، سەردەستەی ئەو گەلکوژییانە بوو. ئەوەش لە سەردەمی مستەفا کەمال و ئەلمانیای نازیدا بوو، کە تا ئێستا کەس بەدوای ئەوەدا نەچووە تا بزانێ، چ دەوڵەتێکی ئەورووپایی ئەو گازەی داوە بە ترک. چاکە ئەوەش لێرەدا بگوترێ کە ئەلمانەکان بۆ یەکەمجار لە 1915/4/22دا گازی ژەهراویی کلۆریان لە ئیبریای فەرەنسا بەکارهێنا و، ئیتالییەکانیش هەر لەو سەردەمەدا گازی ژەهراوییان دژی خەڵکی حەبەشە بەکاربرد، تاوانەکەی ئیتالیا، کەوتە وتووێژەوە، بەڵام تاوانەکەی ڕژێمی ترک، بێدەنگیی لێکراوە هەتا ئێستە. زیندووکردنەوەی ئەو کێشەیە خزمەتێکە بۆ ئاشتیی جیهانی.

هەر لە نیوەی یەکەمی سەتەی ڕابردوودا بوو، کە جەنگێکی جیهانیی دیکە قەوما، لەنێوان بەرەی "هاوپەیمانان" (بەریتانیا و سۆڤێت و ئەمریکا .....) لەلایەک و، بەرەی "تەوەر" Achsel (ئەڵمانیای نازی و ژاپۆن و ئیتالیا.....) لەلایەکی دی. ئەم جەنگە، نێزیکەی پەنجا ملیۆن کوژراو وبریندارى لێکەوتەوە، لەوانە شەش ملیۆن جوو، کە لەلایەن ئەڵمانیای نازییەوە بە گاز خنکێندران. گەلکوژیی لە کوردەکانی سۆڤێت لەلایەن ڕژێمی فاشستی ستالینەوە، کە ستالین (1879ـ 1953) لە مانگی تەباخی1939دا "پەیماننامەی پەلامارنەدانی یەکدی" لەگەڵ هیتلەر (1889 ـ 1945)ی تێڕۆریست، واژۆ کردبوو، بەشێکی دیکەیە لە گەلکوژیی لە کورد لە سەتەی ڕابردوودا، کە هەتا ئەوڕۆ لێینەپرسراوەتەوە. ئەگەرچی، پەیماننامەی لاهای (1907)و پەیماننامەی ڤێرسای (1919/5/7) و کۆنگرەی واشنتن (1922)بەکارهێنانی گازی ژەهراوییان ڕێبەندکردبوو. شایەنی باسە، لە ساڵانی جەنگدا، ڕژێمەکانی ڕەزاخانی ئێران و شاغازی و ڕەشید عالی گەیلانی (1892ـ 1965)ی عێراق، بە ئاشکرا و، ڕژێمی کەمالیستی ترک بە نهێنی، لەگەڵ ڕژێمی نازیی ئەڵمانیا هاوکێش و هاوکار بوون. کوردیش، بەپێچەوانەی عەرەبەوە، بەتەمای "خێروبێر"ی بەریتانیا و سۆڤێت، لە ماوەی جەنگدا، دژایەتییی هاوپەیمانانیان نەکرد؛ بەڵام سنوورەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان؛ هەروەک خۆیان هێڵدرانەوە و دەستیانلێنەدرا. تەنانەت کە هێزەکانی بەریتانیا و سۆڤێت بۆ بەربەرەکانیی دەسەڵاتی ئەڵمانیای نازی لە ئێراندا، لە باکوور و باشوورەوە، لە هاوینی1941دا بە ئێراندا کشان و ڕەزاخانیان ناچار کردلە 1941/9/16دا دەست لە پلەی شانشینیی هەڵگرێ و، تا مردنی لە1944دا لە یۆهانسبۆرگی باشووری ئەفریکا پەنابەرێ، زۆر بە ئاسانی، حەمەرەزای کوڕیان خستە جێی و، کە ئینگلیزەکانیش لە عێراق، شاغازیی نازییان لە 1939دا لەنێوبرد و، پاش ئەوەش، حکوومەتی گەیلانیی دۆستی هیتلەریان، کە لە 1941/4/3دا بەنێوی" حکوومەتی بەرگری نیشتمانییەوە" دامەزرابوو بە بۆمباباڕانکردنی بەغدا لە 1941/5/2دا ڕووخاند، عەبدولئیلای ژنبرای غازییان کرد بە بریکار(وصی)ی شانشینیی عێراق تا ساڵی 1953، کە فەیسەڵ بوو بە شا و، بەم جۆرە، سنوورەکانی عێراق و ئێران وەک خۆیان مانەوە. فەڕەنساش کە کرابوو بە مانداتار (کوێخا)ی سووریا و، بەشێکی کوردستان لە بەری ڕۆژاواوە کەوتبووە دەستی، ئەو بەشەی، بەبێ پرسوڕای کورد، هێندێکی دا بە ڕژێمی سووریا و هێندێکی دا بە ڕژێمی ترک.

بەسەرهات و ئەزموونەکانی خۆم لەو سەردەمانەدا

ئەز نازانم لە بەختی ڕەشم بوو، یان لە خۆشبەختیم بوو کە لەم نیو سەتەیەدا لەدایکبووم، واتە؛ لە سەردەمێکدا کە دوو جەنگی جیهانیی قڕکەری تێدا قەوما و، دوو دەرفەتی گەورەش کەوتنە دەست کورد، کە لە یەکەمیاندا شانشینیی باشووری کوردستان بە سەرۆکایەتیی شێخ مەحموودی بەرزنجی (1882 ـ 1956/10/19) دامەزرا و، لەوی دیشیاندا کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتیی قازی محەممەد لە (1946دا)، کە هەردووکیان زۆر تەمەنکورت بوون، کە لەمەشدا کورد خۆشیانبێگوناه نەبوون. هەرچەندە ئەز لە سەردەمی شانشینیی کوردستان و، بوونی وڵاتی ئەناتۆڵ لە 1923دا و، ئێران لە1925دا و، عێراق لە1932دا، بە دەوڵەتی ناسیۆنالی ترک و فارس و عەرەب، هێشتا چاوم بە جیهان هەڵنەهێنابوو، بەڵام کاتێک منداڵی حوجرە و قوتابخانە بووم، لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەو پیاوانەی کە لە زەمانی ئۆسمانییەکان و مستەفا کەمال و ڕەزا خان و شا فەیسەڵی یەکەم و ئینگلیزەکان و شێخ سەعیدی پیران و سمکۆی شکاک و سەید ڕەزای ئاڵەوی و شێخ مەحمودی بەرزنجی و عەبدولسەلامی بارزانی دا؛ چالاک و هەڵسووڕاوی ڕامیاریی بووبوون، بەهۆی هاتوچوویانەوە لەگەڵ باوکم، ناسیاویم پەیداکردبوو و، گوێم لە گەلێک باس و چیرۆکی ئەو سەردەمانە گرتبوو.

مارف جیاووک (1885ـ 1958)

لە نیوەی یەکەمی چلەکاندا، دوو ستاندار(متەسەریف) لە سلێمانی کاربەدەست بوون، یەکێکیان عەقید بەهادین نووری بوو، ئەوی دیش مارف جیاووک بوو. هەردووکیان، هێزوپێزێکی باشیان بە بزووتنەوەی کوردایەتی دا

بە پەنجەی دەست دەژمێردران، ناچارکرابوون لە قوتابخانەی نێوەندییەوە، بە عەرەبی قسە بکەن لەگەڵمان. هەڤاڵە قوتابییەکانیشم، وەک کەڕولاڵیان لێهاتبوو. کە لە باوکمم دەپرسی"بۆچی کورد دەبێ بە عەرەبی بخوێنن" دەیگوت:"چۆنکە کورد حکوومەتی نییە"، لەوەرامی ئەوەدا کە بۆچی حکوومەتی نییە؟، دەیگوت: "ئینگلیزەکان نەیانهێشت کورد حکوومەتەکەی بمێنێ". ئەم بارودۆخە ناسازە، وایانلەمن کرد کە هەر لە قوتابخانەی نێوەندییەوە بکەومە سەر بیری ئەوەی هەوڵبدەم ببمە مامۆستا و، بە کوردی وانە بڵێمەوە و، لەبەرئەوە، پاش تەواوکردنی دوانێوەندیی لە سلێمانی؛ چوومە "کۆلێژی پەروەردە"ی زانستگەی بەغدا، کە بەشێکی ئەم باسەشم لە وتاری "بەبۆنەی ئاهەنگی پەنجا ساڵەی بەشی کوردییەوە لە زانستگەی بەغدا لە پاییزی 2009 دا/ بەشی کوردیی زانستگەی بەغدا لە1959دا چۆن دامەزرا؟ (پاشکۆی هەفتەنامەی "ڕووداو"ژ86، 2009/11/16) خستووەتەڕوو. هەر لە مەشەوە، کە چوومە زانستگەی بەغدا، هەرچەندە بابەتی خویندنەکەی من فیزیک و ماتماتیک بوو، بەڵام بە ئارەزووەوە دەستمکرد بەخۆخەریکردن بە زمان و مێژوو وێژەی کورد و دراوسییەکانی و، کەوتمە سەرپێی بەرەو بڕیدان لەگەڵ کێشەی ڕامیاری. دەبێ ئەوەش بێژم، کە لەبەغدا بەهۆی دوکانی (ئوستاد) بەشیر موشیر (1893 ـ 1963)وە، کە یانەیەکی کوردان بوو، ناسیاوەتیم لەگەڵ ژمارەیەکی شوێنی بنەماڵەییم کارێکی وایکردبوو، هەر لە منداڵییەوە، بەشێوەی منداڵێکی ئاسایی پەروەردە نەکرێم، بەڵکو گەلێک شت فێربکرێم کە منداڵانی دیکە ماوەی ئەوەیان نەبوو فێری ببن. تەنانەت لە تەمەنی چوار ساڵیدا بووم، کە باوکم پێنووس و کاخەزی دایە دەستم و گوتی:" دەبێ خوێندنەوە و نووسین فێربیی". هەر لە منداڵیشەوە، گوێ و زمان و چاوم بە عەرەبی و فارسی و ترکی ڕاهات و کە چوومە قوتابخانەی سەرەتایی، هێندە ئامادەکرابووم، کە پاش ئەزموونێک، یەکسەر خرامە پۆلی سێیەم و، پاش چەند مانگێک خرامە پۆلی چوارەم. سەپاندنی خوێندن بە زمانی بیانیی عەرەبی، لە قوتابخانەی سەرەتایی بەدواوە، هەرچەندە منداڵیش بووم و، هیچ کێشەیەکم لەگەڵ ئەم زمانە نەبوو، زۆر کاریکردە سەرم. بەتایبەتی کە مامۆستا کوردەکانیشمان،کە جیهانی، وەک منداڵێکی ئەو کاتە دێتەوە بیرم لە سلێمانی، خەڵک تیپی V ی ئینگلیزییان لە سنگی خۆیان دەدا، کە نیشانەی Victory (سەرکەوتن) بوو لە جەنگدا بەسەر ئەڵمانیای نازیدا و، دەچوونە چایخانەکان، بە تایبەتی چایخانەی حەمەڕەق و، گوێیان لە هەواڵەکانی وێستگەی "ڕادیۆی دەنگی کوردستان" دەگرت. ئەم وێستگەیە ئینگلیزەکان لە "حەیفا"دایانمەزراندبوو بۆ پروپاگەندەی خۆیان. ڕەفیق چالاک و عەبدوڵڵا گۆران و شێخ حەسەنی شێخ حەمە مارف دەیانبرد بەڕێوە. نێوی وێستگەکە خۆی"ڕادیۆی ڕۆژهەڵاتی نێزیک"بوو، بەڵام ڕەفیق چالاک نێوەکەی کردبوو بە"ڕادیۆی دەنگی کوردستان". نێوانی گۆرانی بەگزادە و پارێزکەری ئەو سەردەمە و کۆمۆنیستی دوایی، لەگەڵ چالاکی کوڕە هەژار و سەرچڵ، خۆشنەبوو. ڕەفیق لە پەنجاکاندا نامەیەکی پێشانمدا بە دەستنووسی گۆران، کە لەلای ئینگلیزەکان شکاتی لە چالاک کردبوو کە کاری خۆبەسەری دەکا و پێویستە بچێتە ژێر کۆنترۆڵەوە. هۆیەکەشی بەتایبەتی ئەوە بوو، کە ئەشرەفی خوشکی حەمەڕەزا شا چووبوو بۆ حەیفا، ڕەفیق وێستبووی بەشێوەیەکی زبر لە ڕادیۆدا باسی بکا. گۆرانیش بەوە ڕازینەببوو. کە لە پەنجاکاندا ئەم نامەیەی گۆران ئاشکرا بوو، گۆران کە ئەو دەمە سەر بە پارتی کۆمۆنیستی عێراق بوو، دەماری بەجۆرێک ڕووخا کە بە جنێونامەی .....لێیانگەڕێ با بگەفن.. هەر خۆیان هەردوو تەرەفن" وەرامیدایەوە. بە کورتی؛ "ڕادیۆی دەنگی کوردستان" بووە هۆی ئەوەی کورد هیوایان بە ئینگلیزەکان هەبێ، تەنانەت گۆڤاری "نیشتمان" (ئۆرگانی ژێکاف) لە ژ3 و 4 ی ساڵی یەکەمی، سەرماوەز/ ڕێبەندانی1322دا، کە دەکاتە دێسەمبەری 1943 و کانوونی دووەمی1944؛ باسی ئەم ڕادیۆیە دەکا و هێندەک داخوازیی و پێشنیازیش دەخاتە بەرچاو. هەر پاش تەواوبوونی جەنگ، ڕادیۆکە داخرا.

لەبیرمە، پاش تەواوبوونی جەنگ، کە قوتابیی قوتابخانەی نێوەندیی سلەیمانی بووم، قوتابییەکی بادینانی نێوی ساڵح ڕوشدی بوو، بە عەرەبی لە باخەکەی بەرامبەر ماڵی "متەسەریف"و لەبەردەم متەسەریف مارف جیاووکدا گوتی:" دەبێ کورد بگاتە هەموو مافەکانی خۆی، بە سەربەخۆییشەوە". لە سلێمانی لە ساڵی 1946دا خۆپێشاندانی گەورە گەورە دەکران بۆ خۆشیدەربڕین بەبۆنەی دامەزراندنی کۆماری کوردستانەوە و هاوار دەکرا"بژی کورد و کوردستان، بژی پێشەوا قازی محەممەد" (1893ـ 1947/3/31). ئەوەشم لەبیرە کە ئەو ئەڵمانانەی بە سەرۆکایەتیی ئەفسەری ئەڵمان فریدریک یۆهانس مویلەر و، هاوڕێیەتیی شەهید ڕەمزی نافیعی هەولێری، هاتبوونە کوردستان و، لە دەوروبەری مووسڵ گیران، هەر ئەو ڕۆژە کە گیران، ڕەحمەتی قادراغای حاجی مەلا سەعید (مامی جەمال ئاغا/جەمال حەکیم)ئەم هەواڵەی هێنا بۆ باوکم. لێرەدا بە پێویستی دەزانم ئەوە بێژم کە ئەو نامیلکەیەی لەژێر سەرنێوی (ڕەمزی نافیع/ ڕۆڵەیەکی هەولێریی فیداکاری سەربەخۆیی کوردستان)کە لە ساڵی2001 دا دەزگەی "بەدرخان" بڵاویکردووەتەوە، شێواندنی مێژووە. لە پێشەکییەکەیدا، محەممەد گۆران نووسیویێتی"بۆ تا ئێستە بێ ئاگایین لە ڕەمزی و هەقی تەواومان نەداوەتێ". ئەوە هەر خۆی تاوانبار دەکا چۆنکە ئەو دوو کەسەی کە ئەو نووسینەکانی بڵاوکردوونەتەوە، یەکێکیان مەسعوود محەممەدە کە لە ساڵی 1985 لە کاروانداوتارێکی لە بارەی ڕەمزییەوە بڵاوکردووەتەوە، ئەوی دیکەیان محەممەدی مەلا کەریمە کە ئەو لە ساڵی1986دا، وتارەکەی هەر لە کاروانداوتارەکەی من بۆ یەکەمجار لە ساڵی 1971 دا لە سەمینارى (کوردستان و شۆڕشەکەی)دا باسی ئەم پیلانەم کردووە. (کوردستان و شۆڕشەکەی چاپی دووەم - وەرگێڕانی کوردی. هەولێر2007، ل112. هەروەها لە ساڵی1974دا لە گۆڤاری"کۆڕی زانیاریی کورد"دا بۆ دووەمجار باسی ڕەمزی و پەرتوکەکانی گۆتفرید یۆهانس مویللەرم کردووە و، ئەوانیش 10 و 11 و 14 و 15 ساڵ دوای من ئەوەیان نووسیوە، زۆر لە کەسایەتییەکانی کورد و ناکوردی خاوەنڕابردووی ئەو سەردەمەدا پەیداکرد و، توانیم زانیاریی خۆم لەبارەی بەسەرهاتەکانی کۆتاییی سەتەی نۆزدە و دەیەکانی سەتەی بیستەمەوە فراوانتر بکەم.

بەم پێیە، سەردەمی جەنگی دووەمی

دێتەوە بیرم لە سلێمانی، خەڵک تیپی V ی ئینگلیزییان لە سنگی خۆیان دەدا، کە نیشانەی Victory (سەرکەوتن) بوو لە جەنگدا بەسەر ئەڵمانیای نازیدا

گوناه دەکەوێتە ملیان، چۆنکە هەردووکیان کارمەند و نانخۆری"کۆڕی زانیاریی"بوون، کە وتارەکەی منی بڵاوکردووەتەوە و، دیارە ئاگایان لە وتارەکەی من هەبووە، ئەوجا ئەو نووسینانە زۆر بێمانا و کەچ و کرووچن. جارێ مویللەر داهێنەری ئالای کوردستان نەبووە، پاشان ئەڵمانیای نازی، هیچ کاتێک بە نیازی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان نەبووە، چۆنکە هیتلەر لەگەڵ ڕەزاشای ئێران و سەرکردە عەرەبەکانی وەک ڕەشید عالی گەیلانی و ناجی شەوکەت و مفتی حسێنی، پێوەندییەکی زۆر توندوتۆڵی بووە و، لەگەڵ سەرکردەکانی ترکیش لەژێرەوە ڕێککەوتبوون کە ئیمپراتۆرێتییەکی تۆرانی دروستبکەن بۆیان؛ کە ترکی سۆڤێت و چین و عێراق و ئێرانیش بگرێتەوە. پاش ئەوەش، کابرایەکی وەک مویلەر کە سەرکردەی کارەکە بوو، پاش گیرانی لە ساڵی 1943دا، ماوەی 65 ساڵێک پاش ئەوە بە ئارامی ژیا، بەڵام ڕەمزی کڵۆڵ کە خواردەستێک بوو، هێندە شکەنجە درا هەر پاش بەربوونی بە ماوەیەک مرد.

پاشان، ئایا ڕاپەڕینی هۆزێکی کورد ـ ئەمەی کە مویلەر ویستوویەتی و باسیدەکا ـ بەبێ مسۆگەرکردنی چەک و تەقەمەنی و مەشقپێکردن و پارە و بژێو، بە لایەنی کەمەوە بۆ ماوەی دوو سێ ساڵ، کردەوەی مرۆڤی ژیرە؟ ڕەمزی گەنجێکی ئازا و دڵسۆز بووە، بەڵام خۆشباوەڕ و بێ ئەزموون بووە. ئەو پیلانەی مویلەر لە ئەنجامی گۆڕانی ڕەوتی جەنگەوە بە زیانی ئەڵمانیا، لە نێوەڕاستی1943وە، بە تایبەتی ئەو شکستە گەورەیە کە بەسەر لەشکری ئەڵماندا هات لە ستالینگراد، کە ئەو لەشکرە گەمارۆدراوە، بەجارێک لەنێوبرا. ئەوجا، کەمیی نەوت و بەنزین لە ئەڵمانیا و، نەمانی دۆستەکانی هیتلەر

له عێراق و ئێراندا لەسەرکار،ئەمانە هەموو بوونە هۆی بیرکردنەوەی ڕژێمی نازی ئەڵمان بۆ ڕووکردنە کورد. ئەز خۆم، لە میر کامەران بەدرخان و مامۆستا ڕەفیق حیلمی و محەممەد ئەرمەغانییەوە، کە دۆستی ڕەمزی بوون، هێندەک شتم لەبارەی ڕەمزی و ئەو هەوڵەی مویلەرەوە بیستووە، کە لە هەلێکی دیکەدا دەیخەمە بەرچاو.

هەر لە نیوەی یەکەمی چلەکاندا، دوو ستاندار (متەسەریف) لە سلێمانی کاربەدەست بوون، یەکێکیان عەقید بەهادین نووری بوو، ئەوی دیش مارف جیاووک (1885ـ 1958) بوو. هەردووکیان، هێزوپێزێکی باشیان بە بزووتنەوەی کوردایەتی دا، جارێکیان قوتابییەکان لای مارف جیاووک شکاتیان لە مامۆستا جەلال نیهال کردبوو، کە خۆی کوردە، بەڵام بەکوردی قسە ناکا، مارف جیاووک هاتە قوتابخانە و لەبەردەم هەمووواندا، گەلێک سووکایەتی بە جەلال نیهال کرد. ئەویش لە دوای ئەوە دەستیکرد بەکوردی قسەکردن. پیرەمێرد (1867ـ 1950/6/19)ی هەڵبەستوانیش، هەموو ساڵێک نەورۆزی بە هەڵپەرکێ و چێشتی پەلی ڕەزان (یاپراخ) لە گردەکەی "مامە یارە" پیرۆز دەکرد. لەسێدارەدانی چوار ئەفسەرە کوردەکە لە بەغدا و، ئەو ئێش و خەفەتەی کە لە دڵی خەڵکیدا پەیداکرد و، خەڵکەکە هەمووی بە فیتی ئینگلیزی دەزانی، هەستێکی دوژمنایەتیی خەستیی بەرامبەر ئینگلیز لە دڵی خەڵکدا دروستکرد.

هێشتا لە قوتابخانەی نێوەندیدا بووم کە ڕاپەڕینی کانوونی 1948 لە بەغدا ڕوویدا و، لەوەوە حکوومەتی ساڵح جەبری دۆستی بەریتانیا ڕووخا و پەیمانی پۆرتسماوسPortsmouth پووچکرایەوە و؛ ماوەیەک سەربەستیی ڕەخنەگرتن و نووسین لە عێراقدا هاتە کایە و، جۆرە ڕک و کینێکی تیژ دژ بە ئینگلیزەکان خۆی بەسەر خەڵکدا سەپاند. زۆربەی زۆری قوتابییەکان لەسەر شەقامەکانی سلێمانی لەباتی"بژی کورد و کوردستان"ی جاران، هاواریاندەکرد"بڕووخێ ئیستیعمار" (مەبەستیان ئیمپریالیزمی بەریتانی بوو)، "بژی برایەتیی کورد و عەرەب". ئەم خۆپێشاندانانە لەلایەن کۆمۆنیستەکانەوە ڕێکدەخران کە بەنێوی (حیزبی تەحەڕوڕ)ەوە کاریاندەکرد، چۆنکە پارتی کۆمۆنیست لە عێراق ڕێبەند بوو. لەمەوە دوو ڕێباز دروستبوون، یەکێکیان (پارتی) و ئەوی دی (تەحەڕوڕ)، کە وەک دوژمن تەماشای یەکدییان دەکرد. لێرەدا پێویستە بگوترێ کە دامەزراندنی کۆماری کوردستان، لە سەردەمێکدا کە لەشکری سۆڤێت ئازربایجانی ئێران و، بەشێکی گچکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشی لە1941ەوە داگیرکردبوو، تا هەندازەیەکیش، ئازادیی خوێندن و نووسین و ڕۆژنامەچاپکردنی بە کوردی سەربەست کرابوو و، چاوی لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان، بۆ بەرژەوەندیی خۆی، پۆشیبوو، ئەمەبوو کە، دڵپەرۆشیی کوردی سادە و زووباوەڕی بەلای سۆڤێت و ستالیندا ڕاکێشابوو. ئەمەش لە کاتێکدابوو، کە کورد بەگشتی؛ لە درۆ و دەلەسە و دەستبڕینی بەریتانیا بێزار بووبوون. لەبەرئەوە و؛ لەپاڵ پرۆپاگەندەی زۆرزانانەی کۆمۆنیستە عەرەب و فارس و ترکە ئازەرییەکاندا بۆ سۆڤێت و دژ بە بەریتانیا، هوردە بۆرژوای خوێندەواری کورد، پاش ڕووخانی کۆماریش، لەباتی ئەوەی نەفرەت لە هەردوو لا بکەن، ساڵانی ساڵ و، تا هەرەسهێنانی ڕژێمی سۆڤێتیش، هەر چەپڵەیان بۆ ڕژێمی چەپەڵی سۆڤێتی لێدایەوە. لە هەموو ئەو دەوڵەتانەدا کە کوردستانیان داگیرکردووە، چینی هوردە بۆرژوای خوێندەواری کورد، بوونە دەروێشی بێپاداشی ڕژێمی تێرۆریستی سۆڤێت. هەر کەسێکیش بە سووسەیەک ڕەخنەی لە سۆڤێت بگرتایە، ئەوا ئەو کەسە "نۆکەری ئەمریکا و ئینگلیز و ئیسرائیل"بوو؛ و بەوپەڕی تووندوتێژییەوە بەربەرەکانیدەکرا. ئەم ڕەوشتە نزمەش، درێژەیکێشا، تا ڕووخانی ڕژێمی سۆڤێت و خلۆربوونەوەی بەرەو ئاودەستخانەی مێژوو. ئەز خۆم سەردەستەی ئەو کەسە کەمانە بووم کە ڕەخنەم لە بیری مارکسێتی و هەڵسوکەوتی ڕژێمی تێرۆریست و فشەسۆسیالیستی سۆڤێت دەگرت و، بووبوومە ئامانجی تیرو توانج و بوختانی ئەم دوژمنایەتییەی چینی گەمژە و خۆفرۆشیی هوردە بۆرژوای کورد کە ئەوڕۆ ژمارەیەکی زۆریان بوونەتە زوڕناژەنی (پارتی) و هێندێکیان لە ئاخوڕی ئەمریکا و ڕۆژئاوادا دەلەوەڕن. بۆ زانیاریی پتر لەم بارەوە، خوێنەرەوە دەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ ئەو نامیلکەیەی کە لەژێر نێوی (کوردایەتی، بزووتنەوە و بڕوا ورژێمە/ نەشتەرە کولەکەی حەمەی مەلا کەریم لەژێر زەبری فەلسەفەی کوردایەتی دا، "چاخانەی نەجاح- بەغدا کە بەنێوی خو استەمەنیی"زەردەشت"ەوە لە1960دا (واتە 50 ساڵ لەمەوبەر) لە بەغدا چاپمکردووە، وەک بەرپێچدانەوەیەکی ئەو نامیلکەیەی کە لەژێر نێوی " (کوردایەتی)یەکەی کامیل ژیر لەژێر نەشتەری یەکالاکردنەوەدا" حەمەی مەلاکەریم بە فەرمانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق؛ دژی چەند هۆنراوەیەکی کامیل ژیر کە بەنێوی (کوردایەتی) بڵاویکردبوونەوە). هەروەها ئەو زنجیرە وتارانەی کە لەژێر نێوی (الابجدية الكردية اللاتينية بين دعاتها و معارضيها،رد علي أضاليل و أباطيل جريدة"اتحاد الشعب" لسان حال الحزب الشيوعي العراقي ـ کە لە ڕۆژنامەی "صوت الاكراد" دا لە ساڵی 1960/1961دا لە بەغدا بڵاوکرانەوە، وەک بەرپێچدانەوەیەکی بەهادین نووری، ئەندامی سەرکردایەتیی پارتی کۆمۆنیستی عێراق کە لە ڕۆژنامەکەیاندا"اتحاد الشعب" بەنێوی خواستەمەنییەوە، هەوڵدانی منی بۆ بڵاوکردنەوەی تیپی لاتینی بۆ زمانی کوردیی، بە دژایەتییکردنی"برایەتیی کورد و عەرەب" دابووە قەڵەم. دەوەرن سەیرێکی ئەم ژیرەکییە بکەن).

لە دەیەی پەنجاکاندا، کە نیوەی یەکەمیم وەک خوێندکاری زانستگەی بەغدا و، نیوەی دووەمیم وەک مامۆستا لە قوتابخانەکانی کەرکووک و زوبێر(بەسرە) و بەغدا و هەولێر بردە سەر، گەلێک هەڵکەوتی گرنگ ڕوویاندا، لەوانە: لە تشرینی یەکەمی 1952دا"ڕاپەڕینی تشرین" لە بەغدا ڕوویدا، کە بووە هۆی ڕووخانی حکوومەت و هاتنە کایەی حکوومەتێکی سوپایی بە سەرۆکایەتیی فەریق ڕوکن نوورەدین مەحموود، فەرماندەی سوپای عێراق. ئەم پیاوە کوردێکی هەورامی بوو، لەلایەن عەبدولئیلاوە کرایە سەرۆکوەزیران بۆ ڕزگارکردنی تەخت و تاجی پاشایەتی. بەڵام پاش ئەوەی کارە چەپەڵەکەی پێکرا، لەسەر کار لابرا و خانەنشینکرا. لە هاوینی ساڵی 1954داکە هێشتا لە بەغدا خوێندکار بووم، دەرفەتێک هەڵکەوت بۆم کە لەگەڵ عەقیدی خانەنشینکراو ئەمین ڕەواندزی، بۆ ماوەی چەند دەمژمێرێک لە ماڵەکەی خۆی لە بەغدا چاوپێبکەوێ و لەگەڵی بدووم. لەوتووێژدا لەگەڵی؛ گوتی بەتەمابووە لەو هەلەدا کارێک بۆ کورد بکا، بەڵام ئەفسەرە کوردەکانی سوپای عێراق، بێجگە لە عەقیدی خانەنشینکراو محەممەد عەلی کوردی، کەسی دی پشتگیریی نەکردووە. کە لە محەممەد عەلی کوردیم لەوبارەیەوە پرسی، گوتی:"ڕاستەدەکات". ئەم باسەشم لە وتاری (پاشنیوەڕۆیەک لە خزمەت کۆنەشای کوردستان شێخ مەحموودی نەمردا- خستووەتەڕوو کە لە مانگنامەی"سەکۆ"،بەرلین ژ 13 و 14 ئۆکتۆبەر و نۆڤەمبەری1997، گۆڤاری "کۆنگرە"/ ژ20 ی جۆزەردانی2001، کۆبەرهەم ژ(6) سلێمانی 2006، ل 66 ـ 95 بڵاوکردووەتەوە).

لە "ڕاپەڕینی"تشرین"دا کە ئەز ژی وەک خوێندکارانی دیکەی زانستگە و قوتابیانی قوتابخانەکانی بەغدا، لە دژی سیستەمی بەڕێوەبەرێتیی وڵات بووم، کە سیستەمێکی بێدادیی بوو، چۆنکە پەرلەمان و پرۆسەی هەڵبژاردن هەبوون، بەڵام بە دەگمەن کەسێک دەگەییشتە پەرلەمان، ئەگەر سەر بە سیستەم نەبووایە. سەیر ئەوە بوو، هەر کەسێک ڕەخنەیەکی لە حکوومەت بگرتایە، یان داخوازییەکی ڕەوای ببووایە، کە بە دڵی کاربەدەستان نەبووایە، دەستبەجێ بە"کۆمۆنیست"دەدرایەقەڵەم. کە ئەمەش لە گەمژێتیی چینی دەسەڵاتدار و بەخۆدانەچوونەوە و خۆنەگۆڕینیان بوو. هەر ئەم هەڵوێستە چەوتە، ڕێزێکی زۆر و جەماوەرێتییەکی گەورەی بۆ کۆمۆنیستەکان دروستکردبوو، کە بەداخەوە، ئەوانیش لە بێئەزموونیی خۆیان و گوێڕایەڵکردنیان بۆ فەرمانی سەرکردەکانی سۆڤێت، ئەو هەلومەرجە گونجاوەیان لە دەست خۆیان و خەڵکیش دا.

لەگەڵ هاتنە سەرکاری نوورەدین مەحموود، هەموو حیزبە ئاشکراکان و زۆربەی هەرەزۆری ڕۆژنامەکان داخران و، ژمارەیەکی زۆر لە خەڵک تەنانەت یەکێکی وەک کامیل چادرچی؛ سەرۆکی پارتی دیمۆکراتی نیشتمانی و، گەلێک لە لایەنگرانی حیزبی نووری سەعید"ئیتحادی دەستووری" و حیزبی ساڵح جەبر"ئوممەی ئیشتراکی" و، ژمارەیەکی بەرچاویش لە خوێندکاران، گیران. ئەز یەکێک بووم لەوانەی کە ماوەی چەند هەفتەیەک لە گرتووخانەی ئەبووغرێب زیندانی بووم. بەهۆی ئەو گرتنەوە، گەلێک کورد و عەرەبم لە گرتووخانەدا ناسی. لەوانە دکتۆر فەیسەل ئەلسامیر، کە لەپاش کودەتای قاسم، بووە بەڕێوەبەری گشتیی پەروەردە و فێرکاری و پاشان جێگری ڤەزیر و، ژمارەیەکی زۆر کورد و عەرەبی کۆمۆنیست، لەوانەی لەبیرم ماون، کوڕێکی خەلکی ئامەد (دیاربەکر)کە لە پاپۆڕدا کارمەند بوو، لە بەسرەوە بۆ ڕابواردن هاتبووە بەغدا و گیرابوو، دە زمانی دەزانی، عەزیزولشێخی خوشکەزای شەریفولشێخ و براکەی دکتۆر خانمی نەزیهە دلێمی و جەلال بێتووشی و دوو کوردی کۆیی کە هۆنراوەکانی دڵزار و وردی یان لەبەر دەگوتەوە. هەر ئەو تەویلەیەی ئێمەی تێدابووین (160)کەس بووین. لەسەر زەویی چیمەنتۆکراو دەخەوتین بە یەک بەتانی لە زستانێکی ساردا. کۆمۆنیستەکان دەیانگوت دەبێ مانبگرین لە خواردن و خواردنەوە تا بەرەڵلامانبکەن، کابرایەکی کوردی لادێی کە پیاوی بابە عەلی شێخ مەحمود بوو و، بە سەردان هاتبووە بەغدا و گیرابوو، دەیگوت لە هەر شتێک ماندەگرن لەگەڵتانم، بەڵام لە چایی نا، لە چایی مانبگرن دەبم بە پیاوی حکوومەت: نانەوایەکی عەرەب پێیگوت" کاکە فەتاح ئەز پارێزەرم، لە دادگە لە سەرت دەکەمەوە". گوتی"انت محامی مال صمون" (تۆ پارێزەری سەموونیت) زۆر خۆشمان ڕابوارد.

لە نیوەشەوی 1952/7/23دا کودەتای "ئەفسەرە ئازادەکان" بەبێ خوێنڕێژیی لە میسر ڕوویدا، وەک کاردانەوەیەک

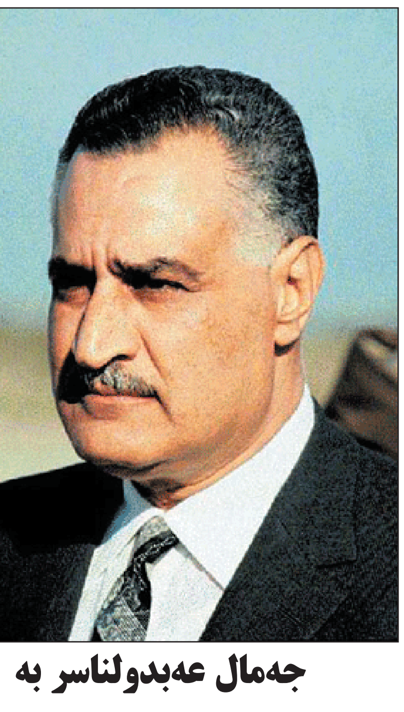

جەمال عەبدولناسر بە سەفیری تورکی گوتبوو "میسر دەوڵەتێکی سەربەخۆیە و، مافی خۆیەتی ڕامیاریی دەرەوەی خۆی بە زمانی کوردیی، یان هەر زمانێکی دی بڵاوبکاتەوە"

دژ بە هەڵوێستی شلوشێواوی دەوڵەتە عەرەبەکان بەرامبەر بە کێشەی فەلەستین. ئەم کودەتایە بووە هۆی کۆتاییهێنان بە فەرمانڕەوایی شافاروق (1920 ـ 1965) کە لە بنەماڵەیەکی کوردی خدێوی میسر بوو. لەمەشەوە، میسر بووە کۆماریی و، پاش ماوەیەک جەمال عەبدولناسر (1918 ـ 1970/9/28)وەک سەرۆکڤەزیر و، ئەوجا وەک سەرۆککۆمار، دەسەڵاتی گرتە دەست و،ڕامیارییەکی نوێی لە میسر و جیهانی عەرەبدا گرتەبەر، کە دوایی دێمەوە سەری.

تۆپینی ستالین (1878/9ـ1953) لە مارتی1953دا بووە هۆی گۆڕانێک لە ڕژێمی سۆڤێتدا، بە تایبەتی لە سەردەمی خروشۆف کە هەر لەو ساڵەدا بووە سکرتێری یەکەمی پارتی کۆمۆنیستی سۆڤێت. خروشۆف (1894ـ 1971) ڕامیاریی "پێکەوەژیانی بە ئاشتیی نێوان سەرمایەداریی و سۆسیالیزمی" هێنایە پێشەوە و، ئەمەش کونوکەلەبەری خستە دیواری ئاسنینی وڵاتی سۆڤێتەوە، کە ستالین ساڵانی ساڵ بوو دەیپاراست. خروشۆف ڕێز و پیرۆزیی ستالینی شکاند و، تەنانەت گۆڕەکەیشی لە کرملین گواستەوە و، خۆی لە ئەمریکا و ئەورووپا و میسر و سووریا نێزیککردەوە. مەلا مستەفای بارزانی کە لە سەردەمی ستالیندا، ژیانی لە پەنابەرێتیی سۆڤێتدا بە کولەمەرگی و بە دەستبەسەری دەبردە سەر، باری ژیانی کەمێک بەرەوباشی گۆڕا. بەڵام هەڵوێستی سۆڤێت بەرامبەر بە کورد هەروەک خۆی مایەوە.

لێرەدا دەبێ ئەوە بخەمە بەرچاو، کەپاش ڕووخانی کۆماری کوردستان، لە ئەنجامی خۆبەدەستەوەدانی سەرکردە ستالینپەرستەکانی کۆماری ئازربایجان بە فەرمانی ستالین، لەپێش هەموویانەوە سەرۆککۆماری ئازربایجان جافەری پیشەوەری، هەزاران ترکی ئازربایجانی و، ژمارەیەک کورد ڕوویانکردە وڵاتی سۆڤێت و، بوون بە پەنابەر لەوێ. ستالین کە تەفرەی درۆ و فێڵی سەرۆکڤەزیرانی ئێران؛ قەواموسەڵتەنەی خواردبوو؛ سەرەتیی (امتیاز)ی دەرهێنانی نەفتی باکووری ئێرانی پێنەبڕابوو، لەشکرەکەشی ئێرانی بەجێهێشتبوو. بۆ تۆڵە سەندنەوە لە ڕژێمی ئێران، بەرنامەیەکی ڕادیۆیی نهێنیی لە باکۆ خستبووەژێر دەستی"فیرقەی دیمۆکراتی ئازربایجان" کە شەوانە نیو دەمژمێر بە فارسی و نیو دەمژمێر بە ترکی ئازەری و نیو دەمژمێر بە کوردی، هەواڵ و وتاری بڵاو دەکردەوە، بە نێوی "وێستگەی ڕادیۆی فیرقەی دیمۆکراتی ئازربایجان". بەشە کوردییەکەی، وەک ڕەحمەتی دکتۆر حەسەنی حیسامی کە لە سەردەمی کۆماری کوردستانەوە بۆ خوێندن لە کۆلێژی ئەفسەری نێردرابوو بۆ باکۆ و، پاش ڕووخانی کۆمار، کەوتە خوێندنی بژیشکی، گێڕایەوە بۆم، لەلایەن عەلی گەلاوێژ و ڕەحیمی قازی و سوڵتانی وەتمیشییەوە دەبرابەڕێوە کە پێوەندییان بە دەزگەی سیخوڕیی سۆڤێت "کەی ـ جی ـ بی" یەوە هەبووە. بەرنامەکە، بە زۆری، هەر پەسندانی ستالین و ڕژێمی سۆڤێت بوو، خۆ ئەگەر باسی کوردی بکردایە، ئەوا بستێک لە مەهاباد نەدەچوو بەولاوە. بەڵام ئەوەی هەبوو، بە مارشی کوردستان (ئەی ڕەقیب) دەکرایەوە. بە زۆریی، شەوانە گوێمدەگرت لێی، بەڵام پاش تۆپینی ستالین، بەرنامەکە شەوێکی دەمەوهاوین لە 1953دا لەپڕوەستا، چۆنکە ڕژێمی تازەی سۆڤێت، خۆی لە ڕژێمی شای ئێران نێزیککردبووەوە.

لە ساڵی1953دا و، پاش ئەوەی سەرۆکڤەزیرانی ئێران دوکتۆر محەممەد موسەدیق (1882/5/19ـ 1967/3/5) توانی کۆمپانیای نەوتی ئێران بکاتە ماڵی دەوڵەت و، حەمە ڕەزاشا لە ئێران دەرپەڕێنێ. دەزگەی سیخوڕیی ئەمریکا CIA کودەتایەکی دژی موسەدیق ڕێکخست بە سەرۆکایەتیی جەنەراڵ فەزلوڵلای زاهیدی و، حکوومەتی موسەدیقی لە28 ی موردادی 1322 (1953/8/19) داخست و، شای ڕاکردووی گێڕایەوە بۆ ئێران و، ئەوجا دیکتاتۆرێتیی ڕژێمی شا دژی هەموو ڕەخنەگر و مافخوازێک، بە تایبەتی دژی کورد و چەپییەکان، پتر لە جاران تووندوتێژتر بوو. ئەگەرچی موسەدیق هیچ مافێکی بە کورد ڕەوا نەدیتبوو.

لە ساڵی1953دا پەیماننامەی بەغدا لەنێوان عێراق و ئێران و ترک و پاکستان و بەریتانیادا بەسترا، کە لە نێوەڕۆکدا دژی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی کوردبوو، بەڵام هەر لەو کاتەشدا بلۆکێک بوو دژ بە سۆڤێت. لەگەڵ ئەوەشدا و، سەرەڕای ئەوەی، زۆربەی هەرەزۆری خوێندەواران و هوردە بۆرژوای کورد ببوونە زوڕناژەنی سۆڤێت و، بەرەی ڕۆژئاوایان کردبووە دوژمنی خۆیان و، بیانوویان دابووە دەست دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان کە باس لە مەترسیی کورد بکەن و، جیهانی ڕۆژئاوا بکەنە دوژمنی کورد، سۆڤێت، تەنانەت بۆ جارێکیش، ئاوڕی لە کورد نەدایەوە. کەچی سێیەمین کۆنگرەی (پارتی دیمۆکراتی کورد) کە لە 1953/1/26دا لە کەرکووک بەسترا، دانینا بەوەدا کە " هەر کاتێک (بەرژەوەندیی) بزووتنەوەی کوردایەتیی لەگەڵ بزووتنەوەی سۆسیالیزم و نێونەتەوەیی جیهان (واتە بەرژەوەندیی سۆڤێت:ج.ن) پێچەوانەی یەک وەستان، ئەوا پێویستە واز لە بەرژەوەندیی کوردایەتیی بهێنرێ"وەک یەکێک لە سەرکردە گەورەکانی پارتی؛ عەلی عەبدوڵڵا بۆمان دەگێڕێتەوە" (عەلی عەبدوڵڵا: مێژووی پارتی دیموکراتی کوردستان" مارتی1971،ل49). ئەوجا ئێستە هێندەک نەزان و گەلۆر و کۆنە زوڕناژەنی سۆڤێت و چین پەیدابوون؛ جنێو بە کوردایەتیی دەدەن و دەبێژن ئەم"حیزبانە" حیزبی کوردایەتین و"کوردایەتی"یە، کە ماڵی خەڵکی وێران کردووە و، ئەمەش کوردایەتییەکەی"حیزبە کوردییەکان"ە، کە کڕنووشیان دەبردە بەر ئاغا کۆنەکانی ئەم جنێودەرانە بە کوردایەتی.

گورگەزێی دیاردەی جەمال عەبدولناسر لە نیزیک ئاسمانی تاریکونووتەکی کوردستانەوە

ئەم بەسەرهاتانە کە هەتا دەهاتن دەبوونە هۆی پتر تەنگکردنی ڕێی ژیان لەبەردەم کورددا، ببوونە مایەی دڵشکاویی و خەموخەفەتێکی گەورە بۆم. زۆر ناخۆشە، مرۆڤ هەست بە زۆرداریی و ناڕەوایەتیی بکا بەرامبەر خۆی، بەڵام دەسەڵاتی گۆڕینی باری بەسەردا سەپاوی نەبێ. تاڵتر و ستەمتریش لەمە ئەوەیە، ئەوانەی تۆ

بەهادین نووری، ئەندامی سەرکردایەتیی پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە ڕۆژنامەکەیاندا"إتحاد الشعب" بەنێوی خواستەمەنییەوە، هەوڵدانی منی بۆ بڵاوکردنەوەی تیپی لاتینی بۆ زمانی کوردیی، بە دژایەتییکردنی"برایەتیی کورد و عەرەب" دابووە قەڵەم

خۆشت دەوێن و دەتەوێ خزمەتیان بکەیت، لێتێنەگەن و، چاکەخوازیت بۆیان، بە خراپەکاریی لێکبدەنەوە و، بەربەرەکانیت بکەن و، لە هەموو لایەکیشەوە دەرگە داخرابێ لە سەرت. لەگەڵ ئەمەشدا، هیوابڕاو نەبووم، بە تەمای دەرفەتێک بووم. تروسکەی ئەو دەرفەتە نوێیەم لەو ڕامیارییە نوێیەدا بەدیدەکرد کە لە میسر و، بە تایبەتی لە جەمال عەبدولناسرەوە سەریهەڵدابوو. لە ماتماتیکەوە، فێری ئەوە بووم کە مرۆڤ دەتوانێ بەهۆی چەند زانراوێکەوە، نەزانراوێک، بەخۆی و بڕەکەی و نرخەکەیەوە دەستنیشان بکا، ئەگەر بە باشی زانراوەکان بە یەکەوە ببەستێ. ڕامیارییش هەروەک ماتماتیک وایە، بریتییە لە زووناسینی دەرفەتێک کە لە یەکگرتن، یان، لێکدانی چەند ڕووداوێکەوە دێتەگۆڕێ، ئەوجا بەکارهێنانی ئەو دەرفەتە لە شوێن و کاتی خۆیدا.

کە جەمال عەبدولناسر لە1954ەوە سەرکردەیەتیی میسری بە تەواوی گرتە دەست، کەوتە بانگەشەکردن بۆ یەکێتیی دەوڵەتە عەرەبەکان و، بەربەرەکانیی ئیسرائیل و، نەهێشتنی سیستەمی دەرەبەگێتی، کە ئەو ئەم دووانەی بە گابەردی ڕێگەی هێنانەدی ئەو یەکێتییە دادەنان کە لە هەوڵداندا بوو بۆی. هەروەها باسی (سۆسیالیزمی دیمۆکراتیی هەرەوەزی- الاشتراكيه الديمقراطيه التعاونيه)ی دەکرد و، دژی سیستەمی سەرمایەداریی قسەیدەکرد و، بە ئاشکرا دژی پەیمانە ئیمپریالیستییەکان، بە تایبەتی (پەیمانی بەغدا) دەوەستا و، داوای بێلایەنیی ئەرێنی (الحياد الايجابي) دەکرد لەنێوان لەشکرگەی کۆمۆنیستی و لەشکرگەی سەرمایەداریدا، کە ئەم هەڵوێستەی دوایی ناسر؛ لە کۆنگرەی شاری باندۆنگی ئەندونیسیا لە1955دا و، بە بەشداریی29 دەوڵەتی ئاسایی و ئەفریکایی (ڕێکخراوی دەوڵەتە لانەگیرەکان)ی لێکەوتەوە، بە سەرۆکایەتیی جەواهیر لال نەهرۆ (1889ـ 1964)ی سەرۆکڤەزیرانی ئەوسای هیندستان کە سەرۆکی حیزبی کۆنگرەی هیندستانیش بوو؛ ئەمەش دوژمنایەتییەکی ئاشکرای ناسر بوو بەرامبەر ڕژێمەکانی عێراق و ئێران و ترکیا و بەریتانیا کە ئەندامی (پەیمانی بەغدا)بوون. بێجگە لەمەش، ناسر، بە پێچەوانەی عێراق و گەلێک لە دەوڵەتە عەرەبەکانی دیکەوە، پێوەندیی دیپلۆماسی و بازرگانی لەگەڵ سۆڤێت بەست و، چەک و ئامێرەکانی جەنگیی لە سۆڤێت کڕی. ئەمەش، بەرەی ڕۆژئاوا و دەستوپێوەندەکانی لە وڵاتانی عەرەب و ئێران و ترکیادا، تەواو نائارام کرد. جەمال عەبدولناسر بنچینەی ڕێبازەکەی خۆی لە نامیلکەیەکدا کۆکردبووەوە و بە نێوی (فەلسەفەی شۆڕش)ەوە (فلسفه الثوره) لە چاپیدابوو، کە بە هوردی خوێندبوومەوە.

ئاشکرایە، حکوومەتە عەرەبەکانی عێراق و ئەردەن و عەرەبستان (حیجاز)کە سەرکردە دەرەبەگە هۆزپەرستەکانیان؛ دوژمنایەتیی ناسریان دەکرد، لەبەر ئەوە نەبوو کە ناسر باسی ناسیۆنالیزمی عەرەب و یەکێتیی عەرەبی دەکرد، ئەوان سەری زمان و بنی زمانیان "عەرەبایەتی" و "یەکێتیی عەرەب" بوو. دوژمنایەتییەکەیان لەوەوە هاتبوو کە دەترسان"یەکێتیی عەرەب"بە سەرۆکایەتیی ناسر، ببێتە هۆی لەدەستدانی کورسیی شانشینییان. هەروەها کە ئێران و ڕژێمی ترکیش لە دژی بوون، لەبەرئەوە بوو کە ئەم دوو دەوڵەتە، وەک عێراق، دوو ئەندامی (پەیمانی بەغدا)بوون، کە ناسر بە سەختیی دژایەتیی دەکرد. ئەمە بێجگە لەوەی کە ناسر، نێوچەی خۆزستان (عەرەبستان)ی بە ئێرانەوەبەستراو و، ئەسکەندەروونە (خەتای)ی بە ترکیاوە نووسێندراوی، بە دووبەش لە وڵاتی عەرەب دادەنا و، داوای ڕزگارکردنیانی دەکرد. لەگەڵ ئەمەشدا، ڕژێمی عێراق، کە خۆی بە ڕژێمێکی عەرەبیی دادەنا و، پروپاگەندەی بۆ "یەکگرتنی عەرەب" دەکرد، نەیدەتوانی ڕەپوڕاست دژی یەکێتیی عەرەب بوەستێ، بەڵام بە ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و ڕۆژنامە بەکرێگیراوەکانی، دژی ناسر پروپاگەندەی دەکرد. تەنانەت لە کۆتایی تەمەنی شانشینیی عێراقدا، کابرایەکی ڕاگرتبوو، هەموو ڕۆژێک بەرنامەیەکی تایبەتی بۆدانرابوو دژ بە ناسر و ڕێبازەکەی کە بە (اخی فی مصر) واتە (برام لە میسردا) دەکرایەوە. ڕادیۆی بەغداش، هەر ساتەناساتێک، گۆرانی (هال پۆستەچییە)ی لێدەدایەوە، کە گوایە ئەمە بۆ سووکایەتیکردن بوو بە جەمال عەبدولناسر کە باوکی کارمەندێکی گچکەی پۆستەخانە بووە و، کاری نامەبەرێتیی کردووە، وەک ئەوەی ئەمە کارێکی شەرمهێنەربێ. بە پێچەوانەی ئەمەوە، جەماوەرێتیی ناسر و خۆشەویستیی لەنێو عەرەبەکاندا، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ، بەهێزتر دەبوو ـ عەرەبەکان، بە تایبەتی فەلەستینییەکان، بە ڕزگارکەری خۆیانیان دەدایە قەڵەم.

لە بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوەوە بۆ بڕیاردان

ئەو دەمە، چەند مانگێک بوو، بووومە مامۆستا لە قوتابخانە نێوەندییەکانی کەرکووک. ڕۆژانە، بە ڕادیۆ و ڕۆژنامەکان، بەدوای دەنگوباسەکاندا دەچووم ـ پاش بیرکردنەوەیەکی کوور و لێکۆڵینەوەیەکی بابەتانە لە بارودۆخەکە، دڵنیابووم لەوەی سەرکردەیەکی وەک ناسر، هەرچەندە دژی حیزبدروستکردن و حیزبایەتییە؛ چۆنکە دەیگوت حیزبەکانی وڵاتە عەرەبەکان نیشتمانپەروەرنین، یان سەر بەبەرەی ڕۆژهەڵاتن، یان سەر بەبەرەی ڕۆژئاوان و، دیارە دژی حیزبی بەعس و حزبە ناسیۆنالیستە عەرەبییەکانی دیکەشە، بەڵام کە ئەو بییەوێ یەکێتیی عەرەب پێکبهێنێ، پێویستی بە هاوکاریی و پشتیوانیی ئەم حیزبانە و ڕامیارە عەرەبە شۆڤێنیستەکانیش دەبێ و، ئەو دروشمانەی کە هەڵیشیگرتوون"یەکێتیی عەرەب"، "سەربەستی، سۆسیالیزم"، هەر دروشمەکانی حیزبی بەعسە، لەبەرئەوە، ناتوانێ پشتی کێشەی کورد بگرێ و، لەوانەشە دژایەتیشی بکا. پاش ئەمەش. ئایا سەرخستنی دۆزی کورد، کاری ناسرە، یان کاری کورد خۆیەتی؟ ئەرێ، کاری کورد خۆیەتی، بەڵام، ئەوە هەیە، بەهۆی ئەم ناکۆکییانەوە، کە لەم کاتەدا، ئەم سەرکردە عەرەبە، لەگەڵ ڕژێمەکانی ترک و عێراق و ئێران و پەیمانی بەغدا هەیەتی، دەلاقەیەکی گەورەی کردووەتە ڕیزەکانی داگیرکەرانی کوردستانەوە و، گورگەزێیەکە لە تەنیشت ئاسمانی تاریک و نووتەکی کوردستانەوە، هەروەها دژایەتییکردنی پەیمانی بەغدا و ئیمپریالیزمی بەریتانیا و دژایەتییکردنی سیستەمی دەرەبەگێتی و باسکردنی سۆسیالیزم لەلایەن ناسرەوە، سەرەڕای جیاوازیی ئامانجەکانی لە ئامانجەکانی کورد، هێندەک خاڵی هاوبەشی لەگەڵ کورد هەیە و پێویستی بە کوردیش دەبێ و، دەکرێ وەک دەرفەتێک بۆ هێنانە پێشەوەی کێشەی کورد، کەڵک وەربگیرێ لێی. لەبەرئەوە، بڕیارمدا ڕێیەک بدۆزمەوە بۆ ئەوەی کێشەی کورد، لەپاڵ ئەو خاڵە هاوبەشانەدا بخەمە بەرچاوی، بەجۆرێک کە تێبگا پشتگیریکردنی ئەم کێشەیە، هەرچەندە سنووردااریش بێ، سووتێکی بۆخۆی و ئامانجەکانی تێدایە، چۆنکە لە ڕامیاریدا کەس خێر بەکەس ناکا، مەگەر ئەوانەی لەم ڕووەوە زۆر نەزان و ساویلکەن. ئەمەش بەوە دەکرا، کە بە ڕۆنی بخرێتە

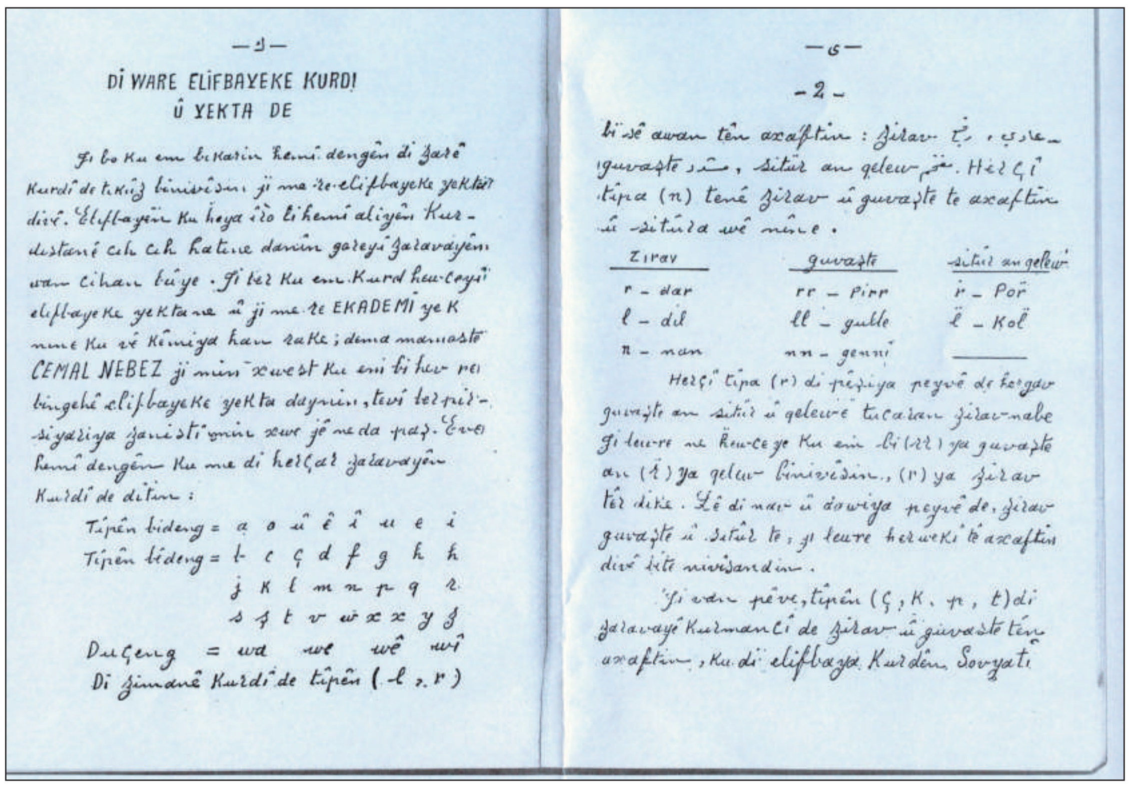
— ك —

DÎ WARE ELÎFBAYEKE KURDÎ
Û YEKTA DE

Ji bo ku em bikarin hemî dengên di zarê Kurdî de tikûz binivîsin, ji me re elifbayeke yektir divê. Elifbayên ku heya îro li hemî aliyên Kurdistanê cih cih hatine danîn gereyî zaravayên wan cihan bûye. Ji ber ku em Kurd hewceyî elifbayeke yektane û ji me re EKADEMÎ yek nine ku vê kêmiya han rake; dema mamoste CEMAL NEBEZ ji min xwest ku em bi hev re bingehê elifbayeke yekta daynin, tevî berpirsiyariya zanistî min xwe jê neda paş. Evê hemî dengên ku me di herçar zaravayên Kurdî de dîtin:

Tîpên bideng = a o û ê î u e i
Tîpên bêdeng = b c ç d f g h ḧ
j k l m n p q r
s ş t v w x ẍ y z
Duçeng = wa we wê wî
Di zimanê Kurdî de tîpên (l, r)

— ی —
— 2 —

bi sê awan tên axaftin: zirav ... guwaşte ..., sitûr an qelew ... Herçî tîpa (n) tenê zirav û guwaşte te axaftin û sitûra wê nîne.

Zirav	guwaşte	sitûr an gelew
r – dar	rr – pirr	ř – Poř
l – dil	ll – gulle	ł – Koł
n – nan	nn – genni	———

Herçî tîpa (r) di pêşiya peyvê de hergav guwaşte an sitûr û qelewe tê axaftin zirav nabe ji lewre ne hewceye ku em bi (rr) ya guwaşte an (ř) ya qelew binivîsin., (r) ya zirav têr dike. Lê di nav û dawiya peyvê de, zirav guwaşte û sitûr te, ji lewre herweki tê axaftin divê bête nivîsandin.

Ji van pêve, tîpên (ç, k, p, t) di zaravayê Kurmancî de zirav û guwaşte tên axaftin, ku di elifbaya Kurdên Sovyetê

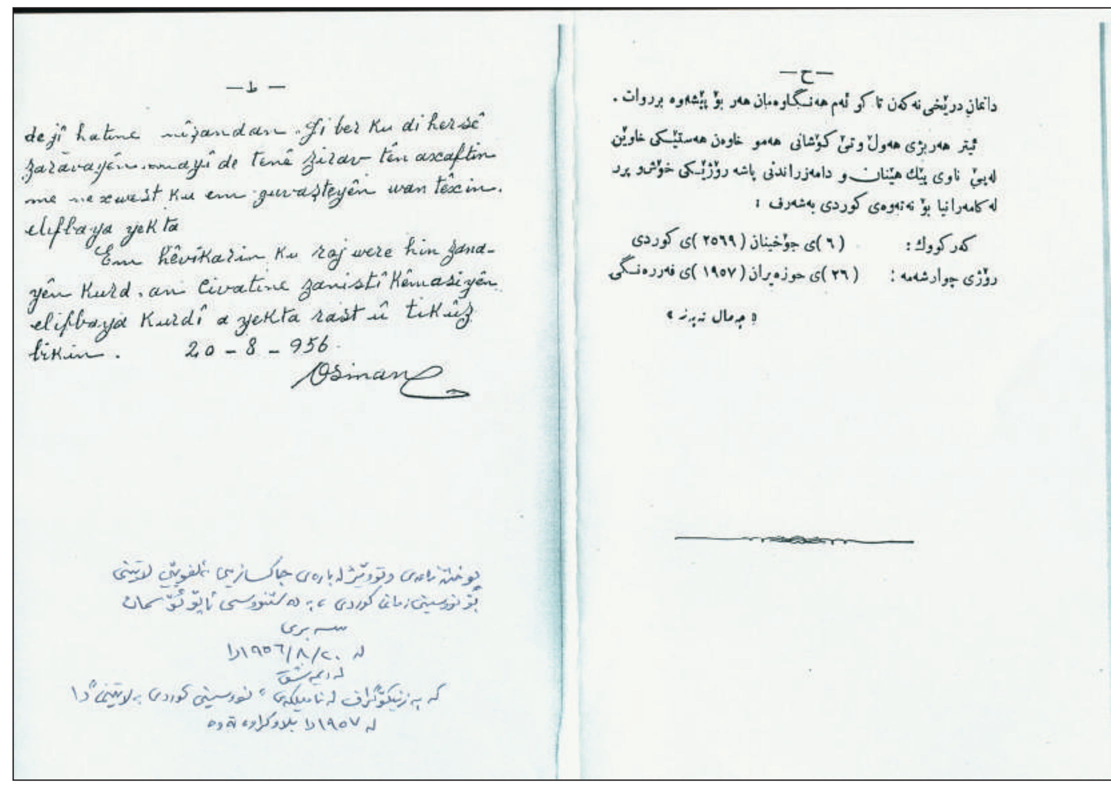
— ط —

deji hatine nîşandan. Ji ber ku di herse zaravayên mayî de tenê zirav tên axaftin me nexwest ku em guwaşteyên wan têxin elifbaya yekta.

Em hêvîkarin ku roj were hin zanayên Kurd, an civatine zanistî kêmasiyên elifbaya Kurdî a yekta rast û tikûz bikin. 20-8-956.

Osman

— ح —

داتمان دڕێغی نەکەن تا کو ئەم هەنگاوەمان هەر بۆ پێشەوە بڕوات.

ئیتر هەر بژی هەوڵ و تێ کۆشانی هەمو خاوەن هەستێکی خاوێن لەبێ ناوی یەك هێنان و دامەزراندنی باشە ڕۆژێکی خۆشو پڕ لە کامەرانیا بۆ نەتەوەی کوردی بەشەرف:

کەرکوك: (٦)ی جۆخینان (٢٥٦٩)ی کوردی
ڕۆژی چوارشەمە: (٢٦)ی حوزەیران (١٩٥٧)ی فەرەنگی

‹ جەمال نەبەز ›

نامەی دەستنووسی ئۆسمان سەبری لەسەر ڕێنووسی کوردیی بە لاتینی بۆ جەمال نەبەز

ئاپۆ ئۆسمان سەبری (1905/1/7ـ 1993/10/11)

نامیلکەکەی لە دیمەشق بردە چاپخانەی کەرەم

بەرچاوی ناسر، کە ئەو دەوڵەت و ڕژێم و هێز و پەیماننامەیەی، ئەو، وا بەکوڵوکوڵ دژایەتییان دەکا، وەک دەوڵەتانی ترک و عێراق و ئێران، کە واژۆکەرانی پەیماننامەی بەغدان، ئەوانە هەر ئەوانەن کە بە پشتی ئیمپریالیزمی ڕۆژاوا دژایەتیی کورد دەکەن و، کوردیش ناچارە دژایەتییان دەکا و، دژایەتیی پەیمانی بەغداش دەکا، کە ئەم پەیمانە بۆ پتر بندەستکردنی کوردە و، لەلایەن ئەم سێ دەوڵەتە و بەریتانیا و پاکستانەوە بەستراوە، کە بەریتانیا ئەو دەوڵەتەیە چارەنووسی کوردی گەیاندووە بەم ڕۆژە ڕەشە. ئەمەش دەبێتە خاڵێکی گرنگی هاوبەش لەنێوان کورد و ڕێبازی ناسریدا، هەروەها بەربەرەکانیی دەرەبەگێتی و دادۆشینی هەژاران و چینە بەشخوراوەکان، لەلایەن سەرمایەدارانەوە، کە ناسر جەختی دەکا لەسەریان، ئەمەش لەلایەن کوردەوە، وەک گەلێکی بەشخوراو و ڕووتێندراو پشتگیریدەکرێ. خۆ ئەگەر ناسر گوێیڕانەگرت لێی و گرنگی نەداپێی، ئەوا هیچ زیانێکی بە کێشەی کورد نەگەیاندووە. کورد هیچی نییە، تا لە دەستی بچێ. کوردیش گوتوویانە: "کردەپەشیمان بیت باشترە لە نەکردە پەشیمان"واتە؛ کە هەلێک هاتە پێشەوە بیقۆزەرەوە، سا یان گاڵ دێنی یان پەموو. پاش بڕیاردان، ئەوجا بیرم لەوە کردەوە، چۆن ئەمە بگەیێنم بە جەمال عەبدولناسر؟ ئایا، ئەمە بکەمە نامەیەک و بینێرم بۆی؟ باشە ئەگەر بە نامە نووسیم، نامەکە چۆن بنێرم؟ بە پۆستە؟ بێگومان ئەگەر بەهۆی سەفارەتخانەی میسرەوە لە بەغدا بینێرم، ئەوا پۆستەی سەفارەت، بێجگە لە پۆستەی دیپلۆماسی کە پشکنینی لەسەر نییە، هەموو پۆستەیەکی دی لە بنچاوی دەزگەی نهێنیی عێراقدان و، ئەو دەمە پۆستەکە دەگرن و ناگاتە دەستی. پاشان، ئەگەر بە نامە ناردم و بە جۆرێک کە بگاتە دەستی، بە چ نێوێکەوە بینووسم؟ بەنێوی ڕاستینەی خۆمەوە؟ ئەگەر بە نێوی خۆمەوە نووسیم، باشە، ئەز کێم و سەنگم چییە و بە نوێنەرێتیی کێوە قسە دەکەم و ئەو کارە دەکەم؟ ئەز مامۆستایەکی قوتابخانەم و، تەمەنم هێشتا نەگەیشتووەتە 23 ساڵی تەواو، نە سەرۆکهۆز و نە سەرۆکحیزب و نە کۆنە ڤەزیر و نە مرۆڤێکی لە سنووری ڕامیاریی کورد، یان عەرەبدا ناسراوم. ڕاستە؛ چەند وتارێکم لە ڕۆژنامەی بەنێوبانگی (صوت الاهالی) زمانڕەوشی پارتی نیشتمانیی دێمۆکراتی عێراق، بە سەرۆکایەتیی کامیل چادرچی (1897/4/4ـ 1968/2/1) بڵاوکرابوونەوە، کە یەکێک لەوانە ئەو وتارە بوو کە لەبەرپێچدانەوەی جەلال بایاری سەرکۆماری ئەو دەمەی ڕژێمی ترکدا نووسیبووم، کە لە ئەمریکا گوتبووی" لە ترکیا، بێجگە لە ترک، هیچ کەمە نەتەوەیەک نییە" و، وتارەکەش بەهۆی ئەو پشتگیرییەی کە مامۆستا مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی هەر لەو ڕۆژنامەیەدا بڵاویکردبووەوە و، سەفیری ترک شکاتی لە هەردووکمان و ڕۆژنامەکەش کردبوو، ڕۆژنامەکەش لەلایەن دادگەوە سزای پارە درابوو بەسەریدا، لە هەموو جیهانی عەرەبدا دەنگیدایەوە، بەڵام ڕۆژبەیانیش و منیش، هەردووکمان وتارەکانمان بەنێوی خواستەمەنییەوە بڵاوکردبووەوە. پاشان، ئایا وتارێک، یان چەند وتارێک، دەبێتە هۆی سەرنجڕاکێشانی ناسر بۆ نامەکەم؟، ڕاستە بیستبووم کە ناسر مرۆڤێکی سادە و خاکی و بێفیزە، بەڵام ئایا نامەکەم نرخ و کارکردێکی دەبێ لەلای وی؟ لەوە دڵنیا نەبووم، لەبەر خۆمەوە گوتم: ئەی چۆنە ئەگەر ئەم بابەتە بکەم بە نامیلکەیەک بەنێوێکی خواستەمەنییەوە و، کێشەکان لەوێدا باشتر و فراوانتر ڕۆنبکەمەوە و، نامیلکەکەش بە چاپێکی جوان دەربکەم و، وەک دیارییەک لەلاپەڕەی یەکەمیدا، بەچەند وشەیەکی باڵکێش و شیرین پێشکێش بەخۆی بکەم؟ پاش لێوردبوونەوە، ئەم ڕێیەی دواییم بەباشزانی، چۆنکە؛ نامیلکەکە، بێجگە لە سەرۆک ناسر خۆی، بەسەر ژمارەیەکی زۆر لە نووسەران و ڕۆژنامەڤانان و ڕامیاراندا بڵاودەکرایەوە و کێشەکەش، ئەو دەمە؛ بەهۆی پێشکێشکردنییەوە بۆ سەرۆک ناسر، بەجۆرێکی دی تێیدەڕوانرا لەلایەن ئەو عەرەبانەوە کە سەربە ڕێبازی ناسر، یان لە دژی بوون. بەڵام گوتم، باشە ئەو نامیلکەیە لەکوێ چاپبکەم؟ لە عێراقدا ئەو کارە نەدەکرا. بۆ چاپکردنی بە ئاشکرا؛ دەبوو وەزارەتی نێوخۆ کە بەدەست سەعید قەزازەوە بوو، ڕازیبێ، ئەوەش کارێکی لە نەبووان بوو. بە نێوێکی خواستەمەنیی و بە دزییەوە، هیچ چاپخانەیەک ئامادە نەبوو ئەو کارە بکا. چۆنکە، دەدۆزرایەوە و، دەستبەجێ چاپخانەکە دادەخرا و خاوەنەکەشی دەگیرا. خۆ ئەگەر چاپیش بکرایە، چۆن لە عێراقەوە بە پۆستە بنێردرێ بۆ سەتان کەس لە دەوڵەتە عەرەبەکان و شوێنانی دی. ئەوجا بڕیارمدا کە بچم لە دەرەوەی عێراق چاپ و بڵاوییکەمەوە. شوێنیش بۆ ئەو کارە لەو ڕۆژەدا، لە لوبنان باشتر دەستنەدەکەوت. لەبەرئەوە بڕیارمدا سەفەرێکی سووریا و لوبنان بکەم. لوبنانی ئەو سەردەمە بە"سویسرا"ی ڕۆژهەڵات نێودەبرا، دەوڵەتێکی گچکە، بەڵام سیستەم دێموکراتی بوو. ئازادییەکی ڕامیاریی و ڕۆژنامەوانی و ئایینی، بە هەموو مانای وشە تێدابوو. لە سووریاش لە 1954/2/25دا حکوومەتی ئەفسەرەکان بە سەرۆکایەتیی ئەدیب شیشەکلی ڕووخێندرابوو، لە 1955وە لەلایەن حکوومەتێکی فرەحیزبی بە سەرۆکایەتیی شوکری قوەتلی کە ناسیۆنالیستێکی عەرەب و سەر بە ڕێبازی ناسر و دژ بە ڕژێمی عێراق و پەیمانی بەغدا بوو، دەبرا بەڕێوە. بەڵام ماوەیەکی زۆر نەبوو کە لە فەرمانی لەشکریی ڕزگاری ببوو، لەبەرئەوە، هێشتا ڕەنگێکی تەواوی بەخۆیەوە نەگرتبوو، بەکورتی؛ جارێ کەس بەکەس نەبوو. ژمارەیەکی زۆر لە بەرهەڵستکارانی عێراقی، کە لەنێویاندا کوردیش هەبوون، لەوێ وەک پەنابەر دەژیان، کە هێندێکیانم دەناسی. نەرێتی ئەو دەمەش لە عێراق وابوو، مامۆستاکانی قوتابخانەکان و زانستگە؛ دەیانتوانی لە پشووی هاویندا کە سێ مانگ بوو، سەفەر بکەن بۆ دەرەوەی عێراق. ئەز ئەو دەمە کە لەکەرکووک مامۆستابووم، مافی سەفەرکردنم هەبوو. چووم بۆ بەغدا و لەوێ پاسپۆرتێکم دەرهانی، کە چوونی بۆ هەموو جیهان لەسەر نووسرابوو، ئیسرائیل نەبێ. چوونیش بۆ سووریا بێڤیزە بوو. بەرێکەوت، لەو ڕۆژانەدا کە خۆم ئامادەدەکرد بۆ سەفەر، ناسر لە ڕۆژی1956/7/26دا بە بڕیارێکی کوتوپڕ کەنداوی سوێسی کردە هیخۆیی (مڵک)ی دەوڵەتی میسر، وەک تۆڵەسەندنەوەیەک بەرامبەر خۆکێشانەوەی بانکی نێودەوڵەتان و ئەمریکا و ئینگلیستان لە پارەدانی تێچوو (مەسرەف)ی بیناکردنی (بەربەستی بەرز-السد العالی)و، ئەمەش؛ بەریتانیا و فەرەنسای لە دژی ناسر بەجارێک هورووژاند و، خزمەتێکی دیکەی بە کارەکەی من کرد.

لە بڕیاردانەوە بۆ کردەوە

لەو سەردەمەدا، لە بەغدا پاسی زۆر گەورە هەبوون هی کۆمپانیای"نێرن". لەبەرئەوە خەڵکەکە بە هەموو جۆرە پاسێکی واگەورەیان دەگوت"نێرن". ڕۆژێکی دەمەونیوەڕۆی سەرەتای مانگی ئابی 1956 بوو کە بە یەکێک لەو "نێرنانە" لە بەغداوە کەوتمەڕێ و، پاش بڕینی چەند شاروشارۆچکەیەک، ئەوجا بە دەشتێکی کاکیبەکاکی و پڕ لە خۆڵ و تەپوتۆزدا، بۆ ڕۆژی دوایی، دەمی چێشتەنگاف، گەیشتمە دیمەشق. لە پاسەکەدا، بێجگە لە هاژۆرەکە و سەکنەکەی، بیست سەفەرکەرێک هەبوون. عەرەبێکی بەغدایی لە تەنیشتمەوە جێیگرتبوو. ئەم بەڕێزە، بۆ ئەو ڕێگە دوورە، لە بوتڵێک ئاو پتر، هیچ جۆرە خواردنێکی لەگەڵ خۆی نەهانیبوو. لێ، من هێندەک خواردنی خۆش و میوە و ئاو و کۆکاکۆلام پێبوو. پارەیەکی باشیشم لەگەڵ خۆم هێنابوو، چۆنکە؛ دەمزانی پەرتۆک بە هەرزان چاپناکرێ.

دەمەوئێوارێ کە دەستمکرد بە خواردن و، وەک ڕەوشتی کوردەواری وێرمکرد، دەستبەجێ کەوتەخواردن لەگەڵم و بەشی شێری بەرخۆی خست و، کە پێمگوت"کوردم"دەستیکرد بە پەسندان و هەڵدانی کورد و گوتی: "هەر ئێوە مرۆڤن و هەر ئێوە ویژدان و ئاوڕووتان هەیە و گەلێک قسەی ڕەک و ناشیرینی بەعەرەب گوت. منیش گوتم:" لەهەموو گەلێکدا باشیش و خراپیش هەن". گوتی : نا، لە عەرەبدا باش هەڵناکەوێ..." گوتم: "ئەوە وانییە، ئەوەتا عەرەبێکی باش لەگەڵ من قسە دەکا". لەقسەکردندا لەگەڵی، بۆم دەرکەوت کە ئەم کابرایە چەند جارەکی دی سەفەریکردووە بۆ شام و دەیگوت:" ئەم واواڵێکراوانەی واواپێکراوانە، لەسەر سنوور؛ باجی زۆر وەردەگرن". گوتم: بۆچی هیچ کاڵایەکت پێیە کە باجباربێ؟ گوتی:"ئەرێ پێمە". کە گەیشتینە سەر سنوور و، چاوێکی خشاند بەم لاوبەولادا، بە پێکەنینێکی خۆشییەوە گوتی:"تەلبەندی سنوورەکە و نیشانەی گومرگیان لابردووە، وادیارە یەکێتیی ئابووریی لە نێوان سووریا و عێراقدا پێکهاتووە و ئیدی گومرگ ناستێنن".

کە نەختێکی دیکە چووینە پێشەوە، ئەفسەرێکی سووریایی نێرنەکەمانی ڕاگرت و، گوتی:"وەرنە خوارەوە". کابرای تایەن بە دەنگی بەرز گوتی:"انشاءألله وحده..... انشاءالله وحده" (ئەگەر خواپێیخۆشبێ، یەکێتییە) و ڕوویکردە ئەفسەرەکە و گوتی:"تره انا من صميم القوميه العربيه -بنۆڕە، ئەز لەنێو جەرگەی ناسیۆنالیزمی عەرەبەوە هاتوومەتە دەرێ). ئەفسەرەکە دەمبەپێکەنین گوتی:"بارەکانتان داگرن". هاژۆر و سەکنەکەی بارەکانیان داگرت. من باوڵێکی گچکەم پێبوو، جلەکانم و شتومەکی کەسیی تێدابوو، بێباج دەرچووم. بەڵام ئەو، کە شتەکانی هاتنە پشکنین، داوای باجێکی زۆریان لێکرد. کابرا کەوتە هاوار هاوار"ئەمە چ یەکێتییەکە و، چ عەرەبپەروەرییەکە و چ برایەتییەکی عەرەبییە؟". ئێستەش وشەکانیم لەبیر ماوە کە گوتی:"خره بهالوحده-ئەی گوو بەم یەکێتییە). لەوەوە بووبە حەنەحەبەشێیەکی قورس و، پاسەکەمان ماوەیەک لەبەرئەو هەتاوە گەرمە ڕاگیرا و دواکەوت، دواییش پارەکەیان هەر لێسەند. کە کەوتینەوەڕێ، ڕوویکردە من و گوتی:" نەمگوت هەر ئێوە پیاون و عەرەب چ ماڵێکن!"، منیش دڵخۆشیم دایەوە و گوتم: زۆر سوپاست دەکەم، حەزمدەکرد هێندەک میوە و شیرناییم پێبمایە پێشکەشتمبکردایە، بەڵام بەداخەوە هیچم پێنەماوە".

لە دیمەشق

پاش ماوەیەک گەیشتینە گەراجی نێرنەکە. لە بەغدا پرسیبووم بچمە چ هۆتێلێک کە کورد و پەنابەرانی عێراقی ڕوویتێدەکەن. نێوی هۆتێلی "فەلەستین و ڕۆژهەڵاتی ئەردەن- فلسطین و شرق الاردن)یان هەڵدابوو بۆم. ئەز ژی لەوێ دابەزیم. سەیر ئەوەیە؛ تاکسیهاژۆرەکەش، کەزانی پاسەکەمان لە عێراقەوە هاتووە، خۆشی دەیویست بمبا بۆ ئەو هۆتێلە، وادیارە شارەزای کارەکەی بوو. خاوەن هۆتێلەکە نێوی ئەبوو ئەیووبی ئەیووبیی بوو، بە"ئەبوو دیاب"یش بانگیان دەکرد. پیاوێکی کوردی خەڵکی تاخی کوردان (حی الاكراد)ی دیمەشق بوو، بەڵام کوردیی زۆر کەم دەزانی. سەربە پارتی کۆمۆنیستی سووریابوو، کە خالید بەگداش سکرتێری گشتیی ئەم حیزبە بوو، کە ئەویش بە بنەچە کورد بوو. هەر ئەو ڕۆژە، لە هۆتێلەکە ئەوڕەحمانی زەبیحیم دی، کە گوتی لەو هۆتێلە کار دەکا و نێوی خۆی کردووە بە"عیسا عەرەفات"، زۆر گلەیی لە ئەبوو ئەیووب دەکرد، دەیگوت چەکووسە (ڕژدە، پیسکەیە)و مانگی تەنێ (60) لیرەی سووریایی دەداتێ. کورد دەبێژن "قسە قسە دەهێنێ"؛ زەبیحیم، دووسێ ساڵێک لەوەبەر لە بەغدا ناسی، ئەمەش بە بۆنەی ئەوەوە بوو کە (پارتی)ببوو بە دوو بەشەوە. بەشێکیان بە سەرکردەیەتیی هەمزە عەبدوڵڵا بوو کە بەخۆیان دەگوت"بەرەی پێشکەوتوو". بەشەکەی دیش بە سەرکردەیەتیی برایم ئەحمەد، کە لایەنگرانی "بەرەی پێشکەوتوو،" بەمانیان دەگوت"دەستەی نێوەند" (مرکز). لایەنگرانی "بەرە" بە ژمارە زۆرتر و بەرچاوتربوون لە هی "نێوەند". هەربۆ وێنە، لە سلێمانی: شێخ شەهابی شێخ نووری و بابەتایەری شێخ جەلال و دەرەخشانی خوشکی و قاڵەی حاجی حسێن (گۆرانیبێژ و نانەوا) و جەمالی موختار و جەمالی حاجی شەریف و سلێمانی مەجی بەگ و حەمەکەریم فەتحوڵڵا و حسەینە شەلی هەڵەبجەیی و جەمال شالی و جەلال عەزیز و موعەزەزی خوشکی و نەجاتی عەبدە و عەزیز محەممەد (برای ئەرکان) و ئەحمەد سمێڵ کاکەیی و گەلێکی دی سەر بە"بەرە"بوون.

بە پێچەوانەی ئەمەوە، تاکە کەسێک لە "دەستەی نێوەند" کە بە ڕابردوویەکی تێکۆشەرانە ناسرابوو؛ حیلمی عەلی شەریف بوو. ئەویش نەک لەبەر خاتری برایم ئەحمەد، سەر بەو باڵە بوو؛ بەڵکو دەیگوت؛ "هەمزە عەبدوڵڵا دەیەوێ پارتی بکا بەکلکی پارتی کۆمۆنیستی عێراق". ئەم پێشبینییەشی ڕاست دەرچوو، بە تایبەتی؛ نیازەکەی هەمزە عەبدوڵڵا لە سەردەمی فەرمانڕەوایی عەبدولکەریم قاسمدا کەوتەڕوو، ئەم باسەشم لە سەمیناری (کوردستان وشۆڕشەکەی)دا ڕۆنکردووەتەوە. جا لەبەرئەوەی ئەز سەر بە هیچ لایەکیان نەبووم، هەردوو لایان ڕوویانناڵیم هەوڵی یەکگرتنەوەیان بدەم و ڕازیببووم. بە کورتی؛ شەوێکیان کاک حیلمی بردمی بۆ شوێنێکی چۆڵەوانی و تاریک لە (بغداد الجديده). ماوەیەک وەستاین و چاوەڕوانمانکرد، ئەوجا زەلامێک لەنێو داروددەوەنی نێزیک بەو شوێنەوە هاتە دەرێ بەرەوڕوومان و کە سەرنجمدا برایم ئەحمەد بوو. سمێڵی تاشیبوو، کلێتەیەکی کردبووە سەری و، چاویلکەیەکی لێڵی کردبووە چاوی. برایم ئەحمەد، لەو سەردەمەدا لە ترسی گرتن، خۆی لە حکوومەت شاردبووەوە. لەگەڵ کاک حیلمی و کاک برایم پێکەوە چووین بۆ ماڵێک لەو نێزیکانە کە ماڵی کوردێک بوو، بە نێوی کاک قادرەوە ناساندیان بە من. دوایی زانیم کە ئەو قادرە ئەوڕەحمانی زەبیحییە و لە دیسکۆی عەبدوڵڵا کار دەکا. دیسکۆی عەبدوڵا، دیسکۆیەکی ناسراو بوو لە بەغدا، تەنانەت ئەوەتە هۆزانڤانی بەنێوبانگ عەبدوڵڵا گۆران (1904ـ 1962)بە هۆنراوەی "شەوێک لە عەبدوڵڵا" باسیدەکا. خاوەنی دیسکۆکە کوردێکی سنەیی زۆر دەوڵەمەند و دەستڕۆیشتوو

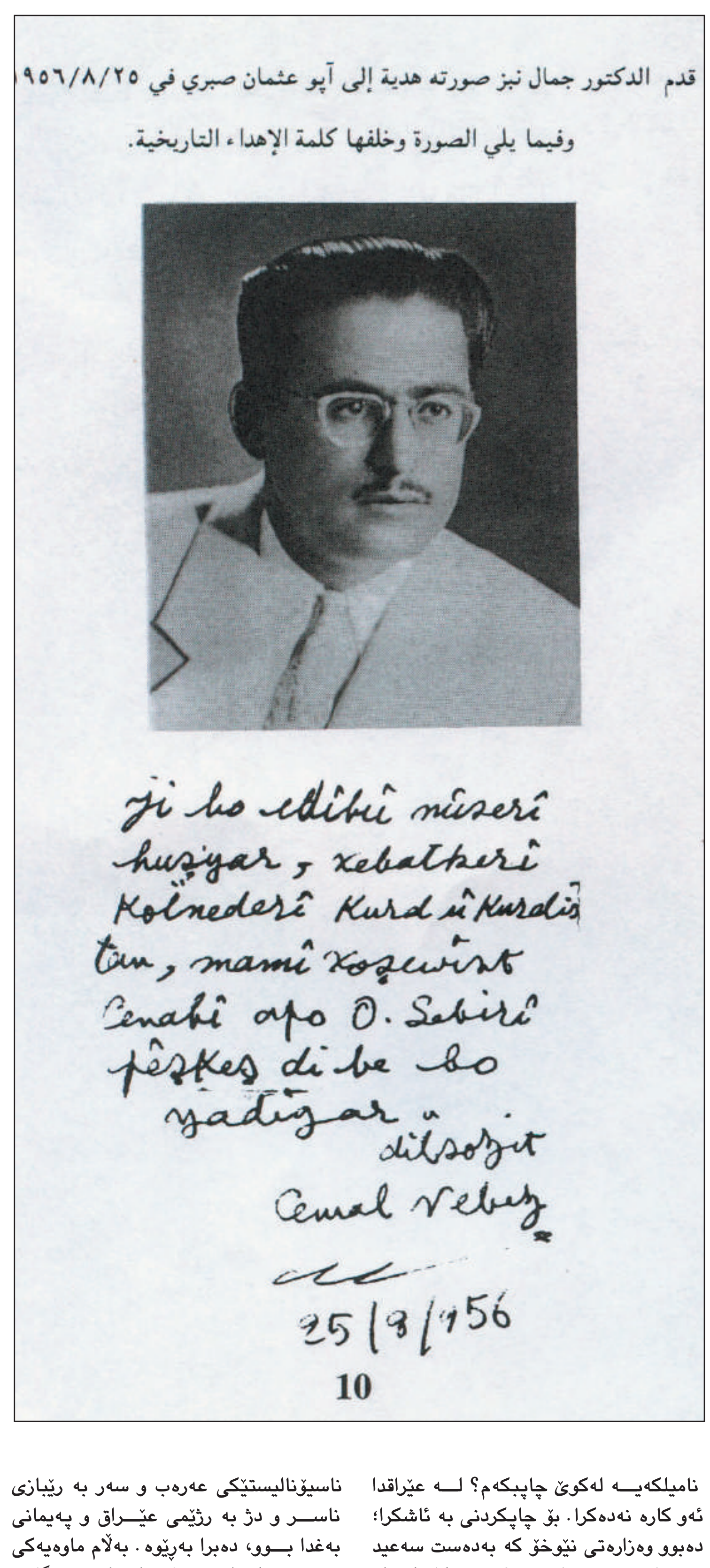
قدم الدكتور جمال نبز صورته هدية إلى آپو عثمان صبري في ١٩٥٦/٨/٢٥
وفيما يلي الصورة وخلفها كلمة الإهداء التاريخية.

Ji bo ediba nûserî hişyar, xebatkerî Kolnederî Kurd û Kurdistan, mamî xoşewîst Cenabî apo O. Sebirî pêşkeş dibe bo yadigar û dilsozît
Cemal Nebez
25/8/1956

10

بوو، نێوی عەبدوڵڵای شەریفی بوو. لە کۆبوونەوەکەدا، بێجگە لەم کەسانەی باسکران، عەلی شەریف لەوێ بوو، کە سەر بە "بەرەی پێشکەوتوو" بوو. هەروەها کوردێکی ئێرانیش لەوێ بوو، کە لەوەپێش دەمناسی و، چەند جارێک لە سلێمانی هاتبووە ماڵەوە بۆلام، بەڵام بەنێوێکی خواستەمەنی، دوایی زانیم کە غەنی بلووریان بووە. لە کۆبوونەوەکەدا؛ زەبیحی و غەنی بلووریان؛ پتر بەلای برایم ئەحمەددا رایاندەکێشا؛ دوور نییە لەبەرئەوە بووبێ کە برایم ئەحمەد کۆنە ئەندامی ژێکاف بوو. دەبێ ئەوەش بگوترێ کە زەبیحی ماوەیەک لەگەڵ هەمزە عەبدوڵڵا و ماوەیەکیش لەگەڵ کۆمۆنیستە عێراقییەکان کاریکرد. دوایی لە دژی هەردوولایان وەستا و گەڕایەوە لای برایم ئەحمەد و مام جەلال. هەرچی پێوەندیی بە کۆبوونەوەکەی ئەو شەوەوە هەیە، ئەوا بە تەواویی دەرکەوت بۆم کە ناکۆکییەکەی نێوانیان، بنچینەیەکی هزریی، یان ڕێکخستەیی پتەوی نەبوو، ئەوەنەبێ، کە نێوانی برایم ئەحمەد و هەمزە عەبدوڵڵا، بەهۆی دردۆنگیی خێزانییانەوە لەگەڵ یەک، خۆشنەبوو. تاکە داخوازییەکی بەرەش کە پێمڕاست بوو، ئەوە بوو دەیانگوت؛ دەبێ نێوی "حیزب"، "پارتی دێمۆکراتی کورد" ببێتە "پارتی دێمۆکراتی کوردستان". پاشان، کە یەکیانگرتەوە، نێوەکەیان گۆڕی بە "پارتی دێمۆکراتی یەکگرتووی کوردستان". بەڵام بەم یەکگرتنەوەیەش؛ ئاو بە ئاگری ناکۆکییەکاندا نەکرا. (درێژەی ئەم باسەشم لە سەمیناری"کوردستان و شۆرشەکەی"دا خستووەتەڕوو، چاپی ئەڵمانی 1972 (وەرگێڕانی کوردی، چاپی یەکەم سوێد 1985، چاپی دووەم، ئەلیکترۆنیی کوردی2003، چاپی سێهەم هەولێر 2007). هەر لە هۆتێلەکەی دیمەشق، چاوم بە عێزەدین مستەفا ڕەسوڵ کەوت کە ئەو دوایی، دوو ساڵێک لە سووریا مایەوە. هەروەها شوکور مستەفا و حەبیب محەممەد کەریمیش، هاتوچووی ئەو هۆتێلەیان دەکرد.

پاش یەک دوو ڕۆژ، هەر لە هۆتێلەکە، ئاپۆ ئۆسمان سەبری (1905/1/7ـ 1993/10/11)شم ناسی. بەڕاستی هەر لە یەکەمین بینین و قسەکردن لەگەڵی، چووە دڵمەوە. پاشان بۆم دەرکەوت کە هەستم بەهەڵە نەچووبوو. ئاپۆ ئۆسمان کوردێکی هەتا بڵێیت لەسەرخۆ، ڕۆشنبیر، ڕەوشتجوان، زمانشیرین، لە زمانی کوردیی و مێژووی کورددا شارەزا، پێکەوە باسی کێشەی ئەلفوبێی کوردیی و چاکسازیی ئەلفوبێی لاتینیمان کرد، کە جەلادەت بەدرخان (1897ـ1951) لە کۆتایی بیستەکاندا بۆ ڕێنووسی کوردیی دایهێناوە و، ئاپۆ ئۆسمانیش بەو ڕێنووسە لە گۆڤاری (هاوار)دا وتاری بڵاوکردووەتەوە. هەر لەسەر ئەو باسە، ئاپۆ ئۆسمان پوختەیەکی وتووێژ و بیروڕاکانمانی خستە سەر کاخەز بە دەستنووسی خۆی. کە گەڕامەوە کەرکووک؛ نامیلکەیەکم لەبارەی (نووسینی کوردیی بە لاتینی)یەوە نووسی و، لە ساڵی1957دا لە بەغدا چاپمکرد و، دەستنووسەکەی ئاپۆ ئۆسمانیشم بە زینکۆگراف بەچاپگەیاند. وێنەیەکی ئەو دەستنووسە مێژووییە وا لەم

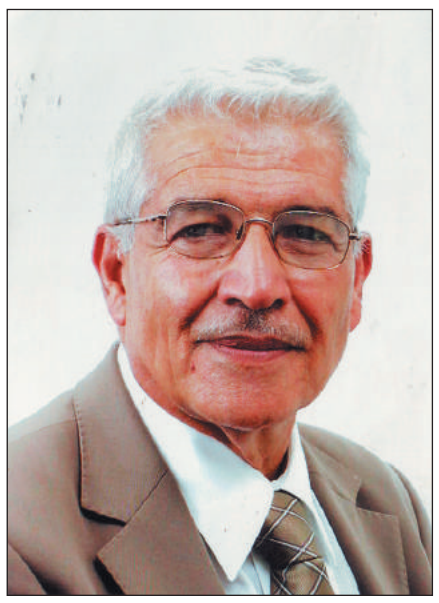

دکتۆر جەمشید حەیدەری

لێپرسراوی ڕۆشنبیری سەفارەتخانەی سۆڤێت کە کە عەرەبییەکی باشی دەزانی نامیلکەکەی بە سوپاسەوە وەرگرت و گوتی: دەینێرم بۆ (نامەخانەی لێنین) لە مۆسکۆ. پاش هەرەسهێنانی ڕژێمی سۆڤێت و فەرهودکردنی نامەخانەکە، دوکتۆر جەمشید حەیدەری کە ئەو دەمە بۆ خوێندن لە مۆسکۆ دەژیا، هەلهەڵکەوتبوو بۆی، هێندەک لەو پەرتۆکە کەمدەستکەوتانەی کە سەر بە کوردن، لە نەمان ڕزگارکردبوو، یەکێک لەوانە (کفاح الاکراد)بوو کە لە چاکەی خۆی ناردبووی بۆم، دوالاپەڕەی نامیلکەکە دڕێندرابوو

ژمارەیەی (ڕووداو)دا خراوەتە بەرچاو.

هەر لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان؛ باسی ئەو پرۆژەیەشم کرد کە بە تەمای کردنی بووم و گوتم دەمەوێ لێرە، لە هۆتێل، نامیلکەکە بنووسم و دوایی ببیەم بۆ لوبنان، لەوێ چاپیبکەم و، بەپۆستەی لوبنان بینێرم بۆ جەمال عەبدولناسر و خەڵکی دیکە. ئاپۆ ئۆسمان گوتی؛ بۆ ناردنی نامیلکەکە بە پۆستە، لوبنان گەلێک باشترە لێرە (دیمەشق)، خەڵک لەوێ؛ هێندە فزوول نین وەک ئێرە و، لەم ڕووەوە وڵاتێکی ئازادە، بەڵام بۆ چاپکردنی، لەوانەیە لێرەش بتوانرێ بە دزییەوە چاپبکرێ. گوتم:چۆن؟ گوتی: لە نێزیک ئەم هۆتێلەوە چاپخانەیەک هەیە نێوی چاپخانەی (کەرەم)ە، ئێمە، هەر لە کۆنەوە لەوێ شتمان چاپکردووە و چاپدەکەین و جاروبار شتی کوردیش لەوێ چاپدەکەین. گوتم:" دەکرێ بەڕێزت بپرسیت لە خاوەن چاپخانەکە، ئایا ئامادەیە، بێ ئەوەی چاوی بە من بکەوێ و بزانێ کێ نووسیوێتی، ئەو کارە بکا بۆمان. چۆنکە ئەز نامیلکەکە بە نێوێکی خواستەمەنییەوە دەنووسم و حەزناکەم بمبینێ و بمناسێ". ئاپۆ ئۆسمان گوتی: "دەچم قسە دەکەم لەگەڵی". گوتم: ئاپۆ ئۆسمان، ئەگەر کەمێکیش بە گرانتر کردی لە نرخی بازاڕ، تکایە خەمناکا و گوێمەدەرێ، مەبەست ئەوەیە کارەکە بکرێ". ئاپۆ ئۆسمان، یادی زیندووبێ، هەرئەودەمە هەستایە سەرپێ و چوو بۆ چاپخانەکە، کە گەڕایەوە گوتی:" ڕازییە ئەو کارە بکا و کە نامیلکەکەی دی، ئەوجا نرخەکەیمان پێدەڵێ".

بەم هەواڵە زۆر دڵم خۆشبوو. هەر ئەو ڕۆژە دەستمکرد بە نووسین و بە ماوەی هەفتەیەک تا دە ڕۆژ تەواومکرد. دوکتۆر عێزەدین مستەفا ڕەسوڵ؛ ئاگای لەوە هەیە کە بەکاری شەوانە ڕۆژیی، ئەو نامیلکەیەم بەرهەمهێنا و، بێجگە لەوەش (بنچینەکانی لێنینیزم)م کرد بە کوردی و بە تیپی لاتینی و، ئەوەش هەر لە چاپخانەی (کەرەم) لە چاپدرا. مەبەستم لەمەش ئەوەبوو کە خەڵکەکە هێندە بە دوای قسەکانی لێنین و ستالین دا دەگەڕێن و، بە پیرۆزیان دەزانن، با بزانن ئەو دوو کەسە چیبانگوتووە و، بە زمانی خۆیان کە کوردییە بیخوێننەوە. بۆ هەردوو نامیلکەکە، کە لە هەریەکە هەزار دانە چاپکران، پارەیەکی زۆرم بەختکرد و، بەوپەڕی خۆشییەوە دام. نامیلکەکەم لەژێر نێوی (کفاح الاکراد) واتە (خەباتی کوردان) بەچاپگەیاند و، بۆنێوی نووسەرەکەشی، نێوی خواستەمەنی"صامد الکردستانی"م هەڵبژارد، کە (صامد) لەجیاتی (نەبەز)ە. نامیلکەکەم بەچەند وشەیەکی شیرین پێشکێش بە جەمال عەبدولناسر کرد.

هەر لەم ماوەیەدا ناسیاوەتیم لەگەڵ گەلێک کوردی دانیشتووی دیمەشق پەیداکرد، لەوانە ڕۆشن بەدرخان (1909 ـ 1992)و قەدریجان (1916 ـ 1972)و مەمدووح سەلیم. کە بۆ یەکەمین جار لەگەڵ قەدریجان چاومان بەیەکگەوت، لە چایخانەیەکی (غوگە دمشق)بوو، ئەمەش پاش ئەوەی نامیلکەکەم چاپکرابوو و گەیشتبووە دەستی. ئەز لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان بووم کە قەدریجانم دی، قەدریجان نەیویست دابنیشێ لەگەڵمان، گوتی کاری هەیە، بەڵام زۆر حەزدەکا بمبینێ و، تکایکردلێم کە بۆ سبەینێ پاشنیوەڕۆ؛ کاتی تەواوبوونی کار، بچم بۆ فەرمانگە بۆلای. گوتی لە فەرمانگە بە فەرمی (ڕەسمی)نێوی (عەزیز)ە و لە وەزارەتی زانیاریی (معارف) لە بەشی کەسیی (ذاتیة)کاردەکا. گوتی: کە هاتیت، ئەگەر خەڵکی لێبوو، بە عەرەبی قسەبکە لەگەڵم. کە بۆ ڕۆژی دوایی چووم بۆلای، هاوپیشەیەکی لەوێ بوو، منیش بە عەرەبی قسەم کرد لەگەڵی. قەدریجان بردمی بۆ ماڵەکەی خۆی کە بەتەنێ دەژیا. باسی خەباتی خۆی کردو، کورتە چیرۆکێکی خۆی خوێندەوە بۆم. لە قسەوباسدا بۆم دەرکەوت کە بەلای پارتی کۆمۆنیستی سووریادا دادەتاشێ، زۆر خۆی بە زل دەزانێ. زۆریش لە دژی ئاپۆ ئۆسمان و بنەماڵەی بەدرخان قسەیکرد. بەڵام ئەز خۆم، تەنانەت بۆ جارێکیش، نە لە ئاپۆ ئۆسمان و نە لە ڕۆشن بەدرخان؛ یەک وشەم دژ بە قەدریجان گوێلێنەبوو. ڕۆشن خان، وەک نموونەی ژنێکی ڕۆشنبیر و ئازا و بوێری کورد هاتەبەرچاوم. د. عێزەدین مستەفا ڕەسوڵ، لە ژیاندا ماوە و، هیوام وایە تەمەنی درێژبێ، لێرەدا ئەو دەگرم بە گۆڤان (شایەت)، بۆ بردنی سەتان دانە لە پەرتۆکەکە بۆ لوبنان بە یارمەتیی و هاوکاریی ڕۆشن خان و، لەوێوە ناردنی بە پۆست و دانانی ژمارەیەکی زۆری لای ناسیاوەکانی لە بێروت. ڕۆشن خان نامیلکەکانی خستە خورجێکەوە و، بە ئۆتۆمۆبێلێک کەوتەڕێ، ئێمەش (عێزەدین و ئەز) بە ئۆتۆمۆبێلێکی دی کەوتینەڕێ لە پێشییەوە بەرەو بێروت. لەوێ پەرتۆکەکانمان لە پۆستەخانەی بێروتەوە نارد بۆ گەلێک ڕامیار و نووسەر و ڕۆژنامەوان و کەسایەتی و سەفارەتخانەکان و یەکێک لەوانە، سەعید قەزاز بوو کە

عەزیز شەریف، بەڵێنی خۆی بەجیهێنا

قەژیری نێوخۆی عێراق بوو. دیارە دانەیەکیشمان بۆ سەرۆک جەمال عەبدولناسر خۆی نارد بەهۆی سەفارەتخانەی میسرەوە لە لوبنان و ڕۆشن خانیش دانەیەکی دیکەی بەهۆی سەفیری میسرەوە لە دیمەشق ناردبوو بۆی. ژمارەیەکی زۆر لەو نامیلکانە لای ڕۆشن خان مانەوە و ژمارەیەکی باشیش نێردران بۆ ڕۆژنامەوان یۆسف مەلەک لە بێروت کە دوایی باسیدەکەم.

دەمەوێ ئەوەش بێژم کە مەمدووح سەلیمیشم هەر بەهۆی ئاپۆ ئۆسمانەوە ناسی، پیربووبو، بەڵام زۆربەجۆش بوو، گوتی؛ بەتەمایە پەرتۆکێک لەبارەی بەسەرهاتی کوردستانەوە بنووسێ. ساڵانێک پاش ئەوە، بەنێوی خواستەمەنی "زنار سلۆپی"یەوە پەرتۆکێکی لەژێر نێوی (دۆزی کوردستان) دا بڵاوکردەوە.

پاش لەچاپدەرچوونی نامیلکەکە، ڕۆژێکیان لە ماڵی ڕۆشن خان چاوم بە عەزیز شەریف کەوت، کە عێراقییەکی دەربەدەر و مرۆڤێکی دێمۆکرات و ڕۆشنبیر و دۆستی کورد بوو، نێوی بە"پارێزەری کوردان" دەرچووبوو. عەزیز شەریف، لەساڵی 1954ەوە وەڵاتینامە (الجنسیە)ی عێراقیی لێسەندرابووەوە و، لەعێراق دەرکرابوو. لەسووریا پەنابەربوو. لەبەرئەوەی جێیباوەڕبوو، پێمگوت ئەو نامیلکەیە من نووسیومە. گوتی: وامزانی کە ڕۆشن خان نووسیوێتی، چۆنکە نامیلکەکەی بەهۆی ڕۆشن خانەوە وەرگرتبوو و خوێندبوویەوە. دەمزانی کە پێوەندیی هەیە لەگەڵ جەمال عەبدولناسر و، لەگەڵ گەلێک لە سەرکردە عەرەبەکانی دژ بە ڕژێمی عێراق. تکامکردلێی کە لەلای ناسر باسی کێشەی کورد بکات. گوتی: بەسەر چاو، و گوتی: "خۆشم بەتەمام لەگەڵ چەند هاوڕێیەک کە کوردیشی تێدابێ، بچینە سەردانی ـ دانەیەکیش لەم نامیلکەیە دەبەم بۆی و بەدەستی خۆم دەیدەمێ". هەر لەو قسانەدا؛ نێوی ڕاستیی خۆم بە عەزیز شەریف دا و، پێمگوت" لە بەغدا بەهۆی دوکانەکەی (ئوستاد)بەشیر موشیرەوە دەتوانرێ پێوەندیی بکرێ پێمەوە بۆ باشتر باسکردنی دۆزی کورد، یان بۆ پرسیار و وەرام لەوبارەیەوە". دوایی دەرکەوت کە عەزیز شەریف بەڵێنی خۆی بەجێهێنابوو.

چەند ڕۆژێک دوای ئەوە؛ چاوم بە هەژار موکریانی کەوت. هەژار لە تورپا سپییەوە هاتبووە دیمەشق. بەتەمابوو بینێرن بۆ"فێستیڤاڵی جیهانیی لاوان و خوێندکاران" هەژار لە 1956ەوە لەکەرکووک و ڕێی مووسڵەوە، بەنێوانکاریی عەبدوڵڵا شەریفی نێوبراو و، بە یارمەتی موحسین توحەلەی سەرمایەداری گەورەی مووسڵ، بە قاچاخ ڕەوانەی ماڵی حاجۆئاغا لە تورپا سپی (ڕۆژاوای کوردستان) کرابوو و، لەوێ مایەوە هەتا کودەتای قاسم، ئەوجا لەگەڵ ئەوڕەحمانی زەبیحی و حەسەنی قزڵجی گەڕانەوە بەغدا.

ڕاکردنی هەژار دووساڵێک لەوەبەر لە بەغداوە بۆ کەرکووک؛ هۆیەکەی ئەوەبوو حکوومەتی عێراق هەستی بەوە کردبوو کە هەژار لە گەڕەکی فەزڵ "لە بەغدا" لە ستۆدیۆیەکی وێنەگریدا کاردەکا. چیرۆکە ڕاستییەکەشی ئەمەی خوارەوەیە کە هەژار لە (چێشتی مجێور)ەکەیدا بەڕاستی باسی نەکردووە.

لە پاییزی1954دا کە هێشتا لە زانستگەی بەغدا خوێندکار بووم، ڕۆژێکیان ڕەفیق چالاک (1923ـ 1973/12/7) بە هەڵەداوان هات بۆ دوکانی (ئوستاد) بەشیر موشیر و گوتی کە لە (فەرمانگەی لێکۆڵینەوەی تاوانەکان-دائرە التحقیقات الجنائیە)ەوە بانگیانکردووە و؛ وێنەیەکیان پێشاندداوە، کە وێنەی هەژار بووە (چۆنکە ڕەفیق هەژاری باش دەناسی) و گوتوویانە ئەمە کێیە، دەیناسیت؟ ڕەفیق گوتوویەتی: نایناسم، کێیە؟ گوتوویانە ئەمە هەژارە، کوردێکی ئێرانییە، ئێران ساڵانێکە بەدوایدا دەگەڕێ و ئێمەیان (فەرمانگەی لێکۆڵینەوەی تاوانەکان) ئاگادار کردووە لەوەی لە گەڕەکی فەزڵ لە ستۆدیۆیەکی وێنەگریی کاردەکا، بەڵام جارێ دڵنیانین.

کتێبخانەی لینین لە مۆسکۆ

ڕەفیق، هەر پاش ئەوە، یەکسەر هاتبوو بۆ دوکانی (ئوستاد) و کە منی لەوێ دی، ئەوەی گێڕایەوە بۆم، دەستبەجێ بەپەلە چووم بۆ لای هەژار لە ستۆدیۆی (سەباح) و پێمگوت تازووە ڕاکە و خۆت بشارەوە. ئەویش دەستبەجێ لەبەرچاوی خۆم دوکانەکەی داخست و ڕۆیی. چووبوو، جەلال بێتووشی و براکەی لەمە ئاگادارکردبوو. پاشان بە یارمەتیی پارتی؛ ڕایکردە کەرکووک، کە پۆلیس هاتبوونە دوکانەکەی؛ هەژاریان دەستنەکەوتبوو.

شایانی باسە، هەژارم لە ساڵی1952دا ناسی بەهۆی مام جەلالەوە؛ پاش ئەوەی هەژار نووسینەکانی منی خوێندبووەوە، ویستبووی بمبینێ، مام جەلال منی برد بۆ شوێنی کارەکەی کە نێوی خۆی کردبووە (عەزیز قادر)و، لەوەوە ناسیاویمان لەگەڵ یەک زۆر خۆش بوو. هەژار هۆزانێکی هەڵکەوتوو، قسەخۆش و گاڵتەزانێکی پلەیەک بوو. هەژارم ناساند بە ئوستاد (بەشیر موشیر) و بە هێندەک لەو دۆست و هاوڕێیانەی کە دەمزانی نهێنی نادرکێنن و، کە پێویستیشی بە یارمەتی پارەبووایە برایەتیم دەکرد. کە لە بەغداشەوە چوو بۆ شەقڵاوە بۆ حەسانەوە و هاتنەوە سەرخۆ لە نەخۆشییەکەی کە سیل بوو، تاکەکەسێک کە یارمەتیدا و بردی بۆ وێستگەی شەمەندەفەری بەغدا و بەڕێیکرد ئەزبووم، کە ئەویش لە شەقڵاوەوە هەڵبەستێکی ناردبوو بۆم بۆ سوپاسبژێری ئەو هەڵوێستەم. بەڵام ئەو هەڵبەستەی لە دیوانەکەیدا چاپنەکردووە. دوکتۆر عێزەدین مستەفا ڕەسووڵ لە نامیلکەکەیدا (ئوستاد) هەڵبەستەکەی بەتەواوی تۆمارکردووە.

هەژار، چەند تایبەتکارێکی خراپی هەبوو. زۆر سپڵە و ناسوپاس و پێنەزان بوو. تادەم بڕیکا پارەپەرەست و پوولەکی بوو. کە بکەوتایە قسەکردن لەگەڵت، ئێدی هەرخۆت و خۆی، وەک مرۆڤی چاک دەمانەوە. تاکەکەسێک کە لەدژی قسەی نەکردبێ؛ ڕەنگە ڕەحمەتی مەلا مستەفای بارزانی بێ. ئەوەش هۆی خۆی هەبوو. بەشێکی زۆری قسەکانی کە لە (چێشتی مجێور)دا نووسیونی دەستکردن، بە تایبەتی ئەوەی لەبارەی ڕەفیق چالاکەوە نووسیونی. چۆنکە، وەک لە سەرەوە باسمکرد؛ ڕەفیق بووە هۆی ڕزگارکردنی لەوەی ڕادەستبکرێتەوە بە ئێران، کەچی بە"سیخوڕ" لەقەڵەمی داوە.

ڕۆژێکیان بە ئاپۆ ئۆسمانم گوت، تکایە باپێکەوە بچین بۆ سەردانی خالید بەگداش کە کەسێکی بەنێوبانگە و دەڵێن کوردە و، دانەیەک لە نامیلکەکە (کفاح الاکراد) ببەین بۆی و هێندەک باسی کورد بکەین لەگەڵی. ئاپۆ ئۆسمان هیچ دەنگی نەکرد، بەڵام کەمێک مات بوو. نەمزانی کە پێشنیازەکەی منی بەدڵ نییە. تکاکەم دووبارە کردەوە. ئەوجا گوتی"باشە، بابچین". ماڵی خالید بەگداش لە تاخی کوردان بوو. کە چووین دوو پاسەوان لەبەر دەرگەکەی بە تفەنگەوە وەستابوون. وادیاربوو ئاپۆ ئۆسمانیان دەناسی و، بەکوردیی قسەیان کرد لەگەڵی. ئاپۆ ئۆسمان منی وەک"پسمام" (کوڕی مام، کە لەوێ، ئەو زاراوەیە باوە) پێناساندن و، گوتی"هاتووین دەمانەوێ سەرێکی هاوڕێ خالید بدەین". لەوکاتەدا منداڵەکەی خالید بەگداش لەبەر دەرگەکەدا یاریدەکرد. پاسەوانەکان بە عەرەبی پێیانگوت کە بچێ بەباوکی بێژێ، فیسار و فیسارەکەس هاتوون بە میوانی. پاش ماوەیەک منداڵەکە گەڕایەوە بۆلامان و گوتی"باوکم دەبێژێ لەماڵەوە نیم". پاسەوانەکان بەو قسەیە زۆر ڕەنگیان تێکچوو، گوتیان ئەوە منداڵە، دیارە هاوڕێ خالید لەماڵ نییە. ئێمەش هەردووکمان پێکەنین و، ئاپۆ ئۆسمان نامیلکەکەی دایە دەستیان کە بیدەنە دەست"هاوڕێ خالید"و گەڕاینەوە. ئەوجا ئاپۆ ئۆسمان گوتی: تەماشاکە؛ کە تۆ گوتت بابچینە لای خالید بەگداش، ئەگەر بمگوتایە بانەچین، لەوانەبوو وابزانیت کە ئەز دوژمنایەتیی خالید دەکەم و نامەوێ تۆ بیبینیت".گوتم:" ئاپۆ هیچ زیانێکمان نەکردووە. ئەزموونێک بوو کردم". ئاپۆ ئۆسمان گوتی:"کاکۆ، ئەو پیاوە نایەوێ خۆی بە کوردەوە خەریک بکا، بەڵام کورد بەکاردەهێنێ بۆ پێشخستنی کاری خۆی. لە هەڵبژاردنەکاندا هەر بە دەنگی کورد دەیباتەوە". گوتم: "سوپاس. تێگەیشتم".

شایەنی باسە، خالید بەگداش و حیزبەکەی (پارتی کۆمۆنیستی سووریا) لەو ڕۆژانەدا، ڕۆژنامەیەکیان دەردەکرد بەنێوی (النور)ەوە، کە ببووە زمانڕەوشی ناسیۆنالیزمی عەرەب و بیری"یەکێتیی عەرەب"و ڕێبازی ناسریی. ڕاستییەکەی، خالید پێیوابوو، ئەگەر میسر و سووریا یەکیانگرت، ئەوا ناسر ڕێدەدا بەوەی کۆمۆنیستەکانی میسریش، وەک کۆمۆنیستەکانی سووریا بە ئازادیی بکەونە کار. بەڵام کە یەکێتیی عەرەب (میسر و سووریا) لە شوباتی1958دا پێکهات، ناسر حیزبی کۆمۆنیستی سووریاشی ڕێبەندکرد. ئەوجا خالید بەگداش و کۆمۆنیستەکانی عێراقیش و پارتییەکانیش، لە سەردەمی قاسمدا، بوونە دوژمنترین بەرە بە ناسر و یەکێتیی عەرەب و کەوتنە جنێودان پێی و، کردنی بە نۆکەری ئەمریکا و، گەلێک سووکایەتیانکردپێی. ئەویش"لەجێی سندان قوزەڵقورتی گوتەوە پێیان". پارتییەکانیش زاتیان پەیدا کرد و کەوتنە باسی"کوردە بندەستەکانی سووریا". درێژەی ئەم باسەش لە نامیلکەی (کورد و یەکێتیی عەرەب)، بڵاوکراوەی کاژیک ساڵی1961 لە کوردستان و، چاپکردنەوەی لە ئەورووپا ساڵی1968 دا هەیە. (ئەم نامیلکەیە بە کوردیش و بە عەرەبیش بڵاوکرایەوە).

جەمال نەبەز و (یۆسف زەند، یەکێک لە وێژەرانی پرۆگرامیی رادیۆی کوردیی قاهیرە)

جارەکی دی چوومەوە لوبنان

پاش چەند ڕۆژێک، جارەکی دی چوومەوە لوبنان، بەڵام ئەمجارە بەتەنێ و بە تایبەتی بۆ سەردانی یۆسف مەلەک، کە نێونیشانەکەیم لە ڕۆشن خان وەرگرتبوو، چەند ژمارەیەکی ڕۆژنامەکەشیم هەر لەلای ڕۆشن خان دیتبوو. دوو ساڵیش لەوەبەر، لە بەغدا نامیلکەیەکم لەلای (ئوستاد) بەشیر موشیر دیتبوو، کە یۆسف مەلەک بە عەرەبی لەبارەی کوردستانەوە نووسیبووی. یۆسف مەلەک؛ ڕۆشنبیرێکی ئاشووری و ڕۆژنامەوانێکی لوبنانی بوو. عەرەبی و ئینگلیزی بەباشی دەزانی. باوەڕی وابوو؛ تا کوردستان سەربەخۆ نەبێ، ئاشوورییەکان ناگەنە هیچ مافێک و لەوانەشە لەنێوبچن، یان ببنە کۆچەر و ڕووبکەنە ئەورووپا و ئەمریکا. یۆسف مەلەک لە بێرووت هەفتەنامەیەکی دەردەکرد بەنێوی (الوجدان)ەوە، بەشێکی بۆ باسی کێشەی کورد و، بەشەکەی دیکەشی بۆ بەرگریکردن لە مافی یۆنانییەکانی قوبرس، کە ئەو دەمە لەلایەن ئنگلیزەکانەوە داگیرکرابوو و، "ماوماو"ەکان، وەک پێشمەرگە، بۆ سەربەخۆیی قوبرس چالاکییان دەنواند. کە چووم بۆ ماڵەکەی لە بێرووت، بەگەرمی بەخێرهاتنمی کرد و، گوتی ڕۆشن خان بە تەلەفۆن ئاگاداریکردووە کە دەچم بۆ لای و، نامیلکەکەشمی خوێندبووەوە و زۆر بەدڵی بوو. یۆسف مەلەک کەوتبووە تەمەنەوە، بەڵام خاوەنورە و وزەدار هاتەبەر چاوم. لە قسەکردندا لەگەڵی، بۆمدەرکەوت، کە زۆر دژی ڕامیاریی ئینگلیزەکان بوو بەرامبەر بە کورد، دەیگوت"ئەوی پشت بە ئینگلیز ببەستێ پشتیدەشکێ". ئەو بەیەکگەیشتنەمان کە هەمووی چەند دەمژمێرێک درێژەیکێشا، بووە هۆی

مامۆستا ڕەفیق حیلمی پێیگوتم"بەزمێکت دروستکردووە، هەموو سەروپۆتەڵاکی منی گرتووەتەوە و، تۆیش دەبێ ئاگات لەخۆت بێ"

دروستبوونی دۆستایەتییەکی خۆش لەنێوانماندا. کە گەڕامەوە عێراق، چەند جارێک، بەهۆی کچێکی ئاشوورییەوە کە لە گەڕەکی بەتاوینی بەغدا کاری بەرگدرووێتی دەکرد و خزمایەتیی لەگەڵ یۆسف مەلەک هەبوو، پارەم دەنارد بۆی؛ چۆنکە پارەناردن لە عێراقەوە بۆ دەرەوە لەڕێی بانکەوە؛ چاودێرییەکی توندوتۆڵی لەسەر بوو، لەبەرئەوە دەبوو بەدەست ببرێ. سەیر ئەوەیە ئەو کچە کە خۆی ئاشووری بوو، بیروڕای بەرامبەر بە ئاشوورییەکان باش نەبوو، دەیگوت"کردەوەی خراپ و نزمانە دەنوێنن و لە ڕامیاریشدا زۆر نەزانن، پاش ئەو هەموو خراپەیەی کە ئینگلیزەکان پێیانکردوون، ئێستەش ئینگلیزەکان بە هەڤاڵعیساکان (حواریون) دەزانن". هەر جارێکیش پارەم بناردایە بۆ یۆسف مەلەک، بە نامە لە گەیشتنی "پارەکە" منی ئاگاداردەکرد. پاش ماوەیەک وازی لە (الوجدان) هێنا و، ڕۆژنامەیەکی دیکەی بەنێوی (الحریە)وە دەرکرد کە گەلێک بابەتی زۆر گرنگی لەبارەی کورد و کوردستانەوە بە عەرەبی و ئینگلیزی تێدا بڵاوکرانەوە. هەر ئەو ڕۆژەش کە لە بێرووت چاومانبەیەککەوت، هێندەک دەنگوباسم داپێی لەبارەی باشووری کوردستانەوە، وەک ئەوەی کە "پارتی دێمۆکراتی کورد" بووە بە "پارتی دێمۆکراتی یەکگرتووی کوردستان" وچالاکیی کورد لە عێراق لە پەرەسەندندایە و، ڤەزیری نێوخۆی عێراق؛ سەعید قەزاز کە کوردە، کابرایەکی تۆرانی کە نێوی عومەر عەلی یە، کردووە بە ستاندار (متەسەریف)ی سلێمانی کە خەڵک زۆر تووڕە و بێزارن لێی. چەند ڕۆژێک پاش گەڕانەوەم لە بێرووتەوە بۆ دیمەشق، (الوجدان) هات بۆ ڕۆشن خان و، ئەو دەنگوباسانەی تێدابوون.

ڕۆژێکیان لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان بەڕێوە بووین بەرەو ماڵی ڕۆشن خان. کوڕێکی گەنج بە لاماندا تێپەڕی و سڵاوی لە ئاپۆ ئۆسمان کرد. ئاپۆ ئۆسمانیش منی پێناساند. کە لێم پرسی نێوت چییە؟ گوتی: (حەننان)، گوتم:"حەننانی کێ؟" گوتی: "مەننان". حەننانی کوڕی مەننان؛ پرسیاریکرد لێمان کە دەچین بۆ کوێ. منیش هەروا بە سادەیی گوتم دەچین بۆلای ڕۆشن خان. کوڕەکە گوتی:"ئەز ژی تێم". کە ئەوەی گوت؛ ئاپۆ ئۆسمان ڕەنگی تێکچوو. نەمزانی چییە، بەڵام هەستمکرد بەوەی هەڵەیەکم کردووە کە تێپەڕیوە. کە چووینە ماڵی ڕۆشن خان، جەمشیدی کوڕی و سینەمی کچی لەوێبوون. سینەم کچێکی دەوروبەری 16ـ 17 ساڵان بوو، وریا، ڕووخۆش، هێمن. جەمشیدیش کوڕێکی گەنجی ژیرەک، بەتۆرە (ئەدەب)، بەڵام زۆر تووڕە. هەر چاوی بە کوڕەکە کەوت؛ دەستیکرد بە قیژاندن بە سەریدا و، زۆری نەمابوو، پەلاماری کوڕەکەبدا. ڕۆشن خان دەستبەجێ فریاکەوت و بە جەمشیدی گوت:"بۆ دەرەوە دەی"، جەمشیدی لە ماڵ کردە دەرێ ـ لەو کاتەدا سینەم دەچوو بۆ ناندینەکە چایی بهێنێ بۆمان، ئەز ژی چووم بەدوایدا بۆ ئەوێ و لێمپرسی : ئەرێ ئەوە چییە؟سینەم گوتی:"ئەو کوڕە گەلێک قسەی گەمار(پیس)ی بەدایکم گوتووە کە دایکم ژنێکی ڕەوشتنزمە و ... هتد و ئێستەش پاش ئەو هەموو قسانە هاتووەتە ماڵمان". گوتم:" ببوورە. بەڕاستی نەمزانی. ئەوە گوناهی من بوو کە گوتم دەچین بۆ ماڵی ڕۆشن خان". هەر ئەوەم گوت و چوومە تەنیشت کوڕەکە و بە گوێمدا چرپاند کە هەستێ و لەگەڵم بێ، دەمەوێ قسەیەک بکەم لەگەڵی و، بردم تا دەمی دەرگەی ماڵەکە و گوتم:" کاکۆ خۆت دەزانیت چت کردووە، تکایە ئەم ماڵە بەجێبهێڵە". کوڕەکە دەنگی نەکرد و ڕۆیی. ئەوجا داوای لێبووردنم لە ڕۆشن خان کرد، بەڵام وێ گوت: "هیچ خەمناکا. ئەو کوڕە پاش ئەو قسانە کە هاتووەتە ماڵم، مانای وایە دەبێژێ درۆیکردووە و بوختانیکردووە. ئەوە بەسە". گوتم "زۆر سوپاس کە ئەو هەڵوێستە دایکانەیەت هەبوو". گوتی: ئەوە ئاشکرایە، ئەگەر وانەبووایە؛ ڕۆشن نەدەبووم، جەمشید دەبووم. جەمشید هێشتا زارۆکە و دڵی نازکە".

ڕۆژێکیان لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان لە هۆتێلەکە دانیشتبووم، حەبیب محەممەد کەریم فەیلی، کە لەو سەردەمەدا ئەندامی لیژنەی بەغدای پارتی بوو؛ خۆی کرد بە ژووردا بۆلامان و گوتی؛ دەیەوێ وەک نێردەی کورد لە" فێستیڤاڵی لاوان و خوێندکارەکانی جیهان"دا بەشداریبکا و، پێویستی بە پارەیە. لەو سەردەمەدا، وەک لەوەبەر گوتم، بەرەی سۆڤێت بە سەرۆکایەتیی خروشۆڤ پرۆپاگەندەی پێکەوەژیانی "سۆسیالیزم و سەرمایەداریی بە ئاشتی"دەکرد و، هەموو ساڵێک ئاهەنگێکی گەورەی لە وڵاتێکی ئەورووپای ڕۆژهەڵات، یان مۆسکۆ سازدەکرد و، پارتە کۆمۆنیستەکانیش، شاندیان دەنارد بۆ ئەو ئاهەنگە. پارتی کۆمۆنیستی عێراقیش، پاش گەلێک دەمەدەمێ و بە نابەدڵی، یەک دوو ئەندامی پارتیشی دەخستنە ناو شاندەکەوە، چۆنکە سۆڤێت دانی بە پارتی دا نەدەنا، ئەگەرچی پارتی گەلێک پتر و خەستتر لە کۆمۆنیستەکان مۆسکۆ پەرستتر بوو. کە حەبیب ئەوەیگوت؛ ئاپۆ ئۆسمان بەو بەلەنگازییەی خۆیەوە، ویستی، هەرچییەک لە کیسەپارەکەیدا هەبوو، کە شتێکی کەمیش بوو، بیداتێ. دەستمگرت و نەمهێشت و، خۆم هێندەک پارەم بەخشی بە حەبیب، بەڵام حەبیب، دوایی نەچوو بۆ ئەو ئاهەنگە.

ئاپۆ ئۆسمان، هەرچەندە لەبارەی داراییەوە ڕەوشی باش نەبوو، بەڵام بەرچاوتێر و سەربڵند و هەستبەرزبوو. دەستی لەکەس پاننەدەکردەوە. خۆی و خێزانی، لە تاکە یەک ژووردا دەژیان. هۆشەنگی کوڕی لەو سەردەمەدا تەمەنی 8 ـ 9 ساڵێک دەبوو. لەبەرئەوە، شەوانە هۆشەنگی دەناردەوە بۆ ماڵی خوشکە بە مێردەکەی بۆ نووستن؛ چۆنکە ماڵی خوشکەکەی ژوورێکی زێدەیان هەبوو. ئاپۆ ئۆسمان، هۆشەنگی بە گیانی نیشتمانپەروەریی کوردستانیانە پێگەهاند. هۆشەنگ کوڕی باوکی خۆیەتی.

ڕۆژێکیان لە دیمەشق، لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان بە باخێکدا پیاسەماندەکرد، شوێنێکی خۆش بوو، چەند کەسێکی دیکەشمان لەگەڵ بوون، بەڕێکەوت سەوزاییەک لە نێزیکمانەوەبوو، چەند کەرێک لەوێ دەلەوەڕان. یەکێکمان گوتی؛ باوێنەیەک پێکەوە بگرین؛ منیش گوتم؛" دەبا ئەو کەرانەش لەوێنەکەدا دەربچن". ئاپۆ گوتی:" هەتا ئێستە لەگەڵ سەرۆکی عەرەب وێنەی خۆم نەگرتووە، ئێستە بچم لەگەڵ کەری عەرەب وێنەی خۆم بگرم"؟ زۆر پێکەنین.

لە دیمەشق وێنەیەکی خۆم لە ستۆدیۆیەک گرت بۆ یادگار و، دانەیەکیشم بە دیاری دا بە ئاپۆ ئۆسمان. پەنجا ساڵ دوای ئەوە، هۆشەنگ کۆپییەکی ئەو وێنەیەی خۆمی دایەوە پێم و گوتی:" ئاپۆ ئۆسمان هەتا مردن، ئەم وێنەیەی تۆی پاراست، بەڵام ئەوە ئێستە بووە بە میراتی باوکم بۆ من. هەر کۆپییەکت دەدەمێ". ڕاستییەکەی

نامیلکەکە لەگەڵ عەبدولڕەحمان زەبیحی دانەیەکی درا بە سەفارەتخانەی سۆڤێت لە دیمەشق

نێوانمان لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان هێندە خۆش بوو، کە گەڕامەوە عێراق، بەنامە یەکدیمان یاددەکردەوە. پاش کودەتاکەی قاسم کە بیرخەرەوەی مامۆستایانی کوردم لە ڕادیۆی بەغدا خوێندەوە کە لە وتاری" بەشی کوردی زانستگەی بەغدا لە 1959دا چۆن دامەزرا؛ بەبۆنەی ئاهەنگی پەنجا ساڵەی بەشی کوردی لە زانستگەی بەغدا، پاشکۆی (ڕووداو) ژ86، 2009/11/16 دا باسمکردووە"، ئاپۆ ئۆسمان نامەیەکی ناردبوو بۆم و، گوتبووی دەنگە خۆشەکەتم لە ڕادیۆدا بیست، هیوادارم داخوازییە ڕەواکانتان سەربگرن.

ڕۆژێکیان زەبیحی گوتی: " بادانەیەک لە نامیلکەکە (کفاح الاکراد) ببەین بۆ سەفیری سۆڤێت لە دیمەشق و باسی کێشەی کورد بکەین لەگەڵی، بەڵام توخوا تکایە با ئەو عێزەدین (مستەفا ڕەسووڵ)ە نەزانێ". زەبیحی زۆر ڕکی لە عێزەدین بوو، گەلێک جنێوی دەداپێی و دەیگوت"جەناب دڕندەیەکی خراپە"، عێزەدینیش درێغی نەدەکرد لێی. بە پرسە سەفارەتخانەی سۆڤێتمان دۆزییەوە کە ئەو دەمە لەگەڵ سووریا نێوانیان خۆش بوو، گەلێک چەکی پێشکەوتووی دابوو بە سووریا و، تەنانەت لەو ماوەیەدا کە لەوێ بووم، شەوێکیان چوونەدەرەوەی خەڵکیان ڕێبەندکرد و، چەکە دژەفڕۆکەکانیان تاقیکردەوە. کە چووینە سەفارەتخانە؛ وایانزانی بۆ ڤیزەوەرگرتن هاتووین، زەبیحی کە چەند وشەیەک فەرەنسی دەزانی، گوتی "کوردین و پەرتۆکێکمان هێناوە بۆ سەفیر". لەڕێگەشدا بۆ ئەوێ، هێندەک شیرانی و خواردنەوەم کڕی، کە وەک دیاری بیدەم بە سەفیر. گوتیان:"سەفیر سەفەری کردووە"، بەڵام"لێپرسراوی ڕۆشنبیری" کە عەرەبییەکی باشی دەزانی پێشوازیکرد لێمان و دیارییەکە و نامیلکەکەی بە سوپاسەوە وەرگرت و گوتی: دەینێرم بۆ (نامەخانەی لینین) لە مۆسکۆ. قسەکەشی ڕاستدەرچوو. پاش هەرەسهێنانی ڕژێمی سۆڤێت و فەرهودکردنی نامەخانەکە و سووتاندن و دڕاندنی هەزاران پەرتۆک لەلایەن کەسانی مێشکپووت و گورگخووەوە، دوکتۆر جەمشید حەیدەری کە ئەو دەمە بۆ خوێندن لە مۆسکۆ دەژیا، هەلهەڵکەوتبوو بۆی، هێندەک لەو پەرتۆکە کەمدەستکەوتانەی کە سەر بە کوردن، لە نەمان ڕزگارکردبوو، یەکێک لەوانە (کفاح الاکراد)بوو کە لە چاکەی خۆی ناردبووی بۆم، دوالاپەڕەی نامیلکەکە دڕێندرابوو. لێرەدا وێنەیەکی بەرگەکە و پێشکێشییەکەی ئەو نامیلکەیە بەرچاو دەکەون. نازانم، ئەوڕۆ دانەیەک لەو پەرتۆکە دەستدەکەوێ یان نا؟ ئەگەر کەسێک دانەیەکی لاهەبێ پێمبفرۆشێ زۆر سوپاسی دەکەم.

پاش ماوەی مانگێک پتر،سەفەرەکەم بۆ سووریا و لوبنان بەرەو تەواوبوون دەچوو. چۆنکە لە9 ی ئەیلوولدا قوتابخانەکان دەکرانەوە و، ئەز ژی پێویست بوو بگەمەوە کەرکووک. هێشتا چەند ڕۆژێکی مابوو کە کەوتمەڕێ. نامیلکەکە، چۆنکە بە قەوارەی گیرفان چاپکرابوو، دووداندم، هەر یەکەی لەنێو تاکێکی پێڵاوەکەمدا بە نوشتاوەیی و لەژێر بەری پێمدا لەگەڵ یەک دانە هەفتەنامەی (الوجدان) بردنەوە بۆ عێراق. دانەیەکی نامیلکەکەم دا بە مامۆستا ڕەفیق حیلمی کە نێوی لە نامیلکەکەدا وەک پەروەردەکار و ڕامیار و دامەزرێنەری (حیزبی هیوا) هاتبوو. کە گەیشتمەوە بەغدا، لە دوکانی (ئوستاد)بەشیر موشیر لەنێو کوردەکاندا دەنگ بڵاوببووەوە، کە کابرایەکی سەر بەحکوومەت گوتوویەتی؛ نامیلکەیەک لە لوبنان چاپکراوە و دانەیەکی نێردراوە بۆ سەعید قەزاز و، نامیلکەکە لە دژی عێراقە و بە دڵی جەمال عەبدولناسری "ئاژاوەگێڕ" نووسراوە. ئەحمەدی عەزیزئاغا (باوکی نەژادی کۆنە مۆسکۆڤیچ کە دوایی بووبە "پارتی")، پیاوی سەعید قەزاز بوو، لە دوکانی (ئوستاد) و لەبەردەمی خەڵک و خۆمدا گوتی: " سەعیدبەگ (قەزاز)دەڵێ ئەو نامیلکەیە، یان ڕەفیق حیلمی خۆی نووسیویێتی، یان بە فیتی وی نووسراوە. ئەم کابرایە (ڕەفیق حیلمی) ڕەحەت دانانیشێ، هەر خەریکی ئاژاوەنانەوەیە". بە دزییەوە (ئوستاد)بەشیر موشیرم تێگەیاند کە من نووسیومە و پێمگوت کە ئەویش تکایە کارێک بکا سەر لە داروەدەستەی حکوومەت تێکبدا و، بڵێ کوردێک کە لە زانستگەی ئەزهەری میسر دەرچووە نووسیویێتی. بەرەحمەتبێ نەجمەدین عەونی (برای محەممەد عەلی عەونی و مامی دوڕڕییە خان) کە وەڵاتینامەی میسری هەبوو، لەبەغدا وەک هەندازیار کاریدەکرد و زۆر ناسرابوو، گوتم، لە مامۆستا ڕەفیق حیلمی ئەو نامیلکەیە وەربگرە و بزانە کە من نووسیومە، بەڵام تکایە تۆیش هەروەک (ئوستاد) بڵێ لە میسر نووسراوە و، لە لوبنان چاپکراوە، قسەی تۆ زۆرتر دەچێتە دڵەوە، چۆنکە خۆت کوردێکی ناسراویت و وڵاتینامەی میسرت هەیە. نێوانم لەگەڵ نەجمەدین عەونی زۆر خۆش بوو. ئەویش نێوانی لەگەڵ بنەماڵەی بەدرخان و گەلێک لە کوردەکانی سووریا و ئەورووپا خۆش بوو.

کە چوومەوە سلێمانی بۆ چەند ڕۆژێکی کەم، دانەکەی دیکەم دا بە هاوڕێی منداڵی و قوتابخانەم شێخ ئەحمەد نەقیب. ئەحمەد، ساڵانێکیش دوای ئەوە دەیگوت"بە نامیلکەکەی تۆ ئەندامان بۆ پارتی پەیدا دەکرد". هاوڕێیەتیم لەگەڵ شێخ ئەحمەد بوو بەهۆی ئەوەی پێشنیازی ئەوە بکا؛ پێکەوە سەردانێکی شێخ مەحمود بکەین لە گوندی داریکەلی کە ساڵانی ساڵ بوو دەستبەسەر کرابوو لەوێ. بەختم هێنای و ماوەیەکی کورت، بەر لەوەی شێخ مەحموود، بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو کۆچی دوایی بکا، چووینە سەردانی (لەوبارەشەوە وتارێکم نووسیوە لەژێر ئەم سەرنێوەدا:"پاشنیوەڕۆیەک لە خزمەت کۆنەشای کوردستان شێخ مەحموودی نەمردا" ـ سەرچاوەکانی پێشوو).

ڕۆژێکیان لە کەرکووک لە مانگی ئۆکتۆبەردا، بەیانییەکی زوو، کە لە ماڵەوە دەچووم بۆ قوتابخانە، گوێم لە هەواڵی ڕادیۆیەکی عەرەبی بوو کە لە دوکانێکدا بەدەنگێکی بەرز کرابووەوە و، باسی شەڕوپەلاماردانی دەکرد بۆ سەر میسر. کە چوومە قوتابخانە، مامۆستاکان گوتیان؛ بەریتانیا و فەرەنسا و ئیسرائیل پێکەوە پەلاماری میسریان داوە لە تۆڵەکردنەوەی ئەوەدا کە ناسر کەنداوی سوێسی کردووە بەهیخۆیی (موڵک)ی میسر، دوایی دەرکەوت

بۆم کە جەمال عەبدولناسر سەرکردەیەتیی (بەربەرەکانیی گەلێر-المقاومە الشعبیە) دەکا دژی دەستدرێژکەر و، لەرادیۆدا گوێملێبوو گوتی:هل نستسلم؟-ئایا خۆمان بدەین بەدەستەوە؟ لا، لن نستسلم. سنقاتل، سنقاتل-نەخێر، دەجەنگین، دەجەنگین...).

دەستدرێژیی ئەم سێ دەوڵەتە بۆ سەر میسر، منی زۆر بێزار و خەفەتبارکرد و لەنێو مامۆستاکان و قوتابییەکان و خەڵکدا و بە ئاشکرا لە دژی ئەو پەلامارە ناڕەوایە کەوتمە قسەکردن، کەدوایی بوو بە یەکێک لە هۆیەکانی رەهەندەکردنم بە "فەرمانی بەڕێوەبەرێتی" لە کەرکووکەوە بۆ زوبێر (بەسرە) کە باسی ئەمەم لە پێشگۆتنی"وشەنامەکی ئیتیمۆلۆژیای زمانی کوردی"دا کردووە، (تەماشای ماڵپەڕی www. kncsite.com، هەروەها ماڵپەڕی هەفتەنامەی (میدیا) و ماڵپەڕی www.kurdbun.com بکە).

شایەنی باسە، ئەم سێدەوڵەتە دەستدرێژکەرە، لە ئەنجامی نەگونجانی بەرژەوەندییان لەگەڵ سۆڤێت و ئەمەریکا، پاشەکشەیان کرد و سەرشۆڕیی مایەوە بۆیان.

لە بەهاری 1957دا؛ کە هێشتا لە کەرکووک بووم، نامەیەک لە (ئوستاد)ەوە هات بۆم بۆ چاک و چۆنی و، لەنێو سڵاوی دۆستان و ناسیاواندا، باسی ئەوەش کرابوو کە "مامی دوڕپییە" (مەبەست لە نەجمەدین عەونی)بوو، زۆر حەز بەبینینم دەکا. لەوە تێگەیشتم کە شتێک هەیە، چۆنکە لەوەپێش لە بارەی نامیلکەکەمەوە قسەمکردبوو لەگەڵی و، دەمزانی کە نەجمەدین لە سەفارەتخانەی میسر ناسیاوی هەن. چووم بۆ بەغدا و چاوم بە نەجمەدین عەونی کەوت. گوتی"چاوی بە سەفیری میسر کەوتووە و سەفیر پێیگوتووە کە سەرۆک ناسر لە چەند لایەکەوە نامیلکەکەی پێگەیشتووە و، پێیراگەیەندراوە کە ئەو کەسەی نووسیوێتی کێیە و، تۆیش (نەجمەدین)خۆت کوردیت و پێوەندیت بە کوردەکانەوە هەیە و، دیارە نووسەری نامیلکەکە کە نێوی ئەمەیە دەناسیت و، تکایە بێژەپێی؛ ئایا ئامادەیە چاوێکی بکەوێ پێم. ئەگەر رازیبوو، ئەوا لەگەڵ خۆت بیهێنە ئێرە و، کارێک بکە کەس پێنەزانێ". کە نەجمەدین ئەمەی گوت، گوتم:" سەفیر دەیەوێ لەو چاوپێکەوتنەدا باسی چیبکەین". گوتی: "نازانم، چۆنکە ئەو نەیدەزانی کە دەتەوێ چاوت پێیبکەوێ و، منیش (نەجمەدین) پرسیارمنەکردلێی، بەڵام، دیارە لەبارەی نامیلکەکەوەیە". گوتم رازیم بچم بۆ لای، بەڵام چۆن؟ گوتی: "دەبێ کاتێک دابنێین کە بۆ هەرسێکمان دەستبدا. ئەو دەمە تۆ دێیت بۆ ماڵەوە بۆ لام، دەرگەی پشتی گەراجی ئۆتۆمۆبیلەکەم لەسەر حەوشی ماڵەکەمە و لەنێو حەوشەکەوە دەچیتە نێو گەراجەکەوە و سواری ئۆتۆمۆبیلەکە دەبیت و جلک و چاویلکەت بەجۆرێک دەگۆڕین کە نەناسرێیتەوە و لەوێش بەپەلە دادەبەزین، هەموو کاتێکیش چاودێر لەبەر دەرگەی سەفارەتدا نین. خەڵکێکی زۆریش دەچن داوای ڤیزە دەکەن بۆ سەفەر بۆ میسر. واشمەزانە ئەوانەی سیخوڕیی بۆ ئەم عێراقە دەکەن زۆر بەوەفابن بۆی، سیخوڕ وەفای بۆ کەس نییە".

بە کورتی؛ لەگەڵ نەجمەدین چووم بۆ لای سەفیر. سەفیر زۆر بەگەرمی بەپیرمەوە هات و پاش چاک و چۆنی، نەجمەدین عەونی گەلێک بەباشی منی بەسەفیر ناساند. ئەوجا سەفیر بە روویەکی خۆشەوە گوتی:" سەرۆک نووسینەکەتی زۆر بە دڵەو سڵاو دەکا لێت و زۆر پێیخۆشە کە نەوەکانی سەرگەورەمان (ق ائدنا)سەلاحەدین ئەیووبیی، رۆڵی باپیرە گەورەیان بگێڕنەوە و، بەربەرەکانێی داگیرکەرانی ئەوروپایی ئەم رۆژهەڵاتە بندەستە بکەن و، حەزیش دەکا بزانێ داخوازیی برا کوردەکانمان لە شۆڕش و بزووتنەوەی پێشکەوتنخوازانەی عەرەب چییە؛ تاکو هاوکارییەکی رێکوپێک لە نێوانی عەرەب و کورددا دروستببێ".

منیش، پاش سوپاسکردن و، باسێکی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی کوردایەتی و، رۆڵی دەوڵەتەگەورەکانی رۆژئاوا، بەتایبەتی بەریتانیا و فەرەنسا، لە دابەشکردنی کوردستاندا و، بێبەشکردنی کورد لە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی، گوتم سەربەخۆیی کوردستان هیچ زیانێک ناگەیێنێ بە عەرەب، بەڵکو دەبێتە پشتگیر و پەنای عەرەب". سەرنجم دا، لە کاتی قسەکردنمدا، سەفیر چاوی بڕیبووە چاوم و، زۆر بە هۆشیارییەوە گوێی لە قسەکانم دەگرت، بێ ئەوەی پێمببڕێ. کە هاتەقسە گوتی:" بۆ نەهێشتنی ئەم بارودۆخە ناخۆشەی کە خۆی بەسەر عەرەب و کوردا سەپاندووە، هاوکاریی هەردوو گەلەکە پێویستە، بەڵام وەک دەستپێکی ئەو هاوکارییە، دەبێ بزانرێ برایانی کورد داخوازییان، وەک هەنگاوی یەکەم چییە". لەوەرامدا گوتم:" ئەز بەتەنێ نیم و، ناتوانم لەخۆمەوە قسە بکەم، دەبێ پرس بە هاوبیرانم بکەم، چۆنکە کە مامۆستا نەجمەدین داوایکرد لێم لە کوردستانەوە بێم بۆ بەغدا، نەمزانی بۆ ئەم بەیەکگەیشتنەیە، تا پرسێک بە هاوبیرانم بکەم، لەبەرئەوە تکای دەرفەتێک دەکەم تا بچمەوە کوردستان و، کەجارێکی دی هاتمەوە، چاوەڕوانیی خۆمان لە سەرۆک عەبدولناسر و بزووتنەوەی عەرەبایەتی بە سەرۆکایەتیی عەبدولناسر، بەبەڕێزتان دەگەیەنم". گوتی:" زۆرزۆر باشە" و، دۆستانە هەردووکمانی بەڕێکرد. لەگەڕانەوەمدا بۆ کوردستان، زۆربەپەلە لەگەڵ ئەو برادەرانەی ببووینە هاوبیری یەک و رەخنەمان لە سیاسەتی رۆژهەڵات و رۆژئاوا دەگرت و، سۆسیالیزممان بە ئازادی و یەکسانیی مرۆڤ دەزانی، نەک بە دیکتاتۆرێتیی پرۆلیتاریا؛ بێ ئەوەی هیچ پێوەندییەکی حیزبایەتی هەبێ لەنێوانماندا، باسێکی ئەم چاوپێکەوتنەم کرد. یەکێک لەوانە مامۆستا فایەق عارف بوو کە ئێستە لە ژیاندا ماوە، تەمەنی درێژبێ. خۆم زۆر حەزم بەوە دەکرد کە یەکێک لە داخوازییەکانمان دانانی بەرنامەیەکی رۆژانەبێ بە زمانی کوردی لە رادیۆی قاهیرەدا کە هەموویان پێیانباش بوو، مامۆستا ئەحمەد هەردی نەبێ، کە دەیگوت:" ئەو رادیۆیە چ سووتێک بە کورد دەگەیێنێ کە ئەو باسی سیاسەتی دەرەوەی خۆی بکا بە زمانی کوردی، خۆ ئینگلیزەکانیش کاتی خۆی لە حەیفا"رادیۆی کوردستان"یان دانابوو کە کاریان بە کورد نەما، دایانخست". گوتم:" ئەو قسەیە زۆر راستە؛ بەڵام ئەمە ئەگەر بیکەن، ئەوە دانپێدانانێکە بەوەدا کە کوردیش هەن و زمانی کوردیش هەیە". پاشان، ئەحمەد هەردی گوتی:" باشە بابزانین". هەردی لەوسەردەمەدا، پاش وازهێنانی لە بیری کۆمۆنیستێتی، هەستی بە ناهومێدییەکی گەورە دەکرد، کە لە هۆنراوەکەیدا"شۆڕشی نائومێدی": بەسەرسامی لەسەر لوتکەی بڵندی گەنجی وەستاوم* شریتی عەمری رابوردووم وەکو خەو دێتەبەرچاوم" بەجوانی دەردەکەوێ. بەڵام کەپاش چەند ساڵێکیکەم کەوتە نێو بیری کاژیکەوە، هیوای تازەبووەوە، یادی زیندووبێ.

یوسف مەلەک تێکۆشەرێکی ئاشووری و لایەنگری سەربەخۆیی کوردستان بوو

زۆربەی زۆری ئەو برادەرانە گوتیان؛ پێویستە نوێنەری کۆماری میسر لە نەتەو ەیەکگرتووەکاندا باسی دۆزی کورد بهێنێتە بەرباس و، زانستگەی قاهیرە خوێندکاری کورد وەربگرێ و، زمان و وێژە و مێژووی کورد لەو زانستگەیەدا بخوێندرێ. لەسەر نەخشەی دەوڵەتە عەرەبەکان، کوردستانی عێراق و سووریا؛ وەک هەرێم (ئیقلیم)ێک پێشانبدرێ.

پاش ئەوە چوومەوە بەغدا و داخوازییەکان کە بەعەرەبی دامرشتبوون، دامە دەست نەجمەدین عەونی، ئەویش دابوویە دەست سەفیر و، ماوەیەکی پێچوو نەجمەدین عەونی هەواڵی ناردەوە بۆم کە زۆر حەز بەبینینم دەکا. چوومەوە بەغدا و، هەر بەشێوەی پێشوو منی بردەوە لای سەفیر. سەفیر زۆر گەرم، وەک جاری یەکەم، بەخێرهاتنمی کرد، پاش گەیاندنی سڵاو و رێزی ناسر بۆ گەلی کوردی برا و رەوایەتیی داخوازییەکانیان؛ گوتی:" گەلێک حەز و ئارەزوو هەن کە بەجێ و رەوان، بەڵام هاتنەدییان بەدەست خاوەنحەز و ئارەزوودار نییە، بەڵکو هەرەوەزیی و کات و چاوەڕوانیی دەوێ. دانانی بەرنامەیەک بە زمانی کوردی بۆ رادیۆی قاهیرە، هەرچەندە پێویستی بە ستافێکی تایبەتی و مرۆڤی شارەزا و بودجەیەکی باش هەیە، بەڵام لەکردن دێ. خوێندنی مێژووی کورد و چاپکردنی ئەو پەرتۆکانەی لەبارەی کوردەوە نووسراون؛ وەک "شەرەفنامە" کە زانای کۆچکردووی کوردی میسریی محەممەد عەلی عەونی، برای مامۆستا نەجمەدین کردوویەتی بە عەرەبی، کارێکن لەکردن دێن. وەرگرتنی خوێندکاری کورد لە زانستگەکانی میسر بەسەرسەر. بەڵام نەخشەدروستکردن و هێنانەپێشەوەی دۆزی کورد لە کۆڕەکانی کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکاندا، هەرچەندە کارێکی رەوایە، بەڵام لەم رۆژەدا، کارێک نییە کە بەکەڵکی هەردوولامان بێ، بەڵکو زیانیشی پترە. ئەوەتا نووری سەعید باسی مەلامستەفای بارزانی دەکا و، مەترسی کورد دەخاتە مێشکی عەرەبەوە کە گوایە سۆڤێت مەشق بە مەلامستەفا و بارزانییە هەڵاتووەکان دەکا، بۆئەوەی بیاننێرێتەوە بۆ عێراق؛ تاکو عێراق بڕووخێنن (سەرنج: لە زستانی1956دا، نووری سەعید لە وتارێکی رادیۆییدا، رەخنەی لە سیاسەتی ناسر گرت و، باسی ئەوەی کرد کە سۆڤێت مەشق بە مەلامستەفا و بارزانییەکان دەکا، بۆ ناردنەوەیان بۆ عێراق و، هەڕەشەی ئەوەی کرد کە عێراق قەڵایەکە ناگیرێت و بە عەرەبی گوتی: "دار السید مامونە- ماڵی ئاغا پارێزراوە)کە دەرکەوت"ماڵی ئاغا"بەترێک بەندبوو - ج - نەبەز) لەنێو جەماوەری عەرەبدا خەڵکی تێنەگەیشتوو هێشتا زۆرن. دەبێ وریابین. ئەوەتە لەلایەکەوە،"الاخوان المسلمین-برا موسوڵمانەکان" هەوڵی کوشتنی سەرۆک ناسریان دا و لەلایەکی دیکەوە سەرکردە کۆنەپەرستە عەرەبەکان و، بەرەی پەیمانی بەغدا هەموو لە دژمانن...(سەرنج: براموسوڵمانەکان، لەساڵی 1954دا هەوڵی کوشتنی ناسریان دا، بەڵام سەری نەگرت، ئەویش هێندێکی لەوان لەسێدارە دان، لەوانە سەیید قوتب).

کە قسەکانی تەواوکرد، گوتم ئەوەی بەڕێزتان فەرمووتان، قسەی مرۆڤی لە رامیاریدا شارەزا و ئاگادار لە رووداوەکانی جیهانە. راستە، هیچ شتێک بە ئاواتخوازیی نایەتە دی و پێویستی بە خەباتی شێلگیر و خۆڕاگرییە، وەک هەڵبەستوانی گەورەی میسر، ئەحمەد شەوقی، کە ئەویش کورد بوو؛ دەبێژێ:

وما نیل المطالب بالتمنی ولكن تؤخذ الدنیا غلابا

(دەستکەوتنی خواستەکان بەئاواتخواستن نایەتەدی، بەڵکو ئەم جیهانە بەخەبات دەبرێتەوە).

بەڵام هەموو دەستکەوتێکی گەورە و پیرۆزیش، هەر بە هیوا و ئارەزوویەک دەستپێکردووە و کەوتووەتەڕێ و، لە ئەنجامی تێکۆشینەوە، زوو، یان درەنگ سەریگرتووە و، پەندێکی پێشینیانی کوردیی هەیە دەبێژێ: "برا لە پشت برابێ، مەگەر قەزا لەلای خودا بێت"، کە ماناکەی بەعەرەبی ئەمەیە. تکایە سڵاو و رێزمان بگەیەنە بە سەرۆک ناسر و دەزانین کە ئەو ئامانجەی ئەو خستوویەتە سەرشانی خۆی زۆر قورسە، بەڵام"ماضاع حق ورائه مطالب-هیچ مافێک ون نابێ، ئەگەر داواکەرێکی لەپشت بێ). ئێمەش دەبێ بۆ ئامانجی هاوبەشمان خەبات بکەین...".

هەستم بەوەکرد کە قسەکانمی زۆر بەدڵ بوو. دوایی گوتی:" کە بەرنامەی رادیۆ دامەزرا، پێویستمان بە کەسانێک دەبێ کە زمانی کوردی باش بزانن و، دەبێ دڵنیابین لەوەی ئەو کەسانە هیچ جۆرە پێوەندییەکیان بە رژێمەکانی عێراق و ئێران و ترکیا و،"ئیستیعمار"ەوە نییە. بەڕێوەبەری بەرنامەکەش، دەبێ کوردێکی میسری بێ". لەمەدا نەجمەدین عەونی گوتی: مامۆستا عومەر وەجدی زانایەکی گەورەی کوردی میسرییە و کوردییەکی باش دەزانێ و بەڕێوەبەری (رواق الاكراد)ە لە ئەزهەر، لە زانستگەی قاهیرەش خوێندکارانی کورد هەن کە عومەر وەجدی دەیانناسێ و، دەتوانێ چەند کەسێک لەنێوانیاندا بۆ ئەوە هەڵبژێرێ". شایەنی باسە، ئەو سەردەمە (رواق الاكراد)کەکاتی خۆی سەلاحەدینی ئەیووبی دایمەزراندبوو، هێشتا مابوو. ئەنوەر سادات (1918ـ 1981) کە نانخۆری شای ئێران و یەکێک بوو لە دەڵاڵەکانی نێوان سەددام و حەمەرەزا شا؛ بۆ بەستنی پەیمانی جەزائیر لە 6 ی مارتی 1975دا. ئەو (رواق)ەی داخست.

کە گەڕامەوە کوردستان، قسەکانم وەک خۆی گەیاندە یەک بەیەکی ئەو برادەرانەی پرسمکردبوو پێیان.

لە ساڵی1957دا جەمال عەبدولناسر سەفەرێکی کرد بۆ مۆسکۆ بۆ قایمکردنی پشتی خۆی لە دژی ئیسرائیل و بەرەی رۆژاوا و، پاش گەڕانەوەی لە مۆسکۆ، رادیۆی قاهیرە و (صوت العرب) هەواڵی دامەزراندنی پرۆگرامی کوردییان راگەیاند و، رۆژی دەستپێکردنیان دەستنیشانکرد. پرۆگرام بە کوردییەکی جوان و بەلێدانی مارشی کوردستان (ئەی رەقیب) و سروودی نیشتمانپەروەرانەی وەک (دەمی راپەڕین) و (ئەمرۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە)، کە خوێندکارەکانی ئەوێ، هەموو پێکەوە دەیانچڕاند، کەوتەکار. بەڕاستی، نایشارمەوە کە رۆژی یەکەم گوێم لە مارشی کوردستان بوو، هەردوو چاوم پڕبوو لە فرمێسکی خۆشی. ئای چەند خۆشە تۆ هەوڵبدابێ بۆ گەیشتنە ئامانجێک و، هەوڵەکەت سەریگرتبێ.

رۆشن بەدرخان و جەمشیدی کوڕی

وەک باسکرا، عومەر وەجدی بووە بەڕێوەبەری بەرنامەکە و، چەند خوێندکارێکی زانستگەی ئەزهەر، وەک یۆسف مارف مەریوانی (زەند) و هۆشیار بابان و محەممەد شەیدا و، چەند ساڵێک پاش ئەوە، مەلا عەبدولوەهاب ئاموودەیی، بوونە وێژەری رادیۆ. بەرنامەی کوردیی رادیۆی قاهیرە، زیڕەی لە کاربەدەستانی عێراق و ئێران و ترک هەستاند و، کەوتنە تاوانبارکردنی جەمال عەبدولناسر کەگوایە دەیەوێ کورد هانبدا بۆ جیابوونەوە لەم سێ دەوڵەتە. ئێران ناچارما؛ بەشێکی کوردیی لە رادیۆی تاراندا بکاتەوە کە میدیای زەندی (کچی دکتۆر عەزیزی زەندی کرماشانی کە دوایی بووبە خێزانی حەسەن زیرەک) و شوکروڵڵای بابان، دەیانبرد بەڕێوە و، وتارەکانی دژ بە ناسر و کۆمۆنیزم بوون، بەڵام وتاری مێژوویی و مۆزیکی کوردیشی بڵاودەکردەوە و، بە کوردییەکی رەوان دەهاتە گۆ- سەرۆکەژیرانی ئێرانیش بە رۆژهەڵاتی کوردستاندا گەڕا و، داوای لە خەڵکەکە کرد، پێویستییەکانی خۆیان باسبکەن بۆی. هێندەک نامیلکەکەش بەکوردی لە ئێران چاپکران کە باسیان لەوە دەکرد کورد کۆنترین و رەسەنترین ئێرانین و، هەر ئەوان بوون کە یەکەمین دەوڵەتی ئێران (ماد)یان دامەزراندووە. هێندەک لەو چاپکراوانە دەگەیشتنە سلێمانی و، شەوانە فڕێدەدرانە نێو ماڵانەوە. هەر لەو ماوەیەدا، سەفیری ترک لە قاهیرە چووبووە لای جەمال عەبدولناسر و، بەزمانی حکوومەتەکەیەوە پێیراگەیاندبوو کە ئەو پرۆگرامە دژ بە دەوڵەتی ترکیایە و دەبێ رابگیرێ. ناسر پێیگوتبوو:" میسر دەوڵەتێکی سەربەخۆیە و، مافی خۆیەتی رامیاریی دەرەوەی خۆی

د. عێزەدین مستەفا رەسووڵ، دەگرم بە گۆڤان(شایەت)، بۆ بردنی سەتان دانە لە پەرتۆکەکە بۆ لوبنان کە بە یارمەتیی رۆشن خان بوو

بە زمانی کوردیی، یان هەر زمانێکی دی بڵاوبکاتەوە. ئەمەی تۆش دەبێژیت دەستخستنەکاروباری دەرەوەی میسرە کە ئێمە رێگەنادەین بەوە. ئێوەش ئەگەر نارازین لە رامیاریی دەرەوەی ئێمە، فەرموون بچن بە زمانی کوردیی بەرنامەیەک دابنێن و بەرگریی لە رامیاریی خۆتان بکەن. پاشان ئەگەر ئێوە کورد بکەن بە دۆستی خۆتان، باشتر نییە بۆ ئێوە؟"، سەفیری ترک گوتبووی:" لە ترکیا کورد نییە". جەمال عەبدولناسریش پێیگوتبوو، وەک میسرییەکان دەڵێن"یاسلام! (واتە: سەیرە،) ئەوجا کە کورد نییە لە وڵاتی ئێوە، ئێوە لە چی دەترسن؟"، بەوجۆرە کۆتایی بەدانیشتنەکە هێنابوو. (سەرنج: جەمال عەبدولناسر ئەم قسەیەی لەلای ئەو کەسانە کردبوو کە پاش کودەتای قاسم لە عێراق، چووبوون بە دوای رەحمەتی مەلامستەفای بارزانی دا لە ئەوروپای رۆژهەڵات و، لەڕێی قاهیرەوە هێنایانەوە بەغدا و، لە قاهیرە چوون بۆ سەردانی ناسر. لەوەدا دەردەکەوێ کە ناسر دانانی ئەو رادیۆیەی چەند بە گرنگ زانیوە، کە دانانی ئەوەش، لەڕێی نامیلکەی (کفاح الاكراد) و پێوەندیی منەوە هاتە کایەوە).

هەرچی عێراقە، ئەوا پتر لە ئێران و رژێمی ترک، زەندەقی چووبوو. رادیۆی بەغدا ئەم هەنگاوەی بە کەینوبەینێکی دوژمنانە بەرامبەر پەیمانی بەغدا دایەقەڵەم و، بە هەوڵدانێک بۆ هورووژاندنی کورد و، هاندانیان بۆ جیابوونەوە. سەعید قەزاز لەوکاتەدا ڤەزیری نێوخۆی عێراق و کاربەدەستێکی زۆر دەستڕۆیشتووی دەوڵەت بوو، بە پەلەپرووزێ خۆی گەیاندە کوردستان و، رۆژێک لە سلێمانی بیستم کە هاتووە و، چووەتە نێوبازاڕ و لە دوکانێک وێنەیەکی جەمال عەبدولناسری بە هەڵواسراوەیی دیوە و، بەکابرای گوتووە: "ئەمە ئێستە لەجیاتی وێنەی مەلامستەفای بارزانییە؟"، ئەویش پێیگوتووە" بۆچی قوربان جەنابت حەزدەکەیت وێنەی مەلامستەفا هەڵواسم؟"، سەعید قەزاز وەرامی نەداوەتەوە و رۆیشتووە.

بەم شێوەیە، کورد رێزێکی لەنێو دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا پەیدا کرد. چۆنکە، لە ژمارەیەکی کەم دۆست و برادەرنەبێ، کە دەیانزانی شتەکە چۆن هاتووەتە کایە، خەڵک وایاندەزانی ئەمە هەر لەبنچینەوە، نەخشەیەکی جەمال عەبدولناسر خۆیەتی؛ بۆ رووخاندنی حکوومەتەکانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و یارمەتیدانی کورد بۆ شۆڕشکردن. کە دیارە رووخاندنی حکوومەتەکانی پەیمانی بەغدا و، لەنێوبردنی ئەو سەرکردە عەرەبانەی دژی سیاسەتی ناسر بوون لە پرۆگرامیدا هەبوو، بەڵام هیچ پیلانێکیش لە ئارادا نەبوو کە ناسر لەباری سوپایی و تەکنیکی شەڕەوە یارمەتیی کورد بدا.

یەک دوو رۆژ دوای دەستپێکی بەرنامەی کوردیی قاهیرە، لە سلێمانی بەبەر دوکانی حەمەی حاجی تایەری کۆییدا تێپەڕیم کە یەکێک بوو لە کادرەکانی پارتی و پرسیارم کرد لێی ئایا گوێی لە رادیۆی کوردیی قاهیرە بووە؟ گوتی:"ئەدی. ئیعتڕافمان پێدەکەن. ئەمە ئەنجامی خەباتی پارتیمانە". پێکەنینم بەقسەکەی هات. بەڵام بەرنامەکانی رادیۆی کوردیی قاهیرە، هێزوپێز و رێزێکی بە بزووتنەوەی کوردایەتی دا لە هەموو لایەکی کوردستاندا.

لەهاوینی1957دا سەفەرێکم کرد بۆ رۆژهەڵاتی کوردستان و تاران و کە گەڕامەوە وتارێکم لە هەفتەنامەی (ژین)دا لەدژی رژێمی داگیرکەری ئێران نووسی، لەژێر سەرنێوی (یاریکردن بەئاگر) و، کە قوتابخانە کرایەوە چوومەوە کەرکووک. لە پاییزی ساڵی1957دا" فەرمانی بەڕێوەبەرانە" لە وەزارەتی زانیاریی عێراقەوە دەرچوو، بەژ43340 ی رۆژی 1957/10/9 بۆ گواستنەوەم لە قوتابخانەی دوانێوەندیی موسەڵڵاوە بۆ قوتابخانەی نێوەندیی زوبێر(ی بەسرە) و، لەلایەن بەڕێوەبەرێتیی زانیاریی کەرکووکەوە درایە دەستم. بەشێکی ئەم پێشهاتەم لە پێشگوتنی (وشەنامەکی ئیتیمۆلۆژیای زمانی کوردی)دا باسکردووە و، هەروەها لە نامیلکەی (من شێواندوومە لێتان، یان خۆتانن سەرلێشێواو، کورتەوەرامێک بۆ داڕودەستەی هوردەبۆرژوای خوێندەواری بێبار و خۆفرۆش و چڵکاوخۆری کورد، بەرلین/ چاپخانەی ئۆفسێت، بەهاری 1989 ل 147 ـ 149 خستوومەتەڕوو). لەبەرئەوە، لێرەدا دووبارەی ناکەمەوە. هەرهێندە دەنووسم کە بۆ بێزاریدەربڕین بەرامبەر بەو زۆردارییەی بەرامبەرمکرا، چوومە بەغدا و، لەوێ هەوڵمدا فەرمانەکە بگۆڕن بۆم، لێ هەوڵەکەم بێئەنجام بوو. لەو ماوەیەدا، رۆژێک لە دوکانی (ئوستاد)بووم کە مامۆستا رەفیق حیلمی هات و، کاتێک کە (ئوستاد) لەگەڵ ناسیارێکی عەرەبدا بەقسەوە خەریکبوو، مامۆستا رەفیق حیلمی بە چرپە گوتی، کە لێرە رۆیشتم دەچمە چایخانەی سەرسووچەکە، تۆیش چارەکێک دوای ئەوە وەرە، ئێشم پێتە. کە چووم، یەکسەر هەستا و گوتی:" با بچینە ماڵەوە، ئەوڕۆ ماڵ و منداڵ هیچیان لە ماڵەوە نین، هەر خۆم و خۆتین". زانیم شتێک هەیە. بە پاس چووینە ماڵەوە. ماڵەکەیان چاوگە خانوویەکی کرێ بوو لە بەتاوین، عەرەب پێیاندەگوت (موشتەمەل). هەر کە دانیشتین بەپێکەنینەوە گوتی:" تۆ دەزانیت چیت کردووە؟"،گوتم:" چیم کردووە؟" گوتی بەزمێکت دروست کردووە، هەموو سەروپۆتەڵاکی منی گرتووەتەوە و، تۆیش دەبێ ئاگات لەخۆت بێ"، گوتم:" چۆن"! گوتی:" گوێبگرە:وەک دەزانیی ئەوەتەی رادیۆی کوردی قاهیرە هەیە، هیچ نەماوە بەعێراق و دەوڵەتە دراوسێکانی عێراق و ئینگلیزی نەکا. حکوومەتی ئێرە گرێگرتووە، بەتایبەتی کە باس لە یەکێتیی میسر و سووریاش دەکرێ، ئەوە هەر مەپرسە. ماوەیەک لەمەوبەر، ئەحمەدی عەزیزئاغا هات بۆلام و، گوتی سەعید بەگ (قەزاز) سڵاو دەکا لێت و دەڵێ؛ بابفەرموێ بۆ لام، پێکەوە چایەک بخۆینەوە. منیش گوتم سوپاسی دەکەم، با ئەو بفەرموێ بۆ ماڵەوە و شۆرباوێک بخوا لەگەڵمان. پاش ئەوە، هەر بە ئەحمەدی عەزیزئاغادا هەواڵی ناردەوە بۆم کە لە رۆژی ....دا (کاتەکەم بیرنەماوە: نەبەز) پاشنیوەڕۆ دێ بۆ ماڵەوە بۆلام، بەتەنیا و، ئەمەش هەردەبێ لەنێوانی خۆماندابمێنێتەوە. گوتم بەسەرچاو و، بەخێربێ. کە هات، پاش بەخێرهێنان، یەکسەر پێمگوت، وەک دوو کوردی هاووڵاتی لەگەڵ یەک بدوێین، یان رەسمیات هەبێ لەنێوانماندا. سەعید قەزاز گوتی:" کە من هاتووومە ماڵت، ئەمە مانای وایە رەسمیات نەما". منیش گوتم:" باشە کاک سەعید، جارەکی دی بەخێرهاتیت". ئەویش گوتی:" کاک رەفیق، دەزانیت دڵم ئێشاوە لێت؟". گوتم:" خوانەکا خێرە؟" گوتی:" خێر نییە و شەڕە. کاک رەفیق تۆ پیاوێکی لەنێو کوردیش و عێراقیشدا ناسراویت، گەلێک شتت بەسەر هاتووە و دنیایەکت دیوە، ئایا بەڕاستی دەزانیت، کارێک بکرێت کە زیان بەخۆشت و کوردیش بگەیەنێت؟"، گوتم:" خوانەکا، کاری چی؟" سەعید قەزاز نامیلکەکەی تۆی لە گیرفانی هێنایە دەرەوە و، خستییە بەردەمم لەسەر مێزەکە و گوتی:" دەفەرموو سەیرکە". منیش خۆم لێنەزان کرد و گوتم:" ئەوە چییە؟" گوتی:" چۆن چییە؟ زۆر باش دەزانییت چییە؟"، گوتم:" ناشێ ئەمە ئەوەبێ کە ئەحمەدی عەزیزئاغا گوتبووی؛

سینەم بەدرخان و هاوسەری و دوو لە خزمەکانی

کتێبێک لە لوبنان چاپکراوە و تۆیش گوتووتە؛ یان من نووسیومە، یان بە پیلانی من کراوە؟"،گوتی:" بۆچی تۆ ئاگات لەمە نەبووە؟"،گوتم:" باوەڕ بکە، نە من نووسیومە و، نەئاگام لە چاپکردنی بووە. تۆ چۆن هاتیتە سەر ئەو خەیاڵەی کە من نووسیبێتم، یان دەستم هەبووبێ تێیدا؟"،گوتی:" چۆنکە باسی تۆی زۆر بەباشی تێداکراوە و سەرتاپای باسەکە، تاوانبارکردنی عێراق و گەلێک لایەنی دیکەشە. خۆئەگەر یەکێکی دیکەش ئەو کارەی کردبێ ئەوا پێوەندیی بە تۆوە هەبووە، ئەگەرنا؛ چووزانێ تۆ سەرۆکی حیزبی هیوابوویت"،گوتم:" کاک سەعید، خۆت لەمەوبەر گوتت کە من ناسراوم. گەلێک عەرەبیش وەک دوکتۆر فازیل حسەین و کێ و کێ لە کتێبەکانیاندا باسی منیان کردووە. دوایی نازانم چی بەزمان منەوە گوتراوە کە تۆی وا ناڕەحەت کردووە؟"،گوتی:" مەبەست لەو نووسینە ڕێخۆشکردنە بۆ عەرەبە قەومییەکان کە حکوومەتی عێراق برووخێنن و بڵێن کوردیش رازین بەوە و، ئەوجا دەرد بکەن بەدەمی کورد و هەموو عێراقییەکدا کە لەخۆیان نەبێ. باشە ئەم پرسیارە دەکەم لێت. ئەگەر ئەم حکوومەتەی عێراق رووخا و نەما، کورد هیچی دەستدەکەوێ؟". گوتم:" باشە، ئەگەر ئەم حکوومەتەی عێراق هەرواما، کورد هیچی دەستدەکەوێ؟"، کە ئەوەمگوت؛ سەعید قەزاز گوتی:" ئاخر پێمبڵێ کورد کێن؟"، گوتم:" کورد؟ من، تۆ" .. گوتی:" کاک رەفیق کە تۆ دەستەیەک منداڵەوردکەت لەخۆت کۆکردووەتەوە و دوکانی ئەو کابرا سەیرە (مەبەستیی ئوستاد بەشیر موشیر بووە:نەبەز) تان کردووە بە شارەزەردەواڵە و هەر ساتەناساتێک، شتێکی قۆڕ و دژ بە حکوومەت و قسەی ناهەق و شیوعیانە بەناوی ئەو کابرایەوە دەنووسن و، هەزار بوختان بە حکوومەت دەکەن، بۆچی ئێمە نازانین کە ئێوە ئەو کارە دەکەن و، ئەو کابرایەش لە سادەیی خۆی، دەڵێ "من نووسیومە". ئێوەش دەزانن کە ئەو کابرایە، وەک ماسی وایە کێردی لەسەر نییە، خۆتان خستووەتە پاڵی. کاک رەفیق بەچوار کەس و لەتێک ئیش بۆ کورد ناکرێ و دەبێ بزانیت کورد سێ بەشن. بەشێکیان کە 85%ی کوردەکەیە، لادێی و نەخوێندەوارە و برسی و رووت و هەژارن و، لەلایەن لە سەتا پێنجی کوردەوە کە ئاغا و دەرەبەگ و سەرۆکهۆز و مەلا و شێخ و کوێخان، وەک کۆیلە هەڵسوکەوت دەکرێ لەگەڵیان، ئەوانیش هیچ ناڵێن و هیچ ناکەن. 10% ی کوردەکەش خوێندەوار و خەڵکی شارن و، ئەوانیش کەمەیەکی زۆر کەمیان نەبێ، هەموویان مۆسکۆ وەک مەککەی موسوڵمانان وایە بۆیان. دەفەرموو ئەمە کوردەکەتە". گوتم:" باشە تۆ وەزیریت و دەستڕۆیشتوویت، دە شتێک بۆ کورد بکە". گوتی:" من کوردم، بەڵام وەزیری کورد نیم. حکوومەتی عێراق منی کردووە بە وەزیر. ئەگەر کورد شتێکیان دەوێ، دەفەرموو با هەموو پێکەوە داوایبکەن. لەباتی ئەوەی دەقیژێنن "برووخێ ئیستیعمار" و لەباتی باسی شیوعێتی، بچن بڵێن ئێمە کوردین و مافی خۆمانمان دەوێ. با لە هەموو ناوچەکانی کوردستانەوە نوێنەر بنێرن بۆ بەغدا و، بچنە لای مەلیک و سەرۆکوەزیران و داوابکەن. ئەوساکە منیش، وەک وەزیرێکی عێراقی، کە بەرپرسیاریی کاروباری ناوخۆی وڵاتم، دەڵێم هەقیانە، باخۆیان خۆیان ببەنبەڕێوە. ئابەم جۆرە شتێک دەکرێ، ئەگەرنا، جەمال عەبدولناسر، لەباتی رادیۆیەک بە کوردی، سەت رادیۆ دابنێ، هیچ شتێک ناکرێ و خۆتان هەڵنەخەڵەتێنن". گوتم: "دەباشە ئێوە فەرموون دەستپێشکەرییکەن و، کارێک بۆ کورد بکەن و، نیازی باشی خۆتان دەرخەن". گوتی:" کاکە، دەستپێشکەریی دەبێ لە کورد خۆیانەوەبێ و، ئەوەش هەموو پێکەوە. دیارە هەتا دەرەبەگ و ئاغا و مەلا و شێخ و شیوعی دەسەڵاتداربن لەناو کورددا، هیچ کارێک بۆ کورد ناکرێ، دڵنیاشبە، کە تۆ دەڵێیت ئاگات لە نووسینی ئەم کتێبە نییە، باشە، بەڵام ئەوەی ئەم کتێبەی نووسیوە، یان کەسێکی سادە و خاو و خۆشباوەڕە و، پێیوایە بەو قسانە عەرەب دەبنە برای کورد و، دەوڵەت بۆ کورد دروستدەکەن، ئەوە نازانێ؛ ئەگەر عەرەب بشیانەوێ دەوڵەت بۆ کورد دروستبکەن، کە نایانەوێ، ئەوا ناتوانن دروستیبکەن، چۆنکە ئەو شتە بەدەس ئەوان نییە و، ناتوانن بیکەن. خۆ ئەگەر واشنەبێ، ئەوا ئەو کەسە کابرایەکی ساختەچی و فێڵباز و تەڵەکەبازە و، دەیەوێ بەم قسە لووسانە؛ سابوون لەبەرپێی ئەو کابرا هارە لەخۆباییبووە (مەبەستی ناسربووە:نەبەز) بدا، بۆئەوەی ئەویش دەستێکی شێتانە بوەشێنێ و، عێراقیش و کوردیش، تووشی بەزمێک بکا و، ماڵی خۆیشی و ئێمەش بەجارێ وێران بکا. جا ئەمە باشە؟"، گوتم:" لەگەڵ ئەوەشدا، هیچ نەبێ، تۆ دەتوانیت رێبدەیت بە دەرچوونی هێندەک رۆژنامە و گۆڤاری کوردی". گوتی:" داومە، بەوانەی کە دەزانم نایکەن بە چەقەنەلێدان بۆ شیوعێتی، وەک کوڕەکەی شێخ حیسامەدینی تاڵەبانی". (سەرنج: کاتی خۆی مام جەلال دەیویست رایە (اجازە)ی گۆڤارێکی کوردی وەربگرێ کە منیش بەشدارییکەم لە دەستەی نووسەرانیدا و، چوو بۆلای سەعید قەزاز، سەعید قەزاز، لەپێشەوە بەڵێنی دابوو پێی کە بیداتێ و پێیگوتبوو"هەڵبەستی نیشتمانپەروەرانەی فایەق بێکەس بنووسە تێیدا، مەیکە بەکتێبی شیوعێتی". بەڵام دواییش پەشیمان بووەوە لە بەڵێنەکەی و نەیدایە. شایەنی باسە، لەو ماوەیەدا، رایەی گۆڤاری (پێشکەوتن) و(هیوا) لە بەغدا و (شەفەق) لە کەرکووک و هێندەک گۆڤاری دیکە دران، چەند پەرتۆکێکی کوردیش کەوتنە بازاڕەوە و، (یانەی سەرکەوتنی کورد)لەبەغدا جموجۆڵێکی تێکەوت.

ئەم قسانەی مامۆستا رەفیق حیلمیم ساڵانی ساڵ لە دڵی خۆمدا پاراستن و ئێستەش، تا ئەو هەندازەیەی لەبیرمماون و بەوپەڕی سەرڕاستییەوە خستمنە سەر کاخەز، لەبەر خاتری مێژووی کورد، کە ئەم مێژووە بەداخەوە، لە گەلێک لایەنەوە کەلێنی تێدایە. بێجگە لەمەش، مامۆستا رەفیق حیلمی، لەرێی ئەحمەدی عەزیزئاغاوە

هۆی ئەوەی کە سەعید قەزاز، داوای مافی بۆ کورد نەکردووە، لە ترسنۆکییەوە نەبوو، چۆنکە لەبەردەم دادگەی مەهداویدا، زۆر ئازایانە هاتە دەست. هۆیەکەی ئەوە بوو، باوەڕی بەکورد نەبوو، کە لەو کۆمەڵگە دەرەبەگییەدا بتوانن، داوای مافی خۆیان بکەن

بیستوویووی (نەک لە سەعید قەزاز خۆی)کە پێوەندیی بە مەسعوودی کوڕی مەلامحەممەدی کۆییەوە کراوە، وەک کوردێکی خوێندەوار و دوژمنی شیوعێتی، ئەویش رازیبووە بە هاوکاری و، ئامادە بووە لەگەڵ کاکە زیاد و، گەلێک لە ئاغاکانی کۆیە و هەولێر و بادینان و پارتی قسەبکا و، بۆ ئەمەش داوای پارەیەکی زۆری کردووە کە دەمی ئاغاکان چەور بکاپێ. هەوڵەکەی سەرینەگرتووە، چۆنکە لەلایەکەوە"پارتی رازی نەبووە" کە هاوکاریی لەگەڵ "ئیستعمار"دا بکاو، لەلایەکی دیکەشەوە سەعید قەزاز خۆشی رازی نەبووە لەگەڵ ئاغاکان و"پارتی" کە ئەو بە شیوعی دەدایە قەڵەم هاوکاری بکا. (سەرنج:دەبێ ئەوەش بۆ مێژوو بێژم کە سەعید قەزاز کاتێک ستاندار (متەسەریف)ی مووسڵ بوو کەلەپچەی کردە دەستی چەند دەرەبەگێکی زلی وەک ئەحمەد رەشیدی، میری بەرواریەکان و دێوالی بەگی دۆسکی کە دوو دەرەبەگی زۆردار و جاشی رژێمی عێراق بوون، دژ بە شۆرشی بارزان 1943 - 1945 :ج.نەبەز)

ئەوجا مامۆستا رەفیق حیلمی گوتی" زۆر پێمناخۆشە کە رەهەندەی زوبێر کراویت، بەڵام تۆ بچۆ بۆ زوبێر و سەرکێشی مەکە و، ماوەیەک خۆت کرکە، تا ئەم گروپفە دادەمرکێتەوە. هێشتا نازانن کێ ئەو نامیلکەیەی نووسیوە، ئەگەر دۆزیانەوە تۆیت؛ خراپتر پێدەکەن".

لە کورتی بیبڕمەوە، چوومە زوبێر و، لە کوردستان دوورخرامەوە و، لەو ماوەیەدا کە لە زوبێر بووم، "یەکێتیی عەرەب" کەپەیماننامەکەی لە 1958/2/1دا، واژۆکرا و، لە 2/21 دا گشتپرسیی لەسەر کرا، لە 2/23 دا بە فەرمی و بەشێوەی" کۆماری یەکگرتووی عەرەب"لە میسر و سووریا پێکهات و، دوایی یەمەنیشی چووە سەر، عێراق و ئەردەن ناچارمان بەرامبەر بەوە لە 1958/2/14دا یەکگرتنێکی فیدراڵی لەنێوان خۆیاندا دروستبکەن. پارتییەکان، زۆر هەوڵیاندەدا، لەرێی نوێنەری سلێمانیی لە پەرلەماندا، عەلی کەمال، نێوی کوردیش بەجۆرێک لە دەستووری "یەکگرتنی عەرەبی عێراق و ئەردەن"دابهێنرێ، بەڵام لەبەرئەوەی پارتی هیچ سەنگ و قورساییەکی جەماوەریی نەبوو، نووری سەعید، هەر وەرامیشی نەدانەوە. پارتییەکان، عەلی کەمالی نوێنەری شاری سلێمانییان کردبوو بە دەمڕاستی خۆیان لای حکوومەت. عەلی کەمال بازرگانێکی زۆر دەوڵەمەند و کوردێکی ئازا و دەستڕۆیشتوو بوو. کاری خێرەومەندییشی دەکرد. ماوەیەکیش لەوەپێش بەڕێوەبەری پۆلیسی بەغدا بوو، کە توانیبووی سەربە دزەکان و جەردەکان و چەقۆکێشەکان شۆڕبکا. نووری سەعید زۆر دەترسا لێی. لە بەغدا، تا قاسم نەهاتبووە سەرکار، زوو زوو دەهاتە دوکانی (ئوستاد) بەشیر موشیر و دەنگوباسی حکوومەتی دەهێنا بۆمان. پاش ئەوەی قاسم هاتە سەرکار، لە دەرەوەی عێراق، بە تایبەتی لە ئەردەن و نێوچەی کەنداو و لوبنان دەژیا و، جاوبار دەهاتە ئەڵمانیا. جارێکیان خۆی و خێزانەکەی کە لە بنەماڵەی سەنەوی (سنەیی)یەکانی بەغدا بوو، لەگەڵ سەباحی کوڕی و کوڕەزاکەی کە منداڵێکی زۆر وتووریا و خۆبە کوردزان بوو، هاتنە میۆنیخ، منیش ئەو دەمە ئەپارتمانێکم بەکرێگرتبوو کە ناندینێکی گچکەی هەبوو،

زەکیە تۆفیق قەزاز (خێزانی سەعید قەزاز)

سەعید قەزاز دەیگوت، ئەو نامیلکەیە، یان رەفیق حیلمی خۆی نووسیوێتی، یان بە فیتی وی نووسراوە

بانگێشتمکردن بۆ نانخواردن. هاوبیران؛ بروسکە ئیبراهیم و ئەحمەد نەقیبیش ئامادەبوون. باسی مام جەلال هاتە پێشەوە، کە لە حکوومەت نێزیکببووەوە. عەلی کەمال پرسی لێمان،" مام جەلال کوڕی کێیە؟"، ئێمەش پێمان سەیر بوو کە ئەو پرسیارە دەکا - گوتمان" بۆچی نازانیت کوڕی کێیە؟"، گوتی:" نا حەزدەکەم لە ئێوە بپرسم"، گوتمان کوڕی شێخ حسامەدینی تاڵەبانییە"، گوتی:" حسامەدین چیکەرە؟"، گوتمان کابرایەکی هەژارە - گوتی" کوڕینە. ئێوە خۆتان دەزانن ئەز بەم پیرییەی خۆمەوە، جاران لە پشت مام جەلالەوە دەڕۆیشتم و لەبەری هەڵدەستام، ئەمە کاتێک بوو کە سەرمایەکەی مام جەلال نیشتمانپەروەری بوو - ئێستە چووەتە پاڵ حکوومەتی عێراق، لەبەرئەوە، دەبێ بزانم کوڕی کێیە؟ ئایا، دەشێ لەبەر خاتری سامانەکەی باوکی لەبەری هەستم؟".

شایەنی باسە، بەرنامەی کوردیی رادیۆی قاهیرە هەتاساڵی 1964ما، ئەوجا لەژێر گوشاری عەبدولسەلام عارفدا و لەبەر ئەوەی بەرنامەکەلە دژی عێراق دەدوا، پرۆگرامی کوردیی داخرا. یۆسف مارف (زەند) کە لە 1938/8/7دا لە مەریوان وەک کوڕە دارتاشێک، لەدایکببوو و، لە هەورامان لای مەلاکەریمی مودەریس خوێندبووی، لە ئەڵمانیا بووە پەنابەر و ئەندامی (یەکێتیی نەتەوەیی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا) "نوکسە". لە قاهیرە دیپلۆمی لە سایکۆلۆژی و وانەگوتنەوەدا وەرگرتبوو و، لە زانستگەی کیل 1975/1976، ماجستێر و لە 1982دا دکتۆرای وەرگرتبوو، دکتۆرانامەکەی لە بارەی پێشگری (دە)وە بوو لە زمانی کوردیدا. رەوانی شادبێ. یۆسف گوتی، چی خراپ بوو لە دژی عەبدولسەلام عارف بڵاومکردەوە، تاپێیانزانی.

کۆتایی باس

ئەم هەوڵوتێکۆشینە کە لەو نامیلکەیەوە (کفاح الاکراد)دەستپێکرد، بووە هۆی ئاشناکردنی جەمال عەبدولناسر بەکێشەی کورد و، پێشوازیی لە بارزانی و ئەو کەسانە کرد کە بارزانیان لە ئەورووپای رۆژهەڵاتەوە، پاش کودەتاکەی قاسم، بەمیسردا هێنایەوە عێراق؛ بەڵام، ئەوەبوو، نە پارتی و نە کۆمۆنیستەکان، نەیانتوانی سووت لەسەردەمی قاسم وەربگرن.

لە کۆتایی ئەم وتارەدا، دەمەوێ ئەوەش بێژم کە لە نیوەی یەکەمی شەستەکاندا، کاتێک لە مۆنیخ دەژیام و، لە زانستگەی مۆنیخ دەمخوێند، لەگەڵ رەحمەتی عەبدوڵڵا قادر بیووینە ئاشنای یەک. عەبدوڵڵا قادر لە نەورۆڵییەکانی هەڵەبجە بوو. لە چلەکاندا چووبوو بۆ سویسرا بۆ خوێندنی هەندازیاریی. کاک عەبدوڵڵا، ئەگەرچی بە گۆڤانیی (شایەتی)گەلێک کەس، یەکێک لەوانە؛ د.یۆسف ئەلعەتتار کە مامۆستای کیمیابوو لە زانستگەی بەغدا لە پەنجاکاندا و، ناسیاری عەبدوڵڵا بوو، عەبدوڵڵا هەرچەندە خوێندکارێکی زۆر ژیرەک بوو، لە بەدبەختی، لە خوێندندا سەرنەکەوتبوو؛ هاتبووە ئەڵمانیا و، نانی خۆی بە وتاردان بۆ کۆمەڵەیەکی رۆشنبیریی دەردەهێنا. بێجگەلەوەش، ماوەیەک سەرۆکی کۆمەڵەیەکی ئیسلامی بوو، کە دوایی لەبەر هێندەک بیروڕا کە بەدڵی لایەنگرانی کۆمەڵەکە نەبوو، خۆی لێکێشابووەوە. لە یەکێک لە وتارەکانیدا کە هەردەمە لە شوێنێکی ئەڵمانیا لەبەردەم کۆمەڵە خەڵکێکدا بە ئەڵمانییەکی رەوان پێشکێشیدەکرد؛ میسرییەکی سەر بە رێبازی ناسر ئامادە دەبێ و، پاش قسەکردن لەگەڵی، کارێکی وادەکا کە سەفیری میسر لە ئەڵمانیا بانگێشتنامەیەک بۆ چوونە میسر بنێرێ بۆی. عەبدوللا قادر ئەو دەمە لە ئەڵمانیا پەنابەربوو. لەو سەردەمەدا، تاکوتەرا پەنابەر هەبوون لە ئەڵمانیا، لەبەرئەوە زۆر رێزدەگیرا لێیان. لەو سەفەرەیدا بۆ میسر کە لە زستانی 1964دا بوو، عەبدوڵڵا قادر؛ جەمال عەبدولناسری دیبوو. جا لەبەر ئەوەی عەبدوڵڵا قادر لە منەوە بیستبووی کە لەرێی (کفاح الاکراد)ەوە، ناسر پێوەندیی بە کوردەوە پەیداکردووە؛ لای ناسر باسی ئەوەی کردبوو، ئەویش لێیپرسیبوو؛ بۆچی تۆ "صامد الکردستانی" دەناسیت؟" گوتبووی:" ئا لە میۆنیخ دەژی و دۆستین"، ناسر پێیگوتبوو سڵاوی منی بگەیەنێ و پێیبڵێ؛ با لە سەفارەتی ئێمە (میسر) لە ئەڵمانیا داوای ڤیزە بکا و بێ بۆ سەردان وەک میوان. کاک عەبدوڵڵا، بیروڕای وابوو کە بچم باشە. لەپێشەوە دوودڵ بووم لە چوون و نەچوون، بەڵام دوایی کەلێکمدایەوە، سەردانەکەم رەنگە لەبارەی رێکلام (وتاری رۆژنامە و قسەی نێو رادیۆ)نرخێکی هەبێ،

جەمال عەبدولناسر بە عەبدوڵڵا قادری گوتبوو سڵاوی من بگەیێنە بە (صامد کوردستانی)

بەڵام لەباری رامیارییەوە هیچ رۆڵێک ناگێڕێ. هەرچەندە کاک عەبدوڵڵا گوتی؛ کە لەلای ناسر، رەخنەی لە عەبدولسەلام عارف گرتووە و، گوتوویەتی ئەو کابرایە، بە هەڵوێستەکانی دژی کورد و ئەوانەی لەگەڵی نین، زۆر زیان دەگەیەنێ بەو رێبازەی بەرێزیان گرتوویانە بۆ خزمەتی عەرەب و، عەبدولسەلام ئەو کەسە نییە کە سەرۆکێکی گەورەی وەک ئێوە هاوکاری بکەن" و، گوتی:" ناسر کە ئەم قسانەم دەکرد بۆی، بێدەنگ بوو و، بە رەنگی دەموچاویدا وابوو کە قسەکەم بەراست دەزانێ، بەڵام لە دژی عەبدولسەلام قسەی نەکرد"، لەگەڵ ئەوەشدا بڕیارمدا کە نەچم؛ چۆنکە لەلایەکەوە؛ عێراقێکی عارفی هەبوو کە سەر بە ناسر خۆی بوو، پاشان شۆڕشێکی کورد هەبوو کە نوێنەری خۆی هەبوو. لەبەر ئەوە دەمزانی چوونم بۆلای ناسر لەو کاتەدا، هیچ خزمەتێک بەکێشەی کورد ناکا، پتر لەوەی کە کراوە و، کاتی بەسەرچووە، چۆنکە بارودۆخەکە گۆڕابوو.ئەوەشم لەبیربوو کە لە رۆژی 1959/4/16دا، ئەو بارزانییە پەنابەرانەی لە یەکێتیی سۆڤێت بوون و گەڕانەوە عێراق، رادیۆی قاهیرە و (صوت العرب) کە کەوتبوونە دوژمنایەتیی قاسم و سۆڤێت و کۆمۆنیستەکان، بەدرۆ گوتیان"سۆڤێت ئەم بارزانییانەی بەچەکەوە ناردووەتەوە بۆ پشتگیریی قاسم و کۆمۆنیستەکان و، بۆ نەهێشتنی عەرەبایەتیی عێراق"، ئەمەش هەر درۆکەی زستانی 1956ی نووری سەعیدبوو. بێجگەلەمەش،ئەوەبوو کە مام جەلال لەپاش کودەتای بەعس (1963/2/8) بۆ وتووێژ لەبارەی "یەکێتیی عەرەب"ەوە چوو بۆ میسر، ناسر پێیگوتبوو کە ئەو" لە هەموو بارودۆخێکدا دژی هەموو بزووتنەوەیەکی جیاخوازانە لە نیشتمانی عەرەب دا دەوەستێ". واتە بزووتنەوەی کوردی بە جیاخوازانە و، کوردستانیشی بەبەشێک لە "نیشتمانی عەرەب" دانابوو. ئێدی خاڵێکی گرنگ کە هەردوولامان کۆبکاتەوە نەمابوو، لەگەڵ ئەمەشدا، کە لەساڵی1969دا نامیلکەیەکم لە هامبورگ بە عەرەبی، لەژێر نێوی (حول المشکلە الکردیە- لەبارەی کێشەی کوردەوە) نووسی و، لەلایەن (یەکێتیی نەتەوەیی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا NUKSE) وە بڵاوکرایەوە، باسی ئەوەمکرد کە ناسر زۆر جێی رێزە، ئەگەرچی عەرەبەکان نرخی خۆی پێنادەن؛ چۆنکە هێندەک لە فەلەستینییەکان دەیانگوت "خاینە"، ئەز ژی رێزیدەگرم، هەرچەندە دەزانم دژایەتیی کورد دەکا. رێزگرتنی کەسێکیش، جیایە لەگەڵ هاوکاریکردن لەگەڵی. باوەڕم بەو قسەیەی جەنەراڵ دیگۆلیش هانیبوو، کە دەیگوت:"هەڤاڵبەندێتیی رامیاری و پەیماننامە، وەک کچی گەنجی جوان و، گوڵی رەنگینی بەهار وانە"، مەبەستی ئەوەبوو، کچە جوانەکە بەتێپەڕبوونی کات، پیردەبێ و ئەو شۆخ و شەنگییەی جارانی نامێنێ و، گوڵە رەنگینە گەشەکەش، سیس دەبێ و، پاشان هێشک دەبێ.

ئەم پەندەی دیگۆلیشم لەو نامیلکەی (حول المشکلە الکردیە)دا تۆمارکردبوو.

بەپێچەوانەی قسەکانی سەعید قەزازیشەوە، کەپێیوابووە؛ ئەو کەسەی ئەو نامیلکەیەی نووسیوە، یان سادە (ساویلکە) بووە، یان "ساختەچی"، ئەز نە لە ساویلکەیەتییەوە ئەو کارەم کرد و، نە لە ساختەچێتییەوە. دەرفەتێکم لەبەردەم کێشەی کورددا دی و، ویستم لەدەستنەچێ و، ئەو کاتەش، لەبەهاری ژیانمدابووم و خاوەنی هیچ جۆرە دەسەڵاتێکیش نەبووم.

ئەوەش کەکردم لەپێناوی رەشورووتی کورددا کردم و، چاوەڕوانی خێروبێری هیچ لایەنێک نەبووم و نیم بۆخۆم. سەعید قەزاز، لەو تەمەنە و ئەو پایە بەرزەدا، خۆ دەیتوانی کە رادیۆکە دامەزرا، بەکاربەدەستانی عێراقی بگوتایە. دەدەی، مافێک بدەن بە کورد، بانەبنە دۆستی ناسر؛ بۆچی نەیگوت؟ ئێستە کامیان گوناهبارین؟

ئەوەی سەعید قەزاز لێیدەترسا هاتەدی. رژێمی عێراق گۆڕدرا و، خۆشی بەناڕەوا ملی کرا بەپەتدا، هۆی ئەوەی کە سەعید قەزاز، داوای مافی بۆ کورد نەکردووە، لە ترسنۆکییەوە نەبوو، چۆنکە لەبەردەم دادگەی مەهداویدا، زۆر ئازایانە هاتە دەست. هۆیەکەی ئەوە بوو، باوەڕی بەکورد نەبوو، کە لەو کۆمەڵگە دەرەبەگییەدا بتوانن، داوای مافی خۆیان بکەن. بەڵگەشم بۆ ئەمە ئەوەیە کە لە هاوینی 1962دا لە ژنێف (سویسرا) بەرێکەوتێکی سەیر، زەکێ خانی خێزانی سەعید قەزازم ناسی و ئەو پرسیارەم کرد لێی ئەوە چۆن، لەو هەلەدا کە رەخسابوو بۆی، باسی کوردی نەکردووە؟ زەکێ خان گوتی: باوکی پەریخان (سەعید قەزاز) زۆر جار کە ئەو باسە دەهاتە پێشەوە دەیگوت"کەسم لەپشت نییە. ئەوحەلە بەتەنیا دەمێننەوە". زەکێ خان ژنێکی زۆر رۆشنبیر بوو، رەوانی شادبێ (بڕوانە: جەمال نەبەز:رۆژانی ئاوارەییم لە سویسرا. بنکەی ئەدەبی و رۆناکبیریی گەلاوێژ، سلێمانی1999).

بەرلین: شوباتی 2010